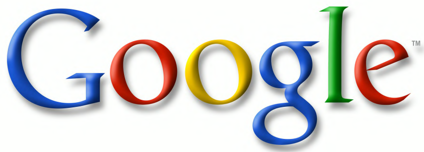
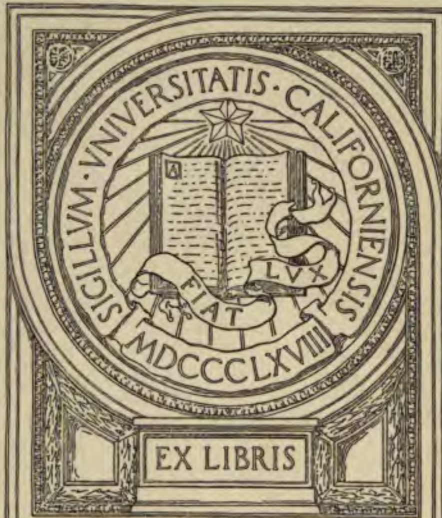

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

FESTEN

TILL

CARL VON LINNÉS

MINNE

I UPSALA DEN 10 JANUARI 1878.

UPSALA
LUNDEQUISTSKA BOKHANDELN.

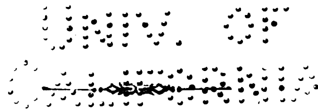
FESTEN

TILL

CARL VON LINNÉS

MINNE

I UPSALA DEN 10 JANUARI 1878.

UPSALA
LUNDEQUISTSKA BOKHANDELN.

UPSALA 1878.
ED. BERLINGS BOKTRYCKERI.

Den 10 Januari innevarande år hade hundra år förrunnit, sedan **Carl von Linné** *lemnade detta jordiska. Att på en sådan dag minnet af honom och hvad han för naturforskningen verkat skulle lifligare än annars framstå, är naturligt; till densammas firande höllos ock minnesfester såväl inom som utom fäderneslandet.*

Naturligt är äfven, att bland dem, som vid ett sådant tillfälle ville bringa Sveriges största vetenskapliga minne en gärd af tacksam beundran, man ej skulle sakna Upsala, hvarest största delen af Linnés verksamma dagar förflutit, der han pröfvat såväl bittra pröfningar som lysande framgång, der han, mätt af år och ära, lade sina ögon tillsamman och i hvars åldriga tempel hans ben funnit sin sista hvilostad. Universitetet, Naturvetenskapliga Studentsällskapet och Smålands Nation hade ock beslutat att, hvar för sig, högtidlighålla den i vår odlings historia så betydelsefulla dagen.

Universitetets minnesfest, till hvars bevistande en särskild inbjudningsskrift »Om naturens lif» af Rector, Professor C. Y. Sahlin, blifvit utfärdad, firades å Högre Elementarläroverkets för tillfället lämpligen dekorerade sollennitetssal. Minnestalet hölls af Professor Th. M. Fries, som af Consistorium academicum erhållit detta uppdrag; före och efter talet afsjöngos bland annat verser, som i universitetets namn blifvit af Professor Frithiof Holmgren författade.

På aftonen hade Naturvetenskapliga Studentsällskapet i Stadshotellets öfre våning anordnat en extra sammankomst, och hade tillfälle blifvit beredt äfven andra än Sällskapets medlemmar att densamma bevista. I den festligt prydda salen höllos här inför en talrik åhörarekrets föredrag, som i närmare eller fjermare mån vände sig kring festens föremål, af Docenterne T. Tullberg, V. B. Wittrock, A. N. Lundström och E. Svedmark samt Doktorerna Ew. Ährling och M. B. Swederus. I tvenne närgränsande rum var anordnad en synnerligen rikhaltig och dyrbar Linneansk utställning. Denna utgjordes af de förnämsta bland Linnés skrifter, talrika manuskript och bref, en rik samling af — företrädesvis original — porträtt, af

Linné egenhändigt bestämda växter, dyrbarheter, husgerådssaker, klädespersedlar m. m., som tillhört honom o. s. v. Det mesta och dyrbaraste af detta hade välvilligt blifvit lemnadt af Linnés ännu lefvande ättlingar, Professorskan S. Tullberg, Jägmästaren C. Ridderbjelke och Ingeniören M. Ridderbjelke, hvarförutom talrika bidrag erhållits af Kgl. Vetenskaps-Societeten, Universitets-bibliotheket, Botaniska och Farmakologiska museerna samt flera enskilda personer. — Under aftonens och nattens lopp blefvo sedan Linnés förtjenster både på vers och prosa framhållna samt skålar till hans ära och minne tömda.

Samtidigt härmed hade Smålands nation jemte af densamma inbjudna gäster samlats på sin högtidsprydda sal, hvarest uppmärksamheten fängslades bland annat af de i nationsarkivet befintliga, nu till beskådande framlagda Linneanska manuskripten. Föredrag hölls här af Studeranden G. A. Aldén, föregånget och efterföljdt af sång. Äfven här tömdes sedan minnets bägare med tack för allt, hvad Linné verkat, ej minst för s i n *nation.*

De mer, så att säga, officiella verser, tal och föredrag, som hafva den 10 Januari 1878 att tacka för sin tillvaro, hafva här sammanbundits till en enkel, anspråkslös krans, som med djupaste vördnad och lifligaste tacksamhet nedlägges på den hundraåriga grafven.

INNEHÅLL:

UPSALA UNIVERSITETS

MINNESFEST.

Ur dunklet i torftiga hyddan du gick,
Lik plantan, som spirar ur gruset.
Han drogs till naturen, din anande blick,
Lik blomman, som trånar mot ljuset.
Så fann du din väg och blef stor som en kung,
Lik furan, som växer bland tistlar och ljung
I skogar, på berg och i dalar.

Det ljusnar på seglarens nattliga färd,
När stjernor ur skyarne glimma:
Så lyste ditt ljus öfver blommornas verld,
Som dvaldes i mörker och dimma,
När blyg, som en blomma på ängarne står,
Du sökte och fann den allsmäktiges spår
I skogar, på berg och i dalar.

Du hörde oss till och din ära blef vår,
Den går med ditt namn öfver jorden.
Ej födes din like hvart hundrade år
Af fattiga landet i norden,
Och derför — naturens odödlige tolk! —
I dag du må prisas af hela vårt folk
I skogar, på berg och i dalar.

* * *

Din stämma har tystnat. — Der läraren satt,
Stå salarne öde och tomma,
Och hundrade gånger i skogarnes natt
Linnæa har bäddat sin blomma;
Men många de frön, du i jorden lagt ned,
De frodas ännu såsom lummiga träd
I skogar, på berg och i dalar.

Och än i din graf bär du spiran i hand:
Ditt välde går vidt öfver hafven,
Och furstar och lärde från främmande land
Vallfärda med vördnad till grafven;
Men flere ännu skola följa dig åt
Att söka det ljuset, som ledde din stråt
I skogar, på berg och i dalar.

När sekler förrinna och slägten förgå
Och throner och riken förhärjas,
Den thron, du dig reste på jorden, skall stå
Och trygg ur förödelsen bergas.
Ditt minne skall lefva evärdelig tid,
Så länge en blomma än doftar i frid
I skogar, på berg och i dalar.

Frithiof Holmgren.

Tal

af

Th. M. Fries.

»Ungdomen wid Scholorna kan liknas wid små trän uti en Träschola, där undertiden händer, fast sällan, att unga trän, ehuru man anwänt på dem största flit, icke arta sig, utan på alt sätt likna willa stammar; men då de änteligen blifwa omsatta och transplanterade, förändra sin willa art och blifwa sköna trän, som gifwa behagelig frukt. I hwilken afsigt och ingen annor afsändes nu till Academien denne Ynglingen, som kanske där kan komma uti det climat, som gynnar hans tilltagande i wäxten».

Sådant var det föga rekommenderande afgångsbetyg från Wexiö gymnasium, hvarmed för 150 år sedan en fattig yngling sändes ut i verlden för att vid Lunds högskola vinna inträde. Och dock kunde han skatta sig lycklig att erhålla ens ett sådant! Ej mer än ett år hade förflutit, sedan hans bekymrade fader af nästan samtlige hans lärare tillråddes att i tid taga sin son från boken och i stället göra honom till snickare eller skräddare samt sålunda till en nyttig samhällsmedlem. Och äfven sedan han lyckats blifva såsom student inskrifven, var förödmjukelsens och försakelsens bittra kalk ej tömd; att han var arbetsammare än de flesta, torde ingen kunnat förneka, men hela hans håg och flit gälde medicin samt framför allt naturalhistoria, och det anseende, dessa vetenskaper vid universiteten då åtnjöto, var så godt som alls intet. Ingen ville bortkasta sin hjelp på den, som sysslade med slika, onyttiga, föraktliga ting; den från det fattiga fädernehemmet erhållna ringa studii-

hjelpen var snart förtärd till yttersta skärfven; hunger och nöd hotade att sluka den unge studentens mod och krafter; endast en lycklig tillfällighet räddade honom från djupaste förtviflan. Den studentens namn var CARL LINNÆUS.

Ungefär 50 år hade sedan förflutit, då en morgon — i dag för jemnt 100 år sedan — med löpeldens hastighet spred sig underrättelsen, att Upsala universitet och fäderneslandet förlorat sin största prydnad, att blomsterkonungen — »princeps botanicorum» — nedlagt sin spira. Budskapet härom flög vida öfver vårt fäderneslands gränser; snart hade det hunnit öfver hela den civiliserade verlden och väckte öfverallt känslor af sorg och saknad, ty den hädangångne ansågs ej såsom någon ett särskildt lands storman, utan såsom en hela den bildade verldens väldige kämpe för sanning och vett, såsom den klarsynte tolkaren af naturens under för alla tider och alla folk. Helt naturligt är, att för Sverige, hvilket nyligen störtats ned från sin genom svärdet tillkämpade politiska höjdpunkt, men genom Linné blifvit lyftadt upp till rangen af en stormakt inom vetandets verld, skulle förlusten kännas dubbelt tung, och såsom ett berättigadt uttryck af dessa hela nationens känslor kan man väl betrakta de ord, hvarmed Sveriges konung i sitt trontal till rikets kort derefter församlade ständer framhöll den nationalförlust, som Sverige genom CARL VON LINNÉS bortgång lidit.

Ärad af hela sin samtid, gick den gamle till hvila, och denna hans ära har bestått profvet af efterverldens granskning och dom. Må det ej döljas, att personer funnits, som, om de än haft försyn att alldeles förneka Linnés vetenskapliga förtjenster, dock af alla krafter bemödat sig att till en obetydlighet förringa desamma. Det vore dessa en alltför stor heder att vid ett sådant tillfälle som detta länge orda om deras, med ringa bifall helsade, vanligen snart förgätna stormlöpningar mot Linnés ära; de hafva derunder blott lemnat ett nytt bevis på sanningen af den af Linné sjelf använda liknelsen om dvergen, som satt på jättens axlar och derför ansåg sig kunna förhäfva sig öfver dennes kortsynthet. Äfven de himlakroppar, hvilka lysa endast med från solen lånadt sken, kunna ju fördunkla eller helt och hållet bortskymma sin ljuskälla, men dock blott för helt

kort tid, hvarefter solen tyckes stråla med ännu klarare glans. Om vördnaden för Linnés namn göres oss intet särskildt vittnesbörd behof; derom tala de talrika vallfärdande till hans graf från verldens skilda trakter; derom vittnar den nästan till helgondyrkan gränsande pietet, hvarmed (ej minst i utlandet) hvarje, äfven det obetydligaste minne af honom omfattas och vårdas; derom talar otvetydigt den dag, som i dag är, och det sätt, hvarpå den högtidlighålles. Det är neml. ej blott detta universitet, som anser sig ega rättighet att visa stolthet öfver att bland sina stora hädangångne kunna räkna Carl von Linné; liksom i forntiden 7 städer kämpade om äran att vara Homeri födelsestad, så framställas ock, då tal är om Linné, anspråk, och dessa ingalunda oberättigade, att jemte Upsala nämnas, af ej blott flera platser inom Sveriges gränser, utan ock långt härifrån, i det land, hvarest lyckan först log mot den fattige, obemärkte svensken, der han ej blott fann frikostiga mæcenaters bevågenhet och i ära grånade vetenskapsmäns vänskap, utan ock lade grunden till ett odödligt namn. Ej endast här och på andra ställen inom fäderneslandet högtidlighålles Linnés minne; i Hollands hufvudstad firas denna dag med vida större ståt än hos oss, och »blommornas stad», det på liljebäddar hvilande Haarlem, drager sig i dag till minnes den tid, då i eller straxt invid detsamma, på det genom Linné verldsberömda Hartecamp, en ny sol gick upp på naturvetenskapernas himmel, för hvars klara strålar det synkretsen förut skymmande töcknet skingrade sig.

Ett ärofullt uppdrag har blifvit mig gifvet att här teckna en bild af Linné, att påpeka hvad han uträttat, som än i dag berättigar honom att nämnas såsom den nyare naturforskningens fader. Sällan har ett uppdrag af detta slag åt någon lemnats, som varit förknippadt med större svårigheter. Till endast en någorlunda tillfredsställande skildring af hans betydelse för hans egen »scientia amabilis», blommornas vetenskap, fordras ej blott en långt större förmåga, utan ock en vida längre tid, än som står till mitt förfogande. Men härtill kommer, att om än Linné i främsta rummet var botanist, utöfvade han dock ett alltför stort och vigtigt inflytande på zoologien, på mineralogien, på medici-

nen, för att detta skulle här med tystnad kunna förbigås. Att under sådana förhållanden den bild, som kommer att tecknas, måste blifva både svag och bristfällig, torde näppeligen väcka förvåning; af lätt insedda skäl tvingas jag att inskränka mig till blott några antydningar, hvarvid nödigt är, att vi först kasta en blick på naturforskningen, sådan denna gestaltade sig före Linnés framträdande.

Allbekant är den revolution, som på snart sagt alla områden försiggick i slutet af 15:de och början af 16:de århundradena. Nya verldar upptäcktes, den frigjorda tanken bröt sekelgamla bojor, vetenskaperna trädde ut ur den slutna klostercellen och boktryckare-konsten gjorde bildningens frukter tillgängliga äfven för de ringa och obemedlade. Ett nytt lif tycktes genomströmma hela menskligheten och mången bildningens telning, som i medeltidens tunga luft stått halfförtorkad, började skjuta nya skott, utveckla blommor och sätta frukt. Äfven naturalhistorien, som i forntiden kunde bland sina idkare uppvisa sådana män som Aristoteles, Theophrastos Eresios, Dioscorides, Galenus och Plinius, och hvilken, sedan den klassiska bildningen slagits i spillror, för någon tid funnit hägn och omvårdnad hos araberna, började åter vakna upp ur sin sekler långa sömn, och flitiga forskare begynte öfverallt att framsläpa materialier till uppförandet af ett nytt naturforskningens tempel. Hvad under, om man härvid i början gick till väga utan plan och insigt, så att slutligen det chaotiskt hopade materialet hotade att växa byggmästarne öfver hufvudet och förståndet!

Det är en utnött sanning, att »tiden förändrar», och ej minst gäller detta föremålen för den vetenskapliga forskningen. Mycket inom naturvetenskaperna, som nu anses sjelfklart och hvaråt man nu knappt egnar en tanke, var för 300 år sedan ännu ej anadt eller åtminstone hägrade endast såsom töckniga dimbilder. I våra dagar vet t. ex. enhvar skolgosse, att man för att kunna ordna naturens otaliga alster måste först lära sig urskilja särskilda arter och att sammanfatta dessa i olika slägten, hvilka sedan böra systematiskt sammanställas i klasser, ordningar eller familjer o. s. v., men det är först efter otaliga misstag, som man kommit till en klar insigt ej blott härom, utan ock om

de grunder, efter hvilka arter, slägten, klasser o. s. v. böra begränsas. Vi behöfva ej gå långt efter exempel på den oreda, som i detta afseende förr rådde; vi kunna finna fullt upp med prof derpå, om vi blott uppslå något af de svenska författares arbeten, hvilka ledde skolgossen Linnæi första famlande steg på Floras fält, men hvilka han sjelf snart måste beteckna såsom »usla wägledare». Några på måfå tagna exempel kunna närmare förtydliga dessa förhållanden. Så vet numer enhvar, att man ej såsom egen art får betrakta hvilken som helst tillfällig afvikelse eller formförändring, men detta hindrade ej den tidens botanister från att sönderdela t. ex. vår vanliga tall i 4,–5 arter, bland hvilka ej ens saknades »tallbuske» och »ihålig tall», uppstälda med samma anspråk på artvärdighet, som t. ex. ek, alm, lönn o. s. v. Likaledes, i stället för att till samma slägte föra endast sådana arter, som till väsentligare, vigtigare delar med hvarandra öfverensstämma, lät man då ofta nog en tillfällig likhet i något helt oväsentligt afseende härvid vara bestämmande; under slägtnamnet *Trifolium* förenade man t. ex. alla växter med tredelade blad, huru himmelsvidt olika till blomma, frukt och öfriga delar de än voro. Hvarken art- eller slägt-begreppet var ens tillnärmelsevis faststäldt, och hurudan den systematiska anordningen då skulle vara, är lätt att gissa. De kända växterna indelades efter deras gagn för menniskan eller efter helt oväsentliga olikheter, såvida man ej åtnöjde sig med att uppräda dem efter den alfabetiska ordningsföljden af de, stundom till ljud och längd barbariska namn, som blifvit dem gifna. Härtill kom, att enhvar ansåg sig hafva rätt, ej blott att på *sitt* sätt, med sina egna termer beskrifva de af honom anträffade föremålen, utan ock att helt godtyckligt, nyckfullt ändra de redan förut gifna namnen eller utbyta dem mot andra. Naturligt är, att om än detta ej medförde någon nämnvärd olägenhet i början, då de kända arternas antal steg till endast några få hundratal, så måste förhållandet blifva ett helt annat, då under tidernas lopp såväl arbetarnes, som de kända naturalsterns antal ökades samt på samma gång, ehuru i ännu högre grad, antalet af de gifna artnamnen. Korteligen: man lefde i ett rättslöshetens

tillstånd på det botaniska området: ingen enhet i terminologien, i beskrifningen, i art- och slägt-begreppets uppfattning, i den systematiska anordningen, i formernas betecknande med namn. Botaniken måste ju under sådana förhållanden förete bilden af en labyrint, som blef allt mera villsam, ju flera upptäckter gjordes, ju flera idkare erhöllos. Undanrödjandet af de flesta af dessa missförhållanden förefaller vår tid bort vara snart verkstäldt, men de enklaste upptäckterna äro ej alltid lika lätt gjorda, som de äro till sina verkningar genomgripande. Vetenskapernas historia har mycket att förtälja, som påminner om berättelsen om Columbi ägg.

Det vore emellertid orättvist och otacksamt att påstå, att botaniken vid Linnés uppträdande företedde en bild af dylik allmän förvirring. Allvarliga och ej fruktlösa hade många af de försök varit, som flere af hans föregångare, de vördnadsvärde »patres botanices», i digra folianter nedlagt för att afhjelpa de allt mer tryckande bristerna. Så t. ex. hade, för att blott nämna några få exempel, schweizaren Casp. Bauhinus offrat ej mindre än 40 års flit och möda på att samla, ordna och under af honom sjelf bildade benämningar sammanföra de otaliga, af olika författare uppfunna namnen och hade sålunda åstadkommit ett storartadt register öfver allt, som förut blifvit inom botaniken uträttadt, hvarigenom dess studium i hög grad förenklats och underlättats. Så hade Cæsalpinus redan lagt grunden till ett naturligt system genom sina för den tiden framstående undersökningar om blommans, fruktens och frönas byggnad; så hade genom Tourneforts år 1700 utgifna klassiska arbete: *Institutiones rei herbariæ* en fastare, rationellare grundval blifvit lagd för slägt-begreppets uppfattning, och likaledes hade så småningom under tidernas längd artbegreppet blifvit i viss mån klaradt och begränsadt. Talrika hade de försök varit, som af Hermann, Rajus, Magnol, Rivinus, Dillenius, Boerhaave m. fl. blifvit gjorda att upptäcka ett system, som kunde tillfredsställa åtminstone dåtidens anspråkslösa fordringar, men dessa system dogo vanligtvis med sin uppfinnare och lefva numera, liksom desse, näppeligen annorstädes än i vetenskapens häfder. Måhända lyckligast af dem

alla voro Rajus och Tournefort; på sin tid mest berömd blef den senare, hvilken lade blommans olika form till grund för sitt system. Svårigheten att med ord göra detta klart var dock så stor, att Tournefort ansåg sig nödsakad att till sin framställning af detsamma foga en volym med figurer, för att det måtte blifva begripligt. Då frågan endast gälde finnandet af en praktiskt användbar ledtråd genom labyrinten, är det lätt att inse, att det Tournefortska systemet skulle visa sig omöjligt och att det skulle stupa på grund af sin svårfattlighet ej blott för nybörjaren, utan ock för den mera försigkomne.

Det var under sådana förhållanden, som Linné uppträdde och åt de i ett upprördt haf af detaljer nästan drunknande botanisterna kastade en räddningsplanka, hvilken — så skenbart obetydlig och enkel den än var — länge ansågs vara det förnämsta af allt, hvad han skapat. Det var hans s. k. *sexualsystem*. I mer än ett afseende bildande en skarp kontrast till alla förut uppstälda system och framför allt till det den tiden mest aktade Tournefortska, kunde det ej annat än tilltala enhvar genom sin enkelhet och lättfattlighet, så att t. o. m. ett barn kunde utan svårighet tillegna sig detsamma. Härtill kom, att det till indelningsgrund hade just de delar, hvilka för växternas bestånd och förökning äro af största vigt och betydelse, hvarigenom det ock, ehuru artificielt, i åtskilliga fall blef åtminstone lika naturligt som månget, hvilket uppträdt med anspråk på sådant namn. En och annan af de äldre botanisterne skakade visserligen betänksamt eller föraktligt på hufvudet, men af det vida öfvervägande antalet såväl äldre som yngre helsades det med förtjusning. Man hade funnit det, hvarefter man under sekler famlat, en Ariadne-tråd i labyrinten. Linnés samtid och närmaste efterverld jublade, som vore det systematiska arbetet för all framtid afslutadt, och i synnerhet utmärkte sig en del af hans lärjungar genom ett så öfverdrifvet rosande af detta Linneanska systems oöfverträfflighet och ett så bittert förkättrande af hvarje annat försök i den riktningen, att det nästan kunnat blifva farligt för Linnés ära, om denna ej varit grundad på annat och vigtigare, än hans sexualsystem, huru förträffligt och välgörande detta än var

den tid, då det framträdde, och hvilka stora förtjenster det än i dag måste tillerkännas.

Det fanns dock en, hvilken — man kunde säga, mot förmodan — ej deltog i detta allmänna jubel, detta evinnerliga lofprisande, och denne var ingen annan, än Linné sjelf. Hans öppna, fördomsfria blick kunde det ej undgå, att sagda system var behäftadt med många och väsentliga brister; växtformer, som äro hvarandra nästan i hvarje afseende olika, måste der erhålla plats sida vid sida inom samma klass, under det att vid andra tillfällen med hvarandra otvetydigt närbeslägtade arter komma att ställas långt åtskils, i olika klasser. Att åtnöja sig härmed, att förklara ett system, der dylikt kan ega rum, för oöfverträffligt, skulle vara detsamma, som att erkänna, att mellan växtrikets mångskiftande former intet verkligt samband finnes, utan att de uppstått liksom af en slump, oberoende af hvarandra, hvadan de ock kunna anordnas efter en slumpens likhet eller olikhet i ett enda afseende. Att dessa olika former dock ej hafva tillfälligt samverkande orsaker att tacka för sin tillvaro, utan äro verkliga uttryck af en gudomlig idé, att de bilda en sammanhängande kedja, som visserligen grenar sig i det oändliga, men hvars länkar dock äro ordnade efter vissa regler, detta måste enhvar inse, som ej alltför ytligt betraktar naturen eller låter förutfattade meningar omtöckna blicken. Och inser man detta, måste man äfven medgifva, att det ej är nog att på ett godtyckligt, om ock för arternas igenfinnande praktiskt sätt gruppera växtrikets otaliga alster, utan man måste sträfva att finna en sådan uppställning, att hvarje form erhåller just den plats, som densamma i tingens stora kedja intager, eller, med andra ord, man måste ordna växtrikets olika former så, att systemet klart och tydligt afspeglar förhållandena i naturen samt att intet skeft eller godtyckligt vanställer bildens naturtrogenhet. Det var dessa enkla sanningar, som flera af de sig så kallande »äkta Linneanerne» i slutet af förra och början af detta århundrade aldrig förmådde inse eller ville erkänna, men den, som, under det att Europas lärde slösade det utsöktaste beröm på Linneanska sexualsystemet, ej tvekade att ärligt erkänna, att detta endast var

en nödfalls-åtgärd, behöflig för sin tid, men redan från födseln dömd att lemna plats för något bättre, sannare och naturligare, var, såsom nyss nämndes, Linné sjelf. Redan ungefär samtidigt med sexualsystemets offentliggörande förklarade han sålunda i bref (af d. 3 Apr. 1737) till sin store samtida, först vän, sedan motståndare, Albrecht von Haller, att han sjelf arbetat på uppställande af ett naturligt system, att han dertill funnit »flere fragment, än mången annan», men att dock mycket ännu återstode att upptäcka, hvadan han ifrigt uppmanar Haller att fortsätta och offenliggöra sina undersökningar i detta afseende. På samma sätt förkunnade han ock sedermera upprepade gånger under hela sin lefnad, att ett verkligen naturligt system är »*primum et ultimum in botanicis desideratum*», A och O bland botanikens önskningsmål. »Länge», säger han (Class. plant. p. 487), »har äfven jag arbetat på upptäckande af det naturliga systemet; ganska många bidrag dertill har jag funnit, men fullända detsamma, det förmår jag icke. Så länge jag lefver, skall jag dock fortsätta mitt arbete. Hvad jag redan uppdagat, det vill jag nu framställa; den, som bringar det hela till lyckligt slut, han skall af alla helsas stor som Apollo sjelf». Sanningen af dessa ord har det förflutna seklet ej jäfvat; otaliga äro de gjorda försöken att finna ett naturligt system inom växtverlden, men — derom äro alla ense — ännu är det ej funnet, och om det någonsin blir färdigt, eller om, såsom Linné säger, »detta torde ej ske, förrän quadratura circuli upptäckes», skall först en sen efterverld kunna afgöra. Det står dock fast, att de bidrag, som Linné härtill lemnat, äro så förträffliga och grundade på åsigter så betydligt före sin tid, att man först långt derefter kunde till fullo uppskatta deras värde. Ännu för ej många år sedan förklarade en tysk författare, att om någon menniska tviflade på Linnés gudomliga inspiration, så behöfde hon blott studera hans *Ordines naturales* för att derom blifva öfverbevisad.

Emellertid mottogs Linnés första, med många brister behäftade systematiska försök med ett bifall och en beundran, som inom naturvetenskapernas historia är nästan utan motstycke. »Det »var», säger en hans häfdatecknare, »icke

ett vunnet fältslag, utan ett helt fälttåg. Det var icke en jemkning i hvad som var, hvarmed vanliga menniskor begynna sin bana; det var en kullstörtning deraf i samma ögonblick, som han uppförde den nya byggnaden i stället». Och hvem var väl denne segerherre, kring hvilken, liksom genom ett trollslag, beundrande skaror samlade sig; denne siare, som bland nordens berg och dalar fann nyckeln till den gåta, på hvars lösning Europas lärde århundraden igenom förgäfves grubblat? Var det en lyckans gunstling, som rikligen egde gods och guld till att förvärfva sig alla behöfliga hjelpmedel eller som genom mäktiga beskyddares uppmuntringar loekats allt längre och längre framåt på sin bana? Var det en mognad man, som, stödd och vägledd af sin tids yppersta lärare inom sin vetenskap, kunnat klättra högre upp mot Parnassens topp och hvilkens synkrets derigenom blifvit vidsträcktare än alla hans föregångares? Eller var det en grånad vis, hvilken, efter att länge hafva famlat omkring i villfarelsernas irrgångar, slutligen af en slump lyckats finna sanningens perla? — Ack, nej! Grunddragen till detta lofprisade system drogos snarare af en yngling, född i en af vårt lands torftiga hyddor, hårdt pröfvad af den yttersta fattigdom, under sina första steg på vetenskapens bana mött af förebråelser, förakt och motgångar af mångfaldiga slag, utan andra lärare än sig sjelf och sitt fäderneslands torftiga flora. Likt en meteor framblänkte han, förut okänd och oanad, på vetenskapens himmel, och kring denne unge, djerfve och entusiastiske anförare var det, som skaror af hängifna lärjungar, drifna af oemotståndlig kallelse, från alla håll flockades. »Jag kan uppriktigt säga», skrifver den lärde fransmannen Sauvages, dervid tolkande samtidens gemensamma tanke, »att Ni i naturalhistorien är, hvad Carl den tolfte var i krigskonsten, men med den skilnaden, att hela den botaniska verlden är Eder för alla tider undergifven».

En revolution inom botaniken var började, men ännu var blott första steget taget. Det fordrades ännu mycket arbete för att rensa Floras fält från allt det frodiga ogräs, som der under seklernas längd inrotat sig, men lust och mod saknades icke, samt ej heller insigt och förmåga. Tätt

efter hvarandra följde de än i dag klassiska arbetena *Fundamenta*, *Bibliotheca* och *Critica botanica* samt *Genera* och *Classes plantarum*, något senare åtföljda af de ej mindre berömda *Philosophia botanica* och *Species plantarum*, hvilka arbeten, hvart för sig tillräckligt att tillförsäkra sin författare ett varaktigt minne, tillsammans kunna anses innefatta summan af hans verksamhet såsom reformator inom botaniken. Det är omöjligt att här i några få drag teckna den totala omgestaltning och förändring, som botaniken, och indirekt äfven naturhistoriens öfriga delar, genom dessa arbeten genomgick. Nog af, ur arternas antal hade han utgallrat ej hundra-, utan tusental tillfälliga afändringar och former samt derigenom skarpare än dittills begränsat artbegreppet; mångtusende växter hade han noggrannt undersökt till blommans och fruktens förr oftast förbisedda delar och derigenom åt de, genom honom till antalet fördubblade slägtena gifvit den enda dugliga grundvalen; med oförskräckt mod och obeveklig skärpa hade han blottat felen och bristerna i alla sina föregångares och samtidas systematiska försök; det botaniska språket hade han sofrat från all deri inrotad barbarism och språkförbistring; enkla, ovedersägliga principer hade han fastställt för beskrifningar och benämningar; öfverallt hade han infört ordning och klarhet, hvarest förut herskat oreda och villervalla. Det mesta var så enkelt och naturligt, att man med skäl »sprang upp och häpnade, att man ej sett det förr». Så t. ex. den genom honom införda förändringen i växternas namn, hvilken af många blifvit räknad bland hans förnämsta storverk. Att man i våra dagar benämner t. ex. guldvifvan *Primula veris*, den efter Linné uppkallade växten *Linnæa borealis* o. s. v., vet en hvar, liksom ock att det första af dessa namn utmärker slägtet, hvartill växten hörer, och att det senare är artens eget namn. Icke så före Linné; Linnæan t. ex. kallades af en författare: *Valerianella nemorosa repens foliis vitis ideæ minoribus flore subrubente semine umbilicato oblongo*, af en annan *Nummularia norvegica repens folio dentato floribus geminis*, af en tredje med ett annat lika långsläpigt namn — och då alla kända växter voro utrustade med likartade benämningar, hvilka trotsade äfven det star-

kaste minne, är det lätt att inse, hvilken tillfredsställelse det enkla Linneanska beteckningssättet skulle väcka. »Det var detsamma, som att sätta kläpp i en klocka», yttrade Linné sjelf härom på sin ålderdom.

Vi nämnde nyss de arbeten, hvilka kunna anses innefatta den Linneanska reformationen inom botaniken. Skulle vi bland dessa särskildt framhålla några, så skulle det i främsta rummet vara hans *Philosophia botanica*, hvari han, så att säga, sammanfattade lagarne för den yttre framställningen af vetenskapens inre väsen och som vida öfverträffar allt, som förut och efteråt öfver botanikens theori blifvit framställdt. »Det var uttrycket ej blott af hans egen, utan af vetenskapens mannakraft», har i sin beundran en framstående naturforskare utropat, och det är lätt förklarligt, att denna beundran kunnat uppstå öfver ett arbete, hvari några få, klara och kraftiga ord säga lika mycket, som andra författare behöfva utföra i särskilda kapitel; det är en codex för alla tiders botanister. Vid sidan af detta arbete kunna vi sätta hans blott 2 år derefter utgifna *Species plantarum*, hvari han med otrolig flit, ovanlig beläsenhet och kritisk skärpa sammanfört allt, hvad han och hans samtida kände om växtrikets olikartade former; i tvenne digra octavband inneslöt han här beskrifningar på omkring 8,000 då bekanta växtarter, gaf dem enkla träffande benämningar, lemnade en kritiskt sofrad uppgift på arternas olika namn hos de äldre författarne, bifogade uppgifter på deras hemland, förekomstsätt m. m., allt i den öfverskådliga ordning och efter de enkla lagar, som han sjelf infört i vetenskapen och hvari han hvarken förr eller senare blifvit af någon öfverträffad.

Den del af Linnés författareverksamhet, som vi hittills tagit i betraktande, är den reformerande, men vid sidan af denna försiggick äfven en annan. Antalet af de före Linné kända växtarterna var ej synnerligen stort; mycket återstod derför att upptäcka och beskrifva. Redan under sitt vistande i Holland utgaf han praktverket *Hortus Cliffortianus*, hvari han redogjorde för de i den rike borgmästaren och mæcenaten Georg Cliffords för sin tid storartade trädgård odlade växtarterna, hvaribland en mängd, härstammande

från Hollands transatlantiska kolonier, voro för botanikens idkare förut okända. Under hela hans lifstid förgick sedermera näppeligen något år, då han ej offentliggjorde något eller några, ofta nog betydliga bidrag till kännedomen af jordklotets växtalster; Upsala var då den medelpunkt, dit från verldens skilda trakter strömmade, för att af mästarens hand ordnas, så godt som allt, hvad idoga samlare lyckades upptäcka och till Europa öfverföra, och härigenom blef det Linné möjligt att uppbringa de af honom kända växtarternas antal till öfver 8000, ett antal, som visserligen med nutidens vidgade kunskaper är ringa, men som i betraktande af den tidens svåra kommunikationer och andra bristande hjelpmedel, äfvensom naturforskarnes ringa antal, ej utan stora ansträngningar kunde uppnås. Men också var Linné outtröttlig i att intressera personer att blifva sina skaffare; bland dem finna vi ej blott naturforskare ex professo, utan ock konungar och kejsarinnor, furstinnor och lorder, amiraler och biskopar, bergmästare och köpmän, sjökaptener och hattstofferare, landtprester och studenter — korteligen, personer af de mest olikartade samhällsställningar. Också kunde han i sina enskilda anteckningar öfver alla de orsaker, han hade att prisa Gud för all sig bevisad nåd, äfven anföra, att »Gud har låtit honom se mera af sina skapade wärk, än någon dödelig före honom».

Det var emellertid ej blott botaniken, som han sökte reformera och genom nya upptäckter rikta, utan äfven till naturens öfriga riken sände han sin granskande blick. Vid 28 års ålder utgaf han i Amsterdam första upplagan af sitt *Systema naturæ*, ett till omfånget ringa, men i mer än ett afseende epokgörande arbete. I enkla, raska, träffande drag skildrar han här de särskilda naturrikenas egendomligheter och utpekar den plats, som han ansåg hvarje naturföremål intaga i tingens eviga ordning. Häri meddelade han ock grunderna för sina nya system öfver djuren och mineralierna, alster af hans medfödda systematiserande snille, åt hvilka dock i våra dagar tillmätes ej fullt samma höga betydelse, som af samtiden, då ingen hade insigter nog att mäkta klandra desamma, långt mindre att frambringa något

dermed jemförligt eller bättre. Det var detta arbete, som beredde honom tillträde till den svårtillgänglige läkare- och naturforskare-fursten Boerhaave och förvandlade den af hela sin samtid firade, åldrige vetenskapsmannen till den i verldens ögon obetydlige unge mannens ej blott vän och välgörare, utan äfven lärjunge; det var med tankarne fästade härpå och Linnés öfriga redan då utgifna skrifter, som samma man gaf Linné ett anbefallningsbref till den stolte engelske baroneten Sloane, grundläggaren af British Museum, hvari lästes: »Öfverbringaren häraf är ensam värdig att få se Eder och att af Eder blifva sedd; den, som skådar Eder båda tillsammans, ser ett par af vetenskapsmän, hvars like näppeligen i verlden gifves»; det var de rika framtidslöften, hvilka dessa skrifter inneburo, som drefvo samme Boerhaave att på dödsbädden, darrande af svaghet och sinnesrörelse, fatta Linnés hand, föra den till sin mund och kyssa densamma med de orden: »Jag hafver lefvat min tid och mina år samt gjort, hvad jag förmått och kunnat. Gud bevare dig, för hvilken allt detta återstår. Det verlden af mig äskat, har hon fått, men hon äskar långt mera ändå af dig. Farväl, min käre Linnæus!» — hvarefter rösten qväfdes af frambrytande tårar. Den vigt, som såväl Linné som hans samtida fäste vid sagda Systema Naturæ, framgår äfven otvetydigt af de 16; till omfånget alltjemt växande upplagor och aftryck, som redan under hans lifstid i olika länder sågo dagen [1]). För visso skall än i dag ingen naturens vän utan både vördnad och uppbyggelse taga i sin hand denna »naturforskarens gyllene bok», kanske lika mycket tilltalande hans känsla, som hans eftertanka.

Talrika äro för öfrigt de större och mindre arbeten, isynnerhet på zoologiens område, hvari han nedlagt sina nya, mera speciella iakttagelser och upptäckter. Då jag alldeles saknar kompetens att fälla något omdöme om denna

1) I sin första upplaga omfattade detta arbete endast 12 tryckta foliosidor; den sista af Linné ombesörjda (Stockholm 1766—68) bildade trenne band (8:vo) med tillsammans 2300 sidor. — Särskilda delar af detta verk utkommo dessutom, oförändrade eller öfversatta, i flera länder; ett utdrag derur trycktes t. o. m. på 1770-talet i Batavia med bifogande af naturföremålens malayiska namn.

del af Linnés verksamhet, vill jag blott påpeka — hvad framstående zoologer redan förut framhållit — hans förtjenster om däggdjurens klassifikation efter tandbyggnaden och hvalarnes förflyttande ur fiskarnes till däggdjurens klass, hans nya grunder för reptiliernas, fiskarnes, snäckornas och musslornas anordning och beskrifning, hans högst betydande bidrag till kännedomen af insekternas stora klass, för att ej tala om de talrika, förr obekanta former från verldens mest skilda trakter, som genom honom först blefvo kända och namngifna, så att han med glad stolthet kunde säga: »Ingen före honom har uptäkt så många djur, — ja, så många som alla andra».

Härtill kommer hans verksamhet såsom medicinsk författare. Länge hafva hans förtjenster härutinnan blifvit förbisedda eller mindre skattade, än de förtjena, men helt nyligen hafva de funnit en tecknare, hvilken i detta afseende gör min uppgift lätt. Bland de gåfvor, som vid vårt universitets nyss firade jubelfest framburos, var ock en af Finska Vetenskaps-Societeten utgifven, af Prof. Otto Hjelt i Helsingfors författad afhandling om »Linné såsom läkare», om hvilken säkerligen flertalet af mina åhörare med intresse tagit kännedom. Hänvisande till denna utmärkta skrift, anser jag mig här blott böra påminna om Linnés *Genera morborum*, hvari han gjorde försök till ett vetenskapligt ordnande af de olika sjukdomsformerna, och hans *Materia medica*, som väl i alla tider kommer att intaga ett framstående rum inom farmakologiska literaturen, för att ej nämna hans smärre afhandlingar, dels om särskilda sjukdomars orsaker och behandling, dels om nya, af honom införda läkemedel, hvilkas verkningar han såsom praktisk läkare haft tillfälle att iakttaga och pröfva. På tal om Linné bör man neml. ej blott ihågkomma naturforskaren, utan äfven läkaren; efter sin hemkomst 1738 från Holland, der han promoverats till Medicinæ doctor, slog han sig neml. ned såsom praktiserande läkare i Stockholm, »men», säger han sjelf, »som han war allom obekant, wågade ingen i åhr att anförtro sitt kära lif uti en oförsökt Doctors händer, ja, icke en gång sin hund, [så] att han ofta twiflade om sin fortkomst i Riket». Redan följande år hade dock bladet vändt sig; skämtvis kallades

han då »Hattarnes archiater», hvarigenom — säger han — »Linnæi practique steg otroligt, att han allena hade den så stor, som alla de andre Medici tillsammans»; »jag samlade penningar [9000 daler kprmt om året], besökte sjuka från kl. 4 om morgonen till sent på aftonen och tillbragte äfwen hos dem hela nätter». Denna hans verksamhet såsom praktiserande läkare förminskades visserligen betydligt efter hans öfverflyttning till Upsala, men ända till sena ålderdomen fann han dock tid att egna sig åt läkarens ansträngande och ansvarsfulla kall.

Vi hafva redan lärt känna Linné såsom en flitig författare, men de arbeten, hvilkas titlar vi omnämnt, utgöra endast en ringa bråkdel af hvad han framalstrat. Det gränsar i sanning till det obegripliga, huru en man, så upptagen af andra mödosamma och tidsröfvande sysselsättningar, hvaraf flera först i det följande skola omtalas, kunnat medhinna att utveckla en literär verksamhet af så kolossal omfattning. Redan vid trettio års ålder hade han utgifvit *Systema Naturæ*, *Fundamenta* och *Bibliotheca botanica*, *Flora Lapponica*, *Critica botanica*, *Genera plantarum*, *Corollarium generum*, *Musa Cliffortiana*, *Hortus Cliffortianus*, *Artedi Ichthyologia*, *Classes plantarum*, mindre betydande arbeten att förtiga, och dessutom hade han haft tid att lemna sin kraftiga hjelp åt Ol. Celsius, Rudbeck, van Royen, Gronovius m. fl. i deras botaniska författare-verksamhet. Då han till sist nedlade pennan, räknade hans lärjungar (ty han sjelf aktade derpå föga) 32 särskildt utgifna skrifter, 187 disputationer, 5 orationer, 1 prisskrift för Vetenskaps-Akademien i Petersburg, 17 program samt 62 afhandlingar i Vetenskaps-Akademiens och Vetenskaps-Societetens Acta. Dessutom bör man ihågkomma, att många af hans arbeten upplefde flera, ofta alldeles omarbetade och betydligt förökade upplagor samt att han författat ett ej obetydligt antal smärre, på skilda ställen publicerade uppsatser af såväl rent vetenskapligt, som mera allmänfattligt innehåll. Flera af honom utarbetade skrifter blefvo dessutom af en eller annan anledning ej utgifna; åtskilliga dylika hafva länge varit kända såsom perlor i in- och utländska handskrift-samlingar och ännu på

allra sista tiden hafva sådana inom vårt land uppspanats samt räddats från förgängelsen och glömskan.

Det är dock ej blott genom sin mängd, som Linnés skrifter väcka förvåning, utan ock genom sin inre halt. Att äfven i dem mycket felaktigt, mycket ofullständigt kan framletas, bör ej väcka förundran; i betraktande af den tidens ofullkomliga hjelpmedel och den nästan feberaktiga raskheten i Linnés författare-verksamhet, kan man snarare gripas af denna känsla, då man finner, att felen ej äro flera eller mera vanställande. Nästan hvarje af dessa arbeten antingen redogör för en ny upptäckt eller framkastar en ny, originell idé, som ej sällan först i senare tider blifvit fullt fattad och utvecklad. Så t. ex. blef hans lära om sambandet mellan växternas utseende och verksamma egenskaper först långt senare närmare utförd af De Candolle d. ä.; så framskymta på mångfaldiga ställen flera af geologiens då såsom kätterska ansedda, först i vårt århundrade allmänt hyllade grundsanningar; så upptogos till utveckling och fulländning Linnés åsigter om kristallernas uppkomst och deras användande vid mineraliernas klassifikation af Haüy, som tillerkände honom hederstiteln »le fondateur de la crystallographie» o. s. v. Elektricitetens gagn vid åtskilliga sjukdomars botande, liksom vissa hudsjukdomars beroende på närvaron af parasitiska smådjur ansåg han såsom afgjorda frågor, ehuru sanningen deraf först långt senare erkändes; beträffande barnaskötsel och allmän helsovård förfäktade han flera åsigter, som väl nu anses såsom axiomer, men hvaråt, då de framställdes, endast ringa uppmärksamhet egnades. Äfven frågor, som lifligast sysselsätta våra dagars naturforskare och anses såsom frukter af nutidens vetenskapliga sträfvanden, finna vi ej sällan hafva utgjort föremål för Linnés iakttagelser eller åtminstone aningar. Hvilken har sig t. ex. ej bekant, att orsaken till åtskilliga sjukdomar af flera bland nutidens mest framstående läkare sökes i mikroskopiskt små växt- eller djurformer, hvilka inkommit i menniskokroppen, der förökat sig och åstadkommit sjukliga förändringar inom organismen? På flera, dels redan påpekade, dels hittills förbisedda ställen i Linnés skrif-

ter [1]) finnes med klara ord detsamma uttaladt beträffande rödsot, kikhosta, koppor, messling, pest, frossartade febrar m. fl. smittosamma sjukdomar. På nästan likartadt sätt förhåller det sig med den allbekanta, allt mer och mer omfattade s. k. Pasteurska theorien om jäsnings- och förruttnelse-processernas beroende på närvaron och verksamheten af små lefvande organismer. Redan i Linnés favorit-uttryck: »omne vivum ex ovo» (allt lefvande kommer ur ett ägg eller frö), hvarpå han lade en sådan vigt, att på hans uttryckliga begäran ett ägg sattes i hans adliga skölds hjertvapen, ligger i korthet sammanfattad hufvudgrunden till Pasteurska theorien genom den bestämda protest, som dessa ord innebära mot det ända in i våra dagar ej sällan förfäktade påståendet, att jästsvampar, mögel, infusionsdjur o. s. v. kunna »bildas af sig sjelf» d. v. s. att lif kan uppkomma ur död materia. Ännu tydligare framhållas dock hans åsigter i detta afseende i ett nyligen af en flitig forskare upptäckt, ännu ej publiceradt bref [2]), der hans reflexioner kulminera i de märkliga orden: »få se om på slutet all giäsning blifwer idel lefwande particlar» [3]). T. o. m. dagens mest brännande fråga, Darwinismen, skulle man kunna låta leda sina anor från Linné, ty äfven han hyllar flerestädes i sina skrifter åsigter, som med de Darwinska stå i närmaste samklang. Så t. ex. är det ingalunda ovanligt, att han antager en ny art under tidernas lopp hafva utvecklat sig ur en annan och sålunda vara, såsom han säger, »*nostri temporis filia*» — just en af kardinalpunkterna i Darwinska theorien. I Linnés *Politia Naturæ* möter det ej synnerlig svårighet att igenkänna den Darwinska »kampen för tillvaron», fastän sedd från en annan synpunkt. T. o. m. den Darwinska sats, som mest slagit åtskilliga af våra samtida med häpnad, förfäran och förbittring, neml. att det finnes ett visst slägtförhållande

---

1) Så t. ex. i hans afhandlingar om Exanthemata viva, Mundus invisibilis m. fl., i Vet.-Akad. Handl. 1750 p. 183, Syst. nat. ed. XII p. 1327 o. s. v.

2) För denna, liksom åtskilliga andra upplysningar anhåller jag att få betyga nutidens förnämste Linné-kännare, Dr. E. Åhrling, min uppriktiga tacksamhet.

3) Jemf. ock Syst. Nat. ed. XII p. 1327.

mellan menniskan och apan, torde vi kunna finna hos Linné uttalad ej blott i senare upplagorna af Systema Naturæ, der han förer orang-otangen till slägtet *Homo* och ställer densamma bredvid *H. sapiens* såsom en *H. troglodytes*, utan ock i hans akademiska afhandling »*de Anthropomorpha*», hvars svenska urtext nyligen upptäckts och befunnits ega den betecknande titeln: »*Menniskans cousiner*». Det är dock ej mer än en skyldighet att framhålla, dels att dessa præ-Darwinistiska funderingar aldrig hos Linné tyckas kommit till full stadga och öfvertygelse, dels att åtskilliga andra Linneanska yttranden med lätthet kunna framdragas, som med bestämdhet strida mot all Darwinism.

Vi hafva i det föregående företrädesvis framhållit Linnés förtjenster om den systematiska och speciella botaniken, och mången anser eller har ansett hans storhet ligga endast deri. Denna uppfattning grundar sig dock på ett fullständigt förbiseende af en vigtig sida af Linnés skriftställareverksamhet. Sjelf förklarar han uttryckligen den deskriptiva botaniken, växtkännedomen, endast utgöra den nödvändiga betingelsen för studiet af botanikens vigtigare delar. Terminologien motsvarar enligt hans liknelse i talet om *Deliciæ Naturæ* bokstäfverna, växtnamnen orden. Systemet finner då sin motsvarighet i grammatikan; både bokstäfver, ord och grammatika äro nödvändiga, för att man skall rätt kunna lära sig ett främmande språk, och detta gäller ej minst det, hvarpå naturens stora bok är skrifven; först då man — åtminstone någorlunda — inhemtat språket, är det möjligt att njuta af allt skönt och stort, som på detsamma skrifvits. Också kan man finna, att med undantag af växtanatomien, hvilken bristande tid och materiella resurser hindrade honom att idka och som han derför, obilligt nog, räknade till botanikens curiosa, gifves det näppeligen någon gren af botaniken, åt hvilken han ej egnat sin uppmärksamhet och ofta nog gifvit första uppslaget, fastän andra, som sedan vidare utfört hans idéer, derför vanligen fått äran. Så t. ex. angifvas allmänt Humboldt och Wahlenberg såsom grundläggare af växtgeografien, ehuru Linné i företalen till *Flora Lapponica* och *Hortus Upsaliensis*, i sina *Stationes plantarum*, *Flora alpina*, *Coloniæ plantarum*

m. fl. st. härtill dragit första grundlinierna; så gäller skalden Göthe såsom skaparen af läran om växternas metamorfoser, ehuru Linné i *Gemmæ arborum*, *Prolepsis plantarum* o. s. v. förut härpå, åtminstone i viss mån, länkat botanisternas uppmärksamhet; så nämnes i våra dagar tysken F. Hildebrand såsom den, hvilken på ett vetenskapligt sätt utredt medlen för växternas spridning, fastän i Linnés nu vanligen förbisedda *Oratio de Telluris habitabilis incremento* finnas meddelade en mängd dylika iakttagelser och dessa på ett sådant sätt sammanstälda, att man lätt nog kunde vara frestad att anse Hildebrands arbete för en — låt vara väsentligt tillökad — upplaga af det Linneanska. Växternas ekonomiska nytta, hvilken af nutidens botanister alltför ofta och alltför mycket förbises, hade i Linné alltid en trägen observator, och särskildt böra hans afhandlingar *Pan succus* och *Pandora insectorum* framhållas såsom öppnande fält till intressanta, vigtiga iakttagelser, hvilka dittills alldeles undgått uppmärksamheten. Slutligen må man ej förgäta de synnerligen vigtiga bidrag till växternas biologi eller läran om deras lifsföreteelser, som han skänkt oss i *Somnus plantarum*, *Calendarium* och *Horologium Floræ*, *Vernatio arborum* m. fl. skrifter, af hvilka de flesta tillhöra perlorna bland hans under den gemensamma titeln *Amœnitates academicæ* samlade smärre afhandlingar. Det kan ej annat än väcka förvåning, huru han i dessa afseenden kunde blifva den förste, som fäste allmänhetens uppmärksamhet på alldagliga, lätt iakttagna, men förut förbisedda företeelser. Huru liten observationsförmåga tyckes ej behöflig för att se växternas s. k. sömn, d. v. s. bladens olika ställning om natten mot om dagen, äfvensom blommornas öppnande och slutande på olika tider af dygnet, och dock behöfdes det Linnés skarpa blick för att uppdaga dessa och dylika företeelser. Hvilken framstående rol Linné spelat i den vigtiga frågan om växternas befruktning, behöfva vi här endast antyda. Visserligen hade han här föregångare, på hvilkas observationer och experiment han i viss mån kunde stöda sig; men det är dock hans enkla, sjelfklara, på nya, egna rön grundade bevisföring, som för alla tider afgjort densamma. Ståndarne och pistillerna förklarades af den be-

römde Tournefort hafva endast den oväsentliga uppgiften att afsöndra för växterna onödiga ämnen; Linné ej blott omfattade och med nya bevis styrkte Camerarii och Vaillants alldeles motsatta åsigter, utan uppträdde tillika i dubbel opposition mot den förstnämnde, dåtidens mest uppburne systematiker, derigenom att han lade just dessa omtvistade, misskända organ till grundval för sitt system. Och denna ovederläggliga opposition kom från en 22-årig Upsala-student, hvilkens namn knappast var kändt af botanices professorn härstädes. Det var neml. en skrift härom, som på sätt och vis bildade en vändpunkt i Linnés lif; manuskriptet, så berättar han sjelf, »kom änteligen uti Professor Olof Rudbecks händer och behagade honom så, att han hade lust känna den Ungkarlen, som det sammanskrifwit», samt öppnade för honom Rudbecks hus, bibliotek och samlingar.

En rundlig tid har förflutit sedan utgifvandet af de flesta Linnés skrifter och mången skulle måhända känna sig frestad att i dem se endast »gamla luntor», som väl — honoris causa — ej böra saknas på ett väl försedt biblioteks hyllor, men hvilkas studium ej bereder något gagn eller nöje åt nutidens naturforskare, sedan andra, nyare och fullständigare arbeten intagit dessas plats i främsta ledet. Så är dock ingalunda förhållandet; ännu har man af Linnés skrifter mycket att lära, och för hvarje sinne, som är öppet för naturen, bereda de ännu högtidsstunder af ren, oblandad glädje. Redan i det föregående har framhållits den klarhet och fasthet i uppställningen, den precision i uttrycket, den skärpa i iakttagelsen, det djup i tanken, som för dem äro utmärkande drag och som ej kunna annat än verka uppfriskande, stärkande och vederqvickande vid jemförelsen med de ej ovanliga literära alster, der en obetydlig upptäckt ligger inbäddad i en sådan massa af ord och fraser, att man har möda nog att finna reda på densamma, eller der man måste anstränga hela sin tankekraft för att utleta, hvad författaren menat, om något eller intet. Men derjemte finnas åtskilliga egendomligheter i Linnés framställningssätt, som — oafsedt det gedigna innehållet — måste verka tillockande och upplyftande. Främst hafva vi dervid att märka den fullkomliga frånvaron af rätthafveri,

framhållande af egna och nedsättande af andras förtjenster och arbeten. Polemik mot olika tänkande var honom motbjudande; anfall mot sig och sina skrifter lemnade han obesvarade. »Har jag orätt», sade han, »blifwer det aldrig wunnet; har jag åter rätt, så får jag rätt, så länge naturen warar». Man märker lätt, att Linnés arbete var för honom snarast ett slags gudstjenst, hvarifrån allt orent, sjelfviskt borde vara fjerran. Såsom en öfversteprest i naturens tempel betraktade han sig; »den högsta hederstjenst för menniskan», yttrar han sjelf, »är att här på jordklotet få wara tolk af den oändlige Gudens wishet». Såsom en synnerlig nåd ansåg han det derföre vara att för allmänheten få tyda de under, han skådat, då »Gud låtit honom få koxa in uti sin hemliga Rådkammare». Flerestädes utbrister han ock i ett högstämdt lof till Naturens skapare och herre; snart sagdt otaliga, dock icke för många, gånger hafva de ord blifvit upprepade, hvarmed de senare upplagorna af Systema Naturæ inledas: »Väckt ur min dvala, såg jag skuggan af Gud, den evige, omätlige, allvetande, allsmäktige, skrida mig förbi — och jag slogs med häpnad! Jag fann några hans spår bland de skapade tingen, och öfverallt, äfven hos de minsta, så att de äro nästan ett intet, hvilken kraft! hvilken visbet! hvilken outransaklig fulländning! Jag såg djuren vara till endast genom växterna, växterna genom det liflösa stoftet, och detta bildadt af vår jord; jag såg jordklotet i orubbadt lopp kretsa kring den lifgifvande solen; jag såg solen och de öfriga himlakropparne hvälfva sig kring sina axlar; jag såg stjernor utan tal sväfva fritt i den omätliga, tomma rymden, uppehållna af all rörelses ofattliga upphof, väsendenas väsende, orsakernas orsak, verldsalltets väktare och styresman, det stora mästerverkets herre och konstnär» o. s. v. Ej underligt, att ett arbete, som drifves i sådan anda, icke blifver nedtryckande, utan i ordets fulla bemärkelse lifgifvande för både själ och kropp. Flera äro ock de episoder, som ur Linnés lif upptecknats och som vittna, huru han helt och hållet gick upp i sin vetenskap; ankomsten af en dyrbar naturalie-samling kom mer än en gång den vid sjukbädden fjettrade att glömma alla sina plågor och förvandla honom till en oförtruten arbetare, som i sin

glödande ifver glömde allt annat, än sina nyförvärfvade skatter [1]).

Också gick, såsom vi redan af de utgifna skrifternas mängd kunna dömma, arbetet med lust och glädje. Naturalhistorien var för Linné i ordets fulla bemärkelse en *glad* vetenskap, och öfverallt i hans skrifter gifver denna glädje sig luft i en godmodig humor, hvilken — parad, som den är, med allvar i ämnets behandling — ej kan annat än göra läsaren godt in i själen. Välbekant torde t. ex. vara det skämt, som han stundom tillät sig vid nya växters namngifning. Så erhöll först en art af det efter Linnés ungdomsvän Brovallius uppkallade växtslägtet *Brovallia* namnet *demissa*, häntydande på sagde Brovallii ödmjuka, något krypande uppträdande; med hans utnämning till biskop i Åbo, förändrades sinnelaget, hvadan en ny art benämndes *B. elata*, och då slutligen frihetstidens allmänna politiska ränksmideri förvandlade honom till en temligen opålitlig partigängare, blef tredje artens namn *B. alienata*. Flera dylika drag af Linnés skämtsamma lynne vid namngifningen skulle kunna anföras, men i stället må ett eller annat prof på hans sätt att behandla sitt ämne och språket här meddelas. Vi välja härvid ett par af hans svenska, naturvetenskapliga skrifter, så mycket hellre som vi derigenom få tillfälle att lära känna honom från en ny sida af hans verksamhet, neml. såsom den, hvilken måhända först i vårt land framträdde med populära naturvetenskapliga föredrag. Härvid ansåg han sig uppenbarligen hafva rätt att gifva sitt glada lynne ett friare spelrum, än då han på ett, visserligen ej klassiskt, men klassiskt vordet latin talade till hela det bildade Europa, samtid och efterverld.

---

1) Ankomsten af hans lärjunge Kalms växtsamlingar från Norra Amerika återstälde honom nästan ögonblickligen från de giktplågor, som höllo honom fängslad i sängen, och ännu 1774, då han fått sin »första dödspost», sin första slagattack, när han såsom julgåfva af Gustaf III fick mottaga, såsom han sjelf berättar, »4 parlass med Naturalier af wäxter ifrån Surinam, i flera oxhufwuden spiritus vini, alla med blomma och frucht lefwande samlade och uti spiritu inlagde», — »fick han som nytt lif att desse öfwer Juhlen beskrifwa och utreda».

Ett af de praktfullast utstyrda af Linnés arbeten är hans 1754 utgifna beskrifning öfver konung Adolf Fredriks naturalie-samling, *Museum Regis Adolphi Friderici.* Ur det i mer än ett afseende storslagna företalet hemta vi följande fragment af hans bevisförning för naturvetenskapernas nytta:

»Har Skaparen, som aldrig gjordt något utan orsak, inrättat jordklotet som en Naturalie-Kammar hel och hållen af sina allmakts och allvishets mästerstycken, och alla dessa utan åskådare hade varit ingen ting; har Han ock här planterat det fullkomligaste och yttersta af alla sina verk, Människan, som det enda der kunde fatta Hans dråpeliga inrättning; så följer [häraf] också, at Människan är gjord til at här åskåda Hans verk, då hon under denna betraktelsen och i denna sin skyldighet äfven måste se och finna den alsmäktige Gudens oändeliga vishet. — — — —

De andra djuren äro med alla sina utvärtes sinnen lika de kreatur, som gå på marken och blifva feta af ollonen; men se aldrig up åt träden, som denna spisen för dem beredt, mycket mindre tänka på Skaparen, som gjordt både träd och frukt.

Hade verlden endast varit inrättad för oss, at här någon tid pröfvas, utan något annat ändamål, så hade ock den Visheten, som ingen ting gjordt utan orsak, och allting på kortaste sättet, ofelbart skapat jordklotet som en massa, hvaruti vi fått äta och sofva som masken i osten; då hade vi ej haft naturlig orsak at tänka på annat, än mat och sömn, och således kunnat lefva som de oskäliga, hvilka endast fråga efter hvad som duger at svälja, men nu icke så» o. s. v.

Ett annat exempel! År 1772 var Linné universitetets rektor, och vördnaden för honom gjorde, att hans »Rectorat blef så seculairt och lysande, at denne Academie aldrig sedt eller hört omtalas dess like», ithy att »intet skri, ja ej en knäpp har hörts på gatorne om nättren, intet buller eller oro har någonstäds varit, ingen har märkts förklädd, inga trätor, ingen oförrätt har varit ibland Herrar Studerande». Den 14 December afklädde han sig i härvarande domkyrka den purpurmantel eller »detta kalla Starbraket», som då utgjorde rektorsembetets insignium, och höll dervid sitt bekanta tal om *Deliciæ Naturæ*, som han visserligen sjelf för-

klarar för »et hastverk, opolerat upsatt under några mine opasslige dagar», men som på begäran af deputerade från samtliga nationerna följande år trycktes i svensk öfversättning. Jag beklagar, att tiden omöjligt medgifver en redogörelse för detta, till plan och utförande särdeles originella och älskligt naiva tal; jag kan dock ej neka mig sjelf nöjet att här inflicka följande deri förekommande stycke af hans beskrifning på växtriket:

»Växtriket är så manstarkt, at det täcker hela torra Jordklotet. Gräsen i sin simpla drägt utgöra här *Allmogen;* de äro de mäste och skatta mäst; bärga sig bäst, ehuru de dageligen trampas och plågas. Örterne utgjöra *Noblessen* och prunka med sine konstige klädningar, med sine lysande blommor, samt lukt och smak. Träden äro de *Förnäme* med sine högstammige beständige kronor; de gjöra lugn för de andre och vederqvicka dem med sine utdunstningar. De taggige Buskar hålla sig mäst ibland dem, hvilka, som vakthafvande *Soldater* med sine gevär, försvara de späde växter, som draga sig til dem. Ormbunkarne är *Nybyggare,* bo uti aflägsne platser, at uptaga nybyggen. Mossar kallas *Slafvarne,* som tjena växterne, dem de täcka för Vinter-kölden, skygga för Sol-hettan, fria för rutnelsen, men vika för alle andre. Svamparne äro et *ströfvande* pack, som röfva alt hvad de finna lemnat, sedan Flora gådt i sit Vinter-tält emot Hösten».

Det ligger dessutom ej sällan en fin poëtisk doft öfver Linnés skrifter, äfven då han sysselsätter sig med de torraste ämnen. En dylik poëtisk uppfattning af växtverlden kunna vi redan spåra i de af honom införda, nu alldagliga benämningarne »Flora», »växternas sömn», »Floras blomsterur» m. fl. Naturligt är, att detta drag tydligast bör framträda i hans första skrifter, författade på en tid, då ungdomsblodet ännu spelade lifligt genom hans ådror. Då förstod han t. o. m. att inlägga poësi i torra växtbeskrifningar, hvarpå isynnerhet hans *Flora Lapponica* kan uppvisa talrika bevis. Vackraste exemplet härpå lemnar måhända hans skildring af en liten, täck, i norra Sveriges kärr vanlig buskart (af lapparne hedrad med namnet »tufvans öga»), hvilken nu är allmänt känd under den Linneanska benäm-

ningen *Andromeda polifolia*, men, som förut fördes än till ljung-, än till getpors-slägtet. »Nu stod hon», säger han i dagboken öfver sin lappska resa[1]), »i sin högsta fägring och prydde kärren på det täckaste sätt. Hennes blommor äro före utsprickandet alldeles blodröda, men utslagna hafva de kronor af blek rosenfärg. Näppeligen kan en målares pensel så lyckligt härma den ljufva färgen på en jungfrus kinder; intet smink kan åt anletets hy förläna en likhet med denna älskliga blomma. Jag tyckte mig se poëternas Andromeda, och ju mer jag tänkte på deras beskrifningar, dess mer föreföllo de mig träffa in på den lilla växten framför mig. Fjettrad vid någon liten tufva, stod hon der midt i kärret, liksom mythens Andromeda var fastkedjad vid klippan i hafvet, hvilket badade hennes fötter, på samma sätt som dyvattnet växtens rötter. Drakar och giftiga ormar omgåfvo den förra; paddor och andra kräldjur hvimla på blomster-afbildens växtplats och spruta om våren under sin parningslek dy och vatten öfver dess blad och grenar. Liksom den olyckliga jungfrun i öfvermåttet af sin förtviflan nedböjde sitt fagra anlete, så hänger ock växtens rosenfärgade hufvud nedlutadt, blir blekare och blekare samt förvissnar slutligen helt och hållet. Denna växt bör bilda ett nytt slägte och jag har åt detta valt namnet *Andromeda*». I Flora Lapponica fullföljes bilden än vidare: »Med fjettrade fötter ligger den smärta Andromeda knäböjande (stammens nedre del nedliggande), omgifven af vatten (om våren), fängslad vid klippan (tufvan), utsatt för afskyvärda drakar (amfibier); sorgsen böjer hon mot jorden sitt ansigte (blomman) och sträcker mot himlen sina oskyldiga armar (grenarne), tilldess den efterlängtade Perseus (midsommarsolen) besegrar odjuren och ur vattnet frelsar henne, ej mer en jungfru utan en lycklig moder, som i glädje lyfter sitt hufvud (frukten) mot höjden. Sannerligen, om Ovidius, då han sjöng om sin Andromeda, haft för ögonen denna växt, skulle hans beskrifning näppeligen blifvit mera

---

1) Beklagligtvis kunna Linnés egna ord ej anföras, då sagda hans dagbok, hvartill originalet finnes i London, är tryckt endast i en, ofta uppenbarligen felaktig, engelsk öfversättning. Det är denna, som ligger till grund för ofvan anförda ord.

träffande, och efter poëternes sed hade han då af en låg kulle kunnat skapa berget Olympus». —

Mycket borde för visso ytterligare sägas om Linné såsom författare, men den ilande tiden tvingar mig att nu öfvergå till en hittills af mig ej framhållen sida af hans lifsgerning, hvilken allra minst vid en minnesfest här i Upsala bör förgätas, neml. hans lärare-verksamhet. Redan tidigt tog denna sin början. År 1730 erhöll den ålderstigne Professor Olof Rudbeck (d. y.) befrielse från sina offentliga föreläsningar, om blott han kunde anskaffa någon vikarie. Adjunkten i ämnet Doktor Rosén var stadd på utrikes resa och då det befanns, att Vice-Adjunkten Preutz »wid undersökningen af Rudbeck hölt intet målet», skickar denne sistnämnde, såsom Linné sjelf omtalar, »bud äfter Linnæus, förer honom i Trägården, examinerar honom noga och länge, och frågar honom till slut, om han ej wille de publique Lectionerne sig åtaga. Han, som wiste sig ej wara mehr än 2 ½ åhrs Student, blir bestört öfwer att skola gå fram och publice lära wid en så stor Academi, men jakar likwäl därtill med wördnad, om Professoren wågade honom sådant committera». Han kände sig så mycket gladare öfverraskad, som då han året förut sökt den lediga trädgårdsmästare-sysslan, »Rudbeck afslog det, sägandes sig hafwa större tanka om Linnæus, hvilket honom hjärteligen förtröt, intill dess han nu fick befalla den succederande Trägårdsmästaren att äfterkomma sina ordres uti Trägården». Med kraft och ifver grep han verket an, föreläste, anstälde exkursioner med talrika lärjungar och sökte med all makt upphjelpa den förfallna botaniska trädgården.

Denna hans verksamhet blef dock ej synnerligen långvarig. Följande år hemkom Rosén och det var då hans både rättighet och skyldighet att förestå professionen. Den omständigheten, att man ej visade nog väld och mannamån att framför den ordinarie läraren föredraga den unge, oexaminerade studenten, hafva åtskillige utmålat såsom den svartaste intrig och utbroderat historien med tillsatser, som säkerligen uteslutande eller hufvudsakligast hafva en lössläppt fantasi att tacka för sin tillvaro. Man har berättat — och det berättas af åtskilliga än i dag —, huruledes Linné upp-

kallades till consistorium och der af professorerna, som voro förbittrade och afundsjuka öfver hans stora åhörare-antal, då auditorii-bänkarne endast voro glest besatta under deras egna föreläsningar, blifvit förbjuden att föreläsa — uppgifter, som äro bevisligen falska. Man har äfven med lifliga färger skildrat, huruledes Linné i besinningslöst raseri med dragen värja rusade mot den ur consistorium utkommande Rosén och endast genom tillilande personers mellankomst hindrades att blifva mördare — en berättelse, som i sig bär många kriterier på att vara uppdiktad och som af ingen samtida, så vidt vi veta, omtalas, ehuru en dylik skandalhistoria näppeligen skulle undgått att blifva vida känd och allmänt berättad [1]. Så mycket är dock odisputabelt, dels att ett spändt förhållande egde rum mellan Linné och Rosén, dels att den förre i slutet af år 1731 lemnade Rudbecks hus och universitetet, för att tillbringa någon tid i det lugna föräldra-hemmet. Först följande vår återkom han till Upsala, mottog der d. 2 Maj Kgl. Vetenskaps-Societetens anbud att på dess bekostnad företaga en forskningsfärd till det så godt som fullständigt obekanta Lappland, och så stor var hans ifver, att han redan 10 dagar derefter begaf sig på vägen, såsom han sjelf berättar, »helt allena, hafwandes ej annat med sig, än skrifdon, 2 lintyg och de kläder han stod uti: stöflar, liten råck och carpus, en mätstock och en liten wäska för papper och pennar». Tiden tillåter oss ej att följa honom på hans vidlyftiga, i högsta grad besvärliga och ofta lifsfarliga färd. Följande år (1733) finna vi honom åter undervisande i Upsala, denna gång i proberkonsten, för en myckenhet colleganter. Spänningen mellan honom och Rosén synes hafva allt mer tilltagit. Då, såsom i Linnés egenhändiga anteckningar uppgifves, »Doctor Rosén blifwit gift med Ärkebiskopens Systerdotter, hade han utwärkat sig en förordning af Cancelleren Cronhjelm, att aldrig någon Docens må få antagas i Medicin wid Upsala Academie till Adjuncti præjudice, hwarigenom händerna blefwo bundna på Linnæus,

1) Olika författare uppgifva året, då detta skall hafva tilldragit sig, samt de dermed förknippade omständigheterna på ett sinsemellan långt ifrån öfverensstämmande sätt. Vi hoppas framdeles få tillfälle att underkasta dessa berättelser en närmare granskning.

som hade detta enda till sitt uppehälle, och hwarigenom Rosén sig klarligen föreställde, att Linnæus skolat warit totalt slagen». Denna skenbara motgång blef afgörande för Linnés hela lif; en vecka derefter mottog han Landshöfding Reuterholms anbud att under den instundande sommaren företaga en naturhistorisk undersökning af Dalarne. Följande höst och vinter tillbragtes i Falun, dels under utöfvande af läkareyrket, dels under trägna mineralogiska studier; härunder vann han sin blifvande hustrus, Sara Elisabeth Moreæ, hjerta och mognade hans beslut att i främmande land vinna medicinæ doctors-hatten. Hans blifvande svärfader försträckte honom medel och i början af 1735 begaf han sig till Holland, hvarifrån han 3½ år derefter återkom — och då med europeisk ryktbarhet.

Mångfaldiga hade de försök varit, som gjorts för att locka honom qvar i främmande land. Den gamle botanisten Dillenius i Oxford, som vid Linnés besök först mottog honom med spotskhet, »qwarhölt sedermera Linnæum hela månaden, utan att lämna honom en timma i fred om dagen, och änteligen släpte honom med tårar, kyssandes, sedan han tillförene tillbudit honom att lefwa och dö med sig, som Professionens lön wore tillräckelig för bägge»; Boerhaave sökte öfvertala honom att på holländska regeringens bekostnad företaga en färd till Goda-hopps-udden eller södra Amerika, med löfte om professors-utnämning vid hemkomsten; hans frikostige välgörare Clifford sökte med de mest lysande anbud locka honom att hos sig qvarstanna; Franska Akademien frestade honom genom löfte om årlig pension att glömma sitt fädernesland; den store naturforskaren och läkaren Haller, hvilkens 100-åriga dödsdag Schweiz för en knapp månad sedan firat, ville öfvertala honom att mottaga en profession i Göttingen; ja, sjelfva konungen af Spanien satte sig för tillfället öfver de herskande religions-fördomarne och sökte genom lysande löften förmå honom att blifva sin naturforskare[1]). Linné glömde dock aldrig kär-

1) Det har varit oss omöjligt att med säkerhet afgöra, om Hallers förslag gjordes före eller straxt efter Linnés hemkomst till Sverige, liksom ock huruvida ej Spanska konungens anbud måhända var af

leken till sitt fattiga Sverige; »han längtade tillbaka till det enda land, som ej kände honom, det enda land, som nekade honom en sorgfri lefnad.»

Ett år, fullt af bekymmer, tillbragte han sedan i Stockholm, men derpå började medgångens vind att raskt föra honom framåt. Vi hafva redan sett hans framgång såsom praktiserande läkare; C. G. Tessin genomdref, att han mot 100 dukaters lön af Sekreta utskottet utnämndes till »publicus docens på Riddarhuset» med skyldighet att der hålla botaniska och mineralogiska föreläsningar; knappt en vecka förut hade han blifvit utnämnd till Amiralitets-medicus. I ekonomiskt afseende var således hans ställning väl betryggad. I förening med 5 »wittre herrar» (Triewald, Höpken, Alström, Bielke och Cederhielm) grundlade han 1739 Vetenskaps-Akademien, hvars första præses lotten bestämde honom att blifva.

Trots all denna framgång längtade han dock från Stockholm för att mera ostörd kunna verka för sina älsklingsvetenskaper, och tillfälle härtill erbjöd sig snart. Våren 1740 dog den gamle Rudbeck och straxt derefter tog den andre medicinæ professorn Roberg afsked, så att begge de forna rivalerna, Carolus Linnæus och Nils Rosén (adlad von Rosenstein), sedermera båda Upsala universitets prydnader och hvarandras intimaste vänner, kunde erhålla hvar sin profession. För Rosén mötte detta ingen svårighet, men ehuru Linnés namn flög frejdadt öfver verlden, uppstodo så många intriger mot honom, att han först följande vår blef utnämnd till professor, och detta blott derigenom, att rikets då församlade ständer uttalade sitt enhälliga ogillande öfver dessa intriger och sin önskan, att Linné måtte till platsen utnämnas. Vid årets slut gjorde han och Rosén en ny fördelning sinsemellan af fakultetens dåvarande läroämnen, hvadan Linné från och med år 1742 var professor härstädes i botanik, zoologi, kemi, materia medica, semiotik och dietetik samt utöfvade öfverinseendet öfver botaniska träd-

ännu senare datum. Vi hafva ofvan i begge dessa fall stödt oss på uppgifter i C. A. Agardhs snilleblixtrande, af Svenska Akademien prisbelönta äreminne, hvilket vi äfven i några andra fall troget följt.

gården — och med detta år börjar en period i naturalhistoriens och universitetets historia, hvars motstycke intet land och ingen tid har att uppvisa.

»Gud hade gifwit honom fördelachtig och hederlig tjenst, just den han mäst i werlden önskat sig». Den kraft och hänförelse, som han från början till slutet lade i dagen vid skötande af denna sin tjenst, gränsar till det otroliga. Den förfallna botaniska trädgården — densamma, hvarest 12 år förut »den gamble hedersamme Gubben, Doct. Olof Celsius» tillfälligtvis påträffat honom, då hans nöd var så stor, att han »måste sätta sig i skuld för maten, och hade icke penningar till att såla sina skor, utan måste gå på bara foten, med något papper, som han lade i skon» och hvarest hans öde genom Celsii mellankomst tog en lycklig vändning — denna trädgård (n. v. Östgöta nations trädgård) blef första föremålet för hans omsorger. Snart var den icke allenast återupprättad, utan ansågs t. o. m. för den förnämsta i verlden, till hvilken lärgiriga och nyfikna från när och fjerran vallfärdade. Ett naturalie-kabinett, något här i Sverige förr okändt, anlades; epokgörande arbeten utsändes hvarje år till den girigt väntande allmänheten; hvarje dagens timma upptogs af studier och undervisning. Hvarken lat eller njugg var läraren; redan kl. 3 på morgonen var han om sommaren i fullt arbete, och då föreläsningstimman slog, skockades på hans auditorium vetgirige ynglingar till 100-tal, alla med spänd uppmärksamhet lyssnande till mästarens ord, de trollformler, som lyftade på slöjan, hvilken dittills för dem dolt naturens fagra anlete. Aldrig har någon lärare varit en större mästare i konsten att göra föreläsningar lockande och njutningsrika; »uti lärostolen», säger en af hans lärjungar, »hade han en särskild och honom aldeles egen vältalighet, hvilken, ehuru den ej var understödd, hvarken af en så synnerlig stark eller välljudande röst, ej eller af språkets förnämare uttal (ty han bröt på småländske dialecten), undgick likväl aldrig at i högsta mon intaga sina åhörare. Den, som hört honom läsa öfver Inledningen til *Systema Naturæ*, öfver *Deus*, *Homo*, *Creatio*, *Natura* etc. blef mera rörd, än af den vältaligaste Predikan». Också underlät ingen af universitetets alumner, som var mån om sitt eget anseende, att

höra Linné. Att hafva varit hans lärjunge var sedermera en äretitel, långt mera värderad än glittrande stjernor och band. Och dessa lärjungar utgjordes ej blott af landets söner; aldrig hafva så många utländingar studerat i Upsala som då. Från skilda länder, från Danmark, Tyskland, Frankrike, England, Holland, Ryssland, ja, t. o. m. Island och Amerika kommo de, trotsande vägens längd, mödor och faror.

Icke blott till auditoriet var Linnés lärare-verksamhet inskränkt; till föreläsningarne anknöto sig, isynnerhet på 1740- och 50-talet, ej blott demonstrationer i trädgården, utan ock de ryktbara vordna exkursionerna eller »*herbationes Upsalienses*». Dessa förvandlade somrarne till oafbrutna glädjefester. Till ett antal af 2 à 3 hundrade samlade sig hans in- och utländska lärjungar, till hvilka sällade sig äfven andra för naturalhistorien intresserade personer; ofta nog sågos i flocken Jonas Alströmer, Joh. Gyllenborg och andra af landets yppersta män. Onsdagar och Lördagar kl. 7 på morgonen, tågade de ut ur staden, »alle klädde i en viss lätt drägt af linne, försedde med alla nödvändigheter til Örters och Insecters samlande. Af sina åhörare», berättar en deltagare i dessa ströftåg, »utvalde han sjelf visse godkände Embetsmän, t. ex. en Annotator, hvars göromål var at upskrifva det han dicterade, enär något nytt föreföll; en annan var Fiscal, som hade upseende på trouppens discipline, at ej något oordentligt föreföll; andre voro tilsatte Skyttar at skjuta foglar m. m. Under hvarje excursion voro utsatte vissa hvileställen, dit de kringspridde Studerande samlades, och där hölls Lectioner öfver det förnämsta, som de samlat. Sedan ungdomen således ifrån morgonen til aftonen förlustat sig på marken, skedde åter marchen til staden, då deras Lärare gick främst i spetsen och ungdomen i trouppe marcherade efter honom med Valthorn, Pukor och Fahna igenom staden ned til Botaniske huset, där et mångfaldigt *Vivat Linnæus!* slöt den dagens nöjen». »Men ock just nu», säger Linné, »hade wettenskapen kommit till sitt högsta». Jag har varit i tillfälle att se anteckningar från dessa ströftåg, och dessa gifva oss nyckeln till det annars nästan gåtlika i denna allmänna hänryckning. De

utgöras ej af några nakna namnregister på anträffade naturföremål, inga torra terminologiska eller systematiska notiser; om hvarje, äfven den obetydligaste och allmännaste, djur- eller växtart, hafva de något anmärkningsvärdt att förtälja, än om egendomligheter i deras lefnadshistoria, än om deras användande i praktiska lifvet, än om deras betydelse för tolkningen af andra naturens dunkla gåtor. Med en sådan läromästare var det naturligt, att likgiltighetens och okunnighetens fjäll skulle falla från lärjungarnes ögon, att de skulle känna sig liksom förflyttade till en främmande verld, der allt ej blott kittlade deras nyfikenhet, utan ock tilltalade deras tankar och känslor.

Det icke minst lockande vid Linnés undervisning var hans egen personlighet. Oegennyttigt delade han med sig af sitt vetandes rika håfvor åt enhvar, som önskade deraf blifva delaktig, med lika beredvillighet åt den fattige som den rike, åt den obetydlige apotekare-lärlingen eller obemärkte studenten, som åt verldens store, furstar och furstinnor. Hans glödande entusiasm för naturens härlighet smittade enhvar, som med honom kom i beröring. Hela hans väsende var sprittande lif, paradt med hjertlighet och godhet; ögonen lyste af glädje och munnen log under skämtet. Förställning föraktade han och var deri alldeles okunnig; hans ansigte var en spegel, hvari man ögonblickligen kunde läsa såväl glädje som sorg, såväl belåtenhet som den hastigt uppflammande, men ock hastigt slocknande vreden. För allt tycktes hans tid räcka till, för allt intresserade han sig; blott »consistorialia tracterade han som aliena», enligt egen bekännelse. Kif och strid skydde han på alla områden; långsinthet öfversteg hans förmåga. Äfven de skriftställare, som mest förolämpat honom och i smutsen neddragit hans skrifter — ty några få sådana funnos äfven — behandlade han på ett så mildt och ädelt sätt, att flere bland dem ödmjukade sig och öppet erkände sina fel. Och på djupet af hans själ låg en varm, sann religiositet, en fast förtröstan på en allsmäktig, rättfärdig och kärleksrik Gud, hvilkens närvaro skönjes ej blott i naturens härlighet, utan ock i äfven de obetydligaste händelserna i menniskans lif. »*Innocue vivito, numen adest*» var hans valspråk, och detta för-

des ej endast på tungan, utan tryckte sin pregel på hela hans offentliga och enskilda lif. Med vördnad och kärlek blickade derföre hans samtida upp till den frejdade, skarpsinnige och skarpsynte forskaren med det rena hjertat och det poëtiska barnasinnet.

Ja, som ett barn var han i många afseenden, och klandret, som slipar sitt förstoringsglas för att upptäcka fläckar, har ej skyggat tillbaka att beskylla honom för egenkärlek och narraktig fåfänga, till stöd hvarför man framletat enstaka uttryck i hans egenhändiga anteckningar om sig sjelf, der han med öppen sjelfkänsla framhållit sina förtjenster. Må vi dock besinna afsigten med dessa egenhändiga anteckningar; en del af dem skrefs på hans ålderdom och var endast ämnad för hans barn och efterkommande, — och ho kan förmena honom, att han der i korthet sammanfattade omdömen, som hela den bildade verlden uttalat öfver hans arbeten och upptäckter? Att sjelf förneka eller förringa dessa loford, skulle varit ett alltför genomskinligt skrymteri. Andra deremot äro hastigt på papperet nedkastade anteckningar, med ledning af hvilka hans förtrogne vän Erkebiskop Mennander skulle på latin författa den lefnadsteckning, som borde öfversändas till Franska Akademien, hvars ordinarie medlem Linné var. »Jag har här satt upp min egen panegyrik», säger han om dessa, »och funnit, att propria laus sordet. Jag skulle aldrig hafva visat den för någon menniska i verlden, om icke för den ende af alla mina vänner, som har varit oföränderligt sådan ifrån de tider, då jag befann mig i mindre förmånliga omständigheter». . . . »Egenkärleken vill här och der visa sig», . . . »var god och stryk ut, ändra och tillägg, pro tua sapientia». — Man har äfven halft medlidsamt framhållit den oförstälda glädje, hvarmed han talat om vunna utmärkelser, men — hade han ej skäl att glädjas deråt? Få personer hafva så innerligt, som han, varit förenade med och uppgått i sin vetenskap; i en utmärkelse, som träffade honom, såg han derför på samma gång och måhända förnämligast en hyllning åt den vetenskap, som, förut föraktad, af honom blifvit lyftad till ära, och hans fullkomliga brist på förställningsförmåga vållade, att han ej kunde dölja sin glädje, — ej gjorde såsom

mången, hvilken beler denna yttring af Linné, men i sitt inre högmodas öfver, ehuru han inför verlden låter påskina förakt för, vida obetydligare utmärkelser, som kommit honom sjelf till del. Då man i våra dagar näppeligen kan taga en tidning i handen, utan att påträffa meddelanden om lättvunna, med eller utan urskilning utdelade, »offentliga erkännanden», »utmärkelser» o. s. v. i form af ledamotskap i mer eller mindre obekanta utländska sällskap m. m., sannerligen man då är berättigad att le åt Linnés barnsliga glädje, aldrig högfärd, då han, utan att äflas derefter, träffades af välförtjenta utmärkelser, som aldrig förr kommit någon svensk vetenskapsman till del. Hvad han sjelf i djupet af sitt hjerta tänkte om dessa yttre hedersteckcn, finna vi bäst af hans märkliga handskrift: *Nemesis Divina*, hvari han biktat sina innersta tankar. Det vittnar i sanning ej om ett högmodigt sinne, då man der läser: »Ingen caracter större, än wara ärlig karl»; på ett annat ställe: »Jag gaf mig ej ro natt äller dag .... Hwad hade jag mer? Namn ett wäder, som af andra anihileras. Titlar ett wäder: Adel, Riddare, Archiater!» — eller åter på ett annat: »Hvad är höghet, då lyckans hjul hvälfver? Hvad är vishet? Att inse sin egen okunnighet. Hvad makt? Främsta platsen bland dårar. Hvad rikedomar? Förmynderskap för andra narrar. Hvad kläder? Liberij på komedien att skräma barn». Och ej andas det skryt öfver *egen* kraft och storhet i de ord, som vi läsa i hans egenhändiga anteckningar: »Gud sjelf har fört honom med sin egen alsmägtiga hand; har låtit honom upspricka utur en stubbotan rot, omplanterat honom på en fjerran ort härligen, låtit honom upstiga till ett ansenligt träd; fört honom så, att det han önskat och ej wunnit, blifwit hans största förmon». —

Vi talte nyss om Linné såsom lärare. Att hela den skara lärjungar, som trängdes kring honom på föreläsningssalen och fältet, ej skulle kunna eller ens vilja utbilda sig till naturforskare ex professo, är lätt begripligt. Bland dem fanns dock alltid en kärntrupp, svenskar och främlingar, hvilken var föremål för hans särskilda omvårdnad; på den slösade han ej blott sitt vetandes skatter, utan ock en faders huldhet. Rörande är ock den varma tacksamhet och

sonliga vördnad, hvarmed dessa sedan allt framgent voro fästade vid honom; det är deras skildringar, isynnerhet utländingarnes (Ehrharts, Fabricii, Gisekes), som man har att tacka för de täcka interiörer, hvarigenom man egentligen fått en inblick i Linnés hvardagslif. Åt dessa egnade han flera af dagens timmar till enskild undervisning, dervid äfven på begäran föredragande sina ännu ej offentliggjorda iakttagelser; sålunda är det genom Gisekes sedan publicerade anteckningar, som vi erhållit en utförligare kännedom om Linnés *Ordines naturales*. Men med lärotimmarne var beröringen ej afslutad. Gerna sökte dessa hans lärjungar sin bostad i botaniska trädgårdens närhet, och då hörde det nästan till det alldagliga, att om vintern Linné, klädd i sin lilla röda nattrock och gröna pelsmössa samt med sin kära pipa i handen, i skymningen infann sig än hos den ene, än hos den andre för att under förtroliga, glada eller lärorika samtal hvila sig från sitt egentliga arbete, — samtal med en förutbestämd längd af $^1/_2$, men som ofta uttänjdes till 2 à 3 timmar. För dessa sina elit-disciplar påpekade han ock ämnen till iakttagelser och utarbetning; många äro de af dem utgifna afhandlingarne, hvilka omisskänligen röja sitt Linneanska ursprung.

Ej blott under terminerna meddelades dylik undervisning; äfven då han under sommaren utflyttat till sitt kära Hammarby, följdes han dit eller uppsöktes han derstädes af kunskapssökande män, hvilka inqvarterade sig i kringliggande bondgårdar för att dagligen kunna njuta af den älskade lärarens umgänge och undervisning. På en bergkulle står der ännu qvar det lilla af sten uppbyggda »Museum Hammarbyense», hvari hans samlingar förvarades. Der var det, som undervisningen vanligen meddelades. På ett ännu der befintligt mellanting mellan stol och kateder tog mästaren plats vid den uppslagna dörren och framför honom lågo eller sutto i gräset hans åhörare. Under täta ströftåg i den omgifvande nejden samt i den af sällsynta växter fylda trädgården lärde han dem den svåra konsten att läsa naturens bibel. Ett patriarkaliskt familjelif gaf sin krydda åt det idoga arbetet; hvardagsaftnarne tillbragtes vanligen i Linnés hem, ej sällan vid ett parti trisett med honom och

hans maka. Söndagsaftnarne deremot gjorde Linnéiska familjen ofta nog besök hos lärjungarne, hvilka då i någon lada tillstälde landtliga baler, der vid nyckelharpans toner Floras unga ämnesvenner svängde om med mästarens döttrar, och der den gamle först då blef belåten, när det gick riktigt muntert, helst något hullrande till, så att han kunde vara förvissad, att ungdomen hade tillräckligt roligt. Ännu då han närmade sig 60-talet, sågs han sjelf någon gång svänga med i en lustig polska med en kraft och vighet, som väckte de ungas afund. Med hänryckning tala hans lärjungar om dessa sitt lifs solskensdagar, då de såsom trogna drabanter kretsade kring den sol, hvars strålar lyste och värmde deras unga sinnen.

Vi hafva sett den gigantiska verksamhet, som Linné utvecklade såsom forskare, författare, lärare samt läkare — och dock hade han tid öfver både till skämt och allvar. »*Numquam otiosus*» och »*nulla dies sine linea*» voro ock hans favorit-valspråk. Utom andra offentliga och enskilda uppdrag — bland hvilka här blott må nämnas ledamotskap i bibelkommissionen, 20-årigt sekreteriat och skattmästarskap i Kgl. Vetenskaps-Societeten samt $^1/_3$ sekel långt, faderligt inspektorat öfver Smålands i Upsala studerande nation — hafva vi att märka en korrespondens, så storartad, att den ensam skulle synas mången vara tillräcklig sysselsättning. Och det var vanligen ej några knapphändiga, affärsmessiga bref; isynnerhet de, som han vexlade med utlandets lärde, kunna ofta betraktas snarare såsom små vetenskapliga afhandlingar, hvadan de ock sedan flitigt samlats och blifvit tryckta, ej blott såsom bidrag till naturvetenskapernas historia, utan ock såsom närmare utvecklande Linnés i hans tryckta skrifter kort och koncist uttalade åsigter. Han blef derigenom lärare för enhvar, som med honom brefvexlade, och outtömlig, som hans arbetskraft, tyckes hans förmåga varit att lifva de likgiltiga och tröga, stärka de vacklande, leda de vilsefarande, — allt på sitt eget, enkla, hjertliga, ej sällan humoristiska sätt.

Frukterna af en sådan storslagen verksamhet voro öfverraskande och ögonskenliga. Ett oförnekligt faktum, som man är skyldig att starkt betona, är att i utlandet före

Linnés framträdande naturvetenskaperna, särskildt botaniken, börjat göra aktningsvärda framsteg, men deremot är det ett lika oförnekligt faktum, att de inom vårt land — trots mer eller mindre nitiska sträfvanden af O. Rudbeck fader och son, O. Celsius, Urban Hjärne, Bromelius, Frankenius och några andra — knappast befunno sig ens i sin linda. En naturforskare var något så sällsynt och misstänkt, att då Linné 1741 företog sin Öländska resa, »folket i Byen», såsom han sjelf förtäljer, »sprungo at se oss såsom spectakel» och att »gemene man samlades efter gudstiensten, at rådslå om oss och wårt förehafwande; the höllo oss för Spioner, sade at för sistledne Krig äfven 3 Spioner då rest, som blifwit ihiälslagne, . . . ty blefwom wi rådde at taga en Krono-Betient med oss, det oek skiedde». Hurudana begreppen voro äfven om de alldagligaste naturföreteelser, derom har man i våra dagar svårt att göra sig en föreställning. Med en, som det nu tyckes, oförklarlig skumögdhet parade sig den oinskränktaste lättrogenhet. Slå vi upp svenska naturvetenskapliga skrifter från 17:de och början, ja midten af 18:de århundradet, isynnerhet sådana, som voro beräknade för den stora allmänheten, finner man genast sådana påståenden, som att af molnen, då de stöta mot bergen, blifva bitar qvarliggande som ett grönt slem; att ormarne, då de få ondt i ögonen, bota sig genom att gnida dem mot fenkol; »at ther någor fallit och slagit ryggen af sig, gnugge blad af bolmört emellan 2 Grå-Stenar, och binde ofta på friskt, thet är proberadt»; att »emellan wargar och får är så stor antipathie och inplantad fiendskap, at . . . . 2:ne strängar på en violin eller harpa, then ene gjord af warg- och then andre af får-tarmar, ej skola kunna stämma öfverens»; att när pannkakor af ankägg om sommaren öfvergå i förruttnelse, framkomma deraf lefvande grodor, en iakttagelse, som gjordes i en hedervärd Upsalabos matsäck under en Stockholmsfärd och hvartill en höglärd förklaring gifves. Dessa på måfå ur fem särskilda böcker hemtade exempel vittna tillfyllest om den kritik och insigt, som utmärkte dem, som då gjorde anspråk på att anses såsom naturkunnige; och hvilka begrepp borde ej då den stora allmänheten hysa i dylika ting? Det arbete, hvari sist-

nämnda grodhistoria förekommer, ansågs så utmärkt, att dåvarande Prinsessan Ulrika Eleonora, till hvilken det var dediceradt, befalde dess öfversättande på svenska och skänkte författaren 100 dukater. Ännu på 1760-talet pågingo i Dalarne i ganska stor skala grymma hexeriprocesser, dervid bland annat vanvett förekom, att domaren »under ransakningen tog mögel ur ett gammalt Möt-horn, smorde dermed en spik, lade denna i domsalsspiseln och ropade: »hui väder», i förväntan att spiken nu skulle fara genom skorstenen upp i vädret». De rigtigt lärda ansågo insigter om naturen ej böra förvärfvas genom studium i naturens stora bok, utan genom hårklyfvande tolkningar af bibelns hebreiska och grekiska grundtext, och med stöd häraf kunde t. ex. preste-ståndet ännu vid 1748 års riksdag fatta formligt beslut, att någon förändring i vattenståndet vid våra kuster aldrigt egt rum. Kännedomen om vårt eget lands naturalster inskränkte sig till det allra nödtorftigaste, och derför kunde ock tilltagsna fribytare på literaturens fält onäpst uppduka de besynnerligaste saker i den vägen.

Linnés verksamhet kan liknas vid en frisk vind, som undanjagar dimman och låter blicken fritt sväfva hän öfver det i solglans strålande landskapet. Naturvetenskap var i sanning förut »ett bortglömdt barn, som kom i samqväm sällan», men som nu »steg fram och såg sin bild i källan och häpnade att se, hur skönt det var». Snart var den rent af dagens mest firade skönhet. Sveriges konung och drottning, rikets stormän (en Tessin, De Geer, Gyllenborg, Alströmer, Grill m. fl.) föregingo allmänheten med sitt exempel och skattade det såsom en ära, att Linné ville ordna och beskrifva deras samlingar. Såväl han sjelf, som hans flitiga lärjungar genomströfvade fäderneslandet och spridde ljus öfver dess naturförhållanden. Den aktning, hvarmed naturvetenskaperna än i dag inom vårt land och det öfriga Europa omfattas, utgör till icke ringa del ett återskimmer från dess jubeldagar under Linneanska tidehvarfvet.

Det var dock ej blott till fäderneslandet, som detta Linnés välde sträckte sig. Såsom en naturvetenskapernas konung satt han här i Upsala och jordens monarker sågo i honom nästan sin jemlike. Den vittra Prinsessan Carolina

af Baden-Durlach hörde till Linnés korrespondenter och anslog 90000 dukater till ett praktfullt planchverk öfver alla af honom beskrifna växtarter [1]; konungen af Danmark och kejsarinnan Catharina af Ryssland sände honom dyrbara arbeten, växter och frön; konungen af Spanien anhöll, att han måtte till honom skicka någon af sina lärjungar för att anställa naturhistoriska forskningar; Ludvig XV af Frankrike samlade med egen hand frön för att rikta hans trädgård och sände dem med förklaring, att han »trodde, att sådant skulle göra Herr Archiatern nöje»; ja, sjelfva Påfven, som först påbjudit, att hans böcker skulle såsom kätterska å båle brännas, emedan djuren deri indelades på annat sätt än af Moses, ansåg sig till sist böra utnämna en professor för att i Rom offentligen föreläsa hans system. Såsom en herskare sände han ock sina gesandter ut kring verlden. Till de mest häpnadsväckande, men tillika upplyftande yttringarne af det friska naturvetenskapliga lifvet i Sverige under förra århundradet hör nemligen äfven den mängd forskningsresor, som från vårt obetydliga land då utgingo till jordens mest skilda trakter. Med gladt mod och glödande hänförelse begåfvo sig Linnés lärjungar ut i vida verlden, för att åt mästaren hopsamla rika skördar. Flera af dem blef det ej förunnadt att sjelfva återvända, utan de stupade såsom naturforskningens djerfva vägbrytare och martyrer fjerran från fäderneslandet; men af deras efterlemnade anteckningar och samlingar byggde Linné dem oförgängliga minnesvårdar. Träffande säger ock derför en författare: »Hvad Gustaf II Adolf och hans hjelteskara i politiskt afseende var för Sverige, blef Linné och hans lärjungar för naturvetenskapen. Hvarje folk, som uppträdt i verldshistorien, har sin hjelteålder; hvarje vetenskap, som vunnit högre utveckling, sin riddartid. För botaniken är denna det Linneanska tidehvarfvet, på hvilket vi med fullt skäl kunna tillämpa skaldens obetydligt ändrade ord:

»Det finns ej tid, som dessa minnen söfver;
Det finns ej land, som deras like har».

---

1) Hon dog dock vid 32 års ålder och härigenom hann denna plan endast till de förberedande åtgärderna.

Denna tid, då Sverige var förnämsta stormakten inom vetenskapens verld, är förbi, men minnet deraf kastar ännu sitt rosenskimmer öfver fäderneslandet. Med glad stolthet nämner Sverige Linnés namn och fröjdar sig åt den ära, som kringstrålar detsamma. Men med denna stolthet öfver att hafva fostrat en sådan son, »hvars minne letas nu i hundra skrifter», äro ock stora skyldigheter förbundna, och i en stund som denna böra vi känna oss dubbelt manade att allvarligt eftersinna: har Sverige så, som sig bör, vårdat och hedrat den store mannens minne?

Säkerligen äro de fleste färdiga att härtill svara *ja*. Blef han ej under sin lifstid hedrad med alla möjliga utmärkelser? Blef han ej förklarad för adelsman och var han ej den förste svenske vetenskapsman, som utnämndes till nordstjerne-riddare? Slogs ej redan under hans lifstid, liksom efter hans död, en mängd medaljer till hans ära? Tillmättes icke hans blotta ord en sådan gällande kraft, att då året före Linnés död det var så godt som afgjordt, att rättigheten att promovera medicinæ doktorer skulle fråntagas härvarande medicinska fakultet och öfverlemnas åt Collegium medicum i Stockholm, behöfdes det blott den på grafvens brädd stapplande gubbens utan ceremonier och under djup rörelse framstammade ord: »Det går aldrig an, Eders Maj:t. Det förstörer Akademien och vetenskapen; jag kan aldrig öfverlefva denna olycka», för att Gustaf III, vänligt klappande honom på axeln, genast skulle utbrista: »Det skall ej ske, min käre Linné. Res ni hem i fred och var lugn», och härigenom detta dödshugg mot härvarande medicinska fakultet afböjdes. — Och sedan han lagt sina ögon tillsamman, sökte man ej genast vid hans begrafning att gifva ett otvetydigt tecken derpå, att en sådan man aldrig förr här i Upsala jordats, genom att då för första gången låta storklockans dofva toner ensamma beledsaga likprocessionens steg? Har man ej öfver honom upprest ärestoder och minnesvårdar? Då d. 17 Aug. 1787 Gustaf III lade grunden till byggnaden i den nya botaniska trädgården, förklarade han ej då uttryckligen, — och stod det ej inristadt på den kopparplåt, som lades under grundstenen, — att detta skedde för att bevara minnet af den store hädangångne? Är

ej hans bild spridd nästan ned till minsta koja och finnes någon svensk, hvilkens ära så ofta och så flitigt tolkats på vers och prosa?

Detta kan ingen förneka, men är det härmed nog gjordt? Må några fakta tala, och så hårdt det talet än må tyckas vara, måste vi utan tvekan, om ock med blygsel, tillstå, att ej så är. Hvar finnas t. ex. hans vetenskapliga samlingar, åt hvilka han sjelf gladdes såsom sina största klenoder? Ack, dessa, som för alla tider bort utgöra ett svenskt museums förnämsta prydnader, således för en lumpen penning till en då obekant, rik engelsk yngling och bilda nu Linnean Society's i London ovärderliga skatt, hvilken, hvad den botaniska delen angår, vårdas med en vördnad, som gränsar till katolikernas dyrkan af helgonrelikerna. Här i Sverige funnos vid detta för vårt land bedröfliga köps afslutande endast tvenne, den fattiga studenten Andreas Dahl, hvilkens minne lefver i blomsterslägtet Dahlia, och Göteborgs-köpmannen Johan Mauhle, som hade ögon och kassa öppna för afvärjande af nationalförlusten och nationalskammen. Dock, det fanns ännu en tredje, som insåg den vanära och skada, hvilka fäderneslandet tillfogades, men en olycklig tillfällighet vållade, att han just då var borta i främmande land. Konungen, den tredje Gustaf, fick först vid sin återkomst från Italien underrättelse om denna handel och uttryckte så öppet sin harm deröfver, att han allmänt troddes hafva midt i djupa freden utsändt en fregatt för att uppbringa det engelska fartyg, som från Sverige bortförde de Linneanska skatterna. — Och huru hafva vi vårdat Linnés literära qvarlåtenskap? Det mesta deraf gick med hans samlingar och bibliotek till England och ligger der för oss nästan oåtkomligt. Kan det ej skära en svensk i hjertat, då man hör den engelska köparen sjelf förklara, att han alldeles opåräknadt kom i besittning af hela Linnés korrespondens, utgörande omkring 3000 bref från 18:de århundradets mest framstående män — och har väl någon svensk sedan dess beredt sig tillfälle att anlita denna för naturvetenskapernas utvecklings-historia så ytterst dyrbara källa? Äfven i vårt land ega vi qvar skatter, hvilkas vård och tillgodogörande alltför länge försummats. Detta gäller framför allt hans betydande

svenska brefvexling; utländingar hafva flitigt samlat och publicerat hans bref till främmande lärda, men af de svenska äro hittills endast relativt få kritik- och planlöst offentliggjorda, — och dock gömma sig häri en mängd perlor af vetenskapligt, historiskt och rent menskligt värde. Hade Linné varit någon af förgångna seklers äfven obetydligaste rimsmidare eller vitterlekare, skulle säkerligen idoga forskare framdragit dessa minnen i dagen och desamma helsats såsom en dyrbar vinst för vår literatur. — Ja, ega vi ens en tillförlitlig lefnadsteckning af denne vårt lands förnämsta vetenskapliga storman? På biografier hafva vi ingen brist, deri den ene mer eller mindre kritiklöst afskrifvit den andra eller på fri hand utpyntat hans lefnadshistoria, men en på verkliga fakta, ej på lösa hugskott byggd samt från obestyrkta fabler sofrad lefnadsteckning hörer ännu till de fromma önskningarna. Detta, och *mycket mera dylikt*, må vi, hvar i sin stad, i tid besinna, och må ej liknöjdheten eller småsinnet till en aflägsen, alltid oviss framtid uppskjuta betalandet af denna det svenska folkets skuld! Först sedan detta skett, kan Sverige med sannskyldig stolthet och glädje fira fester till blomsterkonungens minne; först då eger vårt land *full* rätt att såsom sin ära räkna dens, »hvilkens namn» — för att begagna ett välbekant uttryck — »af allt svenskt är det sista, som för vandraren förlorar sig i de aflägsnaste verldens rymder.»

NATURVETENSKAPLIGA STUDENTSÄLLSKAPETS

SAMMANKOMST.

Till fjerran stränder längesen hon nått,
Af hjeltekungar förd, vår svenska fana.
Från Breitenfeld till Holovzin hon gått,
Den svenska härens segerströdda bana,
Och krigarn, vuxen vid sitt goda svärd,
Förgätit nästan hemmets varma härd.

Men plötsligt bröts vår stolta segerked;
Han kom den dystra, blodbestänkta dagen,
Då vid Pultava ärans sol gick ned,
Och Sveriges stormagt föll, i spillror slagen.
Ren krigets svallvåg från förödda land
Med dån sig reste mot vår egen strand.

I denna tid af blod och kamp och strid
I gammal Småländsk bygd en gosse lekte
Bland blommorna i hemmets stilla frid,
Och rosens blad hans kinders rosor smekte.
Men hur på blommorna han såg och såg,
Det växte stora tankar i hans håg.

Af hvarje blomma han ett svar begär,
Han fordrar svar af stenarna och djuren,
Om allt en följd af Skaparns nycker är,
Om ej hans vishet röjes i naturen.
Han söker länge, söker natt och dag
I all naturen sammanhang och lag.

Och svaret kom. Han löste sitt problem
Som yngling ren, af snillets vingar buren.
På några blad han skrifver sitt system
För stenarna och växterna och djuren.
De bladen lefva än, hur sekler gå —
Som vetenskapens hjertblad än de stå.

Och framåt går det, fram i vikingfärd,
Med flitens jern han stärker snillets klinga.
Från mörkret i en förr knappt anad verld
Han lyckas skatt på skatt i ljuset bringa,
Och vetenskapens gråa kämpar se
Med undran bragderna af **Carl Linné.**

Snart mannen ifrån Råshults gömda vrå
Är kung i vetenskapens rike vorden,
Och under hans banér i rustning gå
Anyo män i härnad ut från norden —
Och Svea ser med häpnad i sitt fall,
Att än är hennes stormagtsdag ej all.

Ett sekel ren har rullat sina år
Fram öfver grafven, der den store hvilar;
Dock än hans namn på stenens skifva står,
Men om det plånas ut, hur tiden ilar,
Hvad sant han säger oss, hvad stort han lär,
I stenstil står, så länge verlden är.

O, Sveriges ungdom, söner af den ätt,
Som Sveriges ära bar i forna tider,
O, kämpen trofast än på fädrens sätt
I ljusets och i vetenskapens strider!
Det är den bästa gärd, vi kunna ge
Åt Sveriges stora minnen, åt **Linné.**

Familje-traditioner om Linné,

uppteckuade

af

Tycho Tullberg.

De bilder från Linnés hem och enskilda lif, jag nu går att framställa, grunda sig till allra största delen på sägner, som ännu fortlefva bland hans efterkommande. Det är klart, att under ett århundrade hinner mycket att glömmas; mycket i berättelsen blir kanske också mot berättarnes egen vilja så småningom förändradt, och denna teckning kan således ingalunda ega anspråk på något slags fullständighet, knappast på full sanning i alla enskildheter. Då likväl dessa traditioner äro berättade af personer, som hört dem af Linnés egna döttrar och dotterdöttrar, och då underrättelserna om Linnés enskilda lif för öfrigt äro så sparsamma, har jag trott, att äfven de obetydliga drag, jag här har att framställa, icke skulle sakna allt intresse för dem, som i dag här äro församlade.

Som bekant, tillbragte Linné en stor del af sitt lif på sin egendom Hammarby i Danmarks socken, och det må tillåtas mig att till en början i några få drag teckna Hammarbys utseende på den tiden. Den nuvarande hufvudbyggnaden uppfördes af Linné 1762. De båda ännu i sitt ursprungliga skick bibehållna rummen beboddes af honom sjelf, och det inre var hans sängkammare. De båda rummen midt emot, som sakna eldstad, användes till förmak och voro efter den tidens fordringar säkerligen rätt dyrbart inredda. Tapeterna visa ännu spår af förgyllning. Mellan dessa och Linnés egna rum finnas tvenne andra med fönster åt husets baksida. Det ena af dessa beboddes af sonen, det andra

af döttrarna. På nedra bottnen till venster bodde fru Linné, midt för ingången befann sig köket och till höger en sal, på den tiden försedd med en enkel, gulmålad skänk och 6 à 8 klumpigt gjorda bord, hvilka vid fester kunde ställas tillsammans och då bildade ett ganska respektabelt matbord. På förstugubron, som var temligen stor och försedd med sittplatser, stodo måhända de blomsterurnor af porslin, af hvilka trenne, bärande inskriften: »dum faveat coelum» och teckningar af *Linnæa borealis*, ännu finnas qvar. Den mindre byggnaden till venster, från hufvudbyggnaden räknadt, egde då endast en våning och var den ursprungliga hufvudbyggnaden. I densamma funnos fönster med inbrända målningar [1]). Sedan Linné byggt den större byggnaden, begagnades denna flygel sannolikt till bostad för tjenstfolket. Det berättas, att då konung Gustaf III, förmodligen som kronprins, en gång var på besök hos Linné och stält sig utanför ett af dessa fönster för att betrakta målningarne, en gumma, som innanför var sysselsatt med bakning eller dylikt, i tanke att det var hon, som ådragit sig hans uppmärksamhet, började niga och niga af alla krafter, tilldess prinsen slutligen fick syn på henne och med ett hjertligt skratt och en furstlig helsning belönade hennes möda.

Sjelfva gården var på den tiden af samma storlek som nu, men inkörsporten var belägen på högra sidan nära det sydvestra hörnet. På gården hade Linné planterat två kastanier och två sibiriska äppleträd; den ena kastanien och det ena äppleträdet finnas ännu qvar. Häcken längst ned på gården är äfven en lemning från hans tid. Den park, som nu reser sig till venster om gården, således åt öster och söder, utgjorde då den egentliga trädgården. Den var omgifven af en hög gärdesgård, hvilken äfven sträckte sig utefter den gångväg, som nu leder från gården ut till körvägen åt Hubby. I stället för de högväxta almar och askar, som

---

1) En ruta af dessa fönster finnes qvar och denna föreställer den numera utgångna ätten Gärffelts vapen. Den är säkerligen en lemning från den tid, Hammarby egdes af Öfverstelöjtnant Thomas Gärffelt, adlad 1643. Enligt matr. öfver Svea Rikes Ridderskap och Adel p. 351 egde nemligen denne man bland annat Säwia och Hammarby. Linné köpte egendomen af Hofjägmästaren Andreas Schönberg 1758.

i den nuvarande parken bilda ett nästan ogenomträngligt hvalf, funnos på Linnés tid derstädes en mängd fruktträd, och hvar och en af Linnés döttrar hade der sin egen plommonlund. Ännu på 1820-talet funnos en del af dessa plommonträd qvar. Nere i trädgården nära gärdesgården, något till venster då man kommer från gården, finnes ännu i dag en fyrkantig plats, omgifven af numera höga, tätt stående träd. Denna kallades af hans dotterdotter för »morfars löfsal» och här trifdes han särdeles väl. Här tyckte han om att sitta och röka sin pipa, och här dukades middagsbordet, så ofta vädret det tillät. Denna löfsal lärer också hafva blifvit kallad »Linnés lund», och säkerligen är det denna, han menar, då han i ett efterlemnadt papper säger till sin hustru: »Det sista jag beder dig om, utur sjelfwa dödsens boning är: — — — —

7. Håll min Lund, som jag planterat, i din tid wid macht, och om träd utgå, sätt där andra i stället».

Den mängd förvildade växter, som nu derstädes i yppig fägring betäcker marken, är jemte några träd och buskar äfvenledes lemningar efter Linnés trädgård.

Köksträdgården var belägen på gårdens vestra sida och utgör en del af den nuvarande trädgården. Den höjd, på hvilken Linnés museum står, var på den tiden icke, såsom nu, hägnad af hög furuskog, utan en aldeles kal stenbacke med fri utsigt, åtminstone åt tre sidor, neml. öster, söder och vester. På denna höjds sluttning åt sydvest finnes ännu en inhägnad af sten, hvilken Linné kallade »Sibirien». Af de växter, han der planterat, finnas ännu åtminstone två qvar. I träden vid gården eller kring löfsalen hade Linné anbragt ett antal glasklockor, hvilka klingade, då vinden rörde trädens grenar.

Vid Hammarby, så väl som i den botaniska trädgården i Upsala, gingo åtskilliga tämda djur lösa. Bland dem torde förtjena nämnas en hermelin, hvilken, försedd med en pingla om halsen, nedsläpptes i råtthål för att anställa jagt på dylika skadedjur. Linné hade ock en papegoja, som beredde honom mycket nöje. Hon brukade sitta på hans axel, då han åt, och delade då hans måltid. Om henne berättas flera historier. Så t. ex. då Linné var utgången och någon knackade

på hans dörr, brukade hon, på ett förvillande sätt härmande hans röst, ropa: »Sti' in!», naturligtvis till stor förvåning för den inträdande, som icke fann någon person i rummet. Så länge den främmande var inne, satt hon alldeles tyst, men gick han ut och förnyade sin knackning, förnyade också hon sitt »sti' in!» Då det led mot middagen och papegojan började känna sig hungrig, plägade hon också ropa: »Herr Carl, klockan är 12». Hon var nemligen van, att när hon hörde detta rop, middagen på Linnés axel nalkades. Linné hade en trädgårdsmästare, som hette Löfberg. Denne lär hafva haft för vana att, då han skulle gå in till sin husbonde, utanför dörren rätt grundligt putsa sin näsa. En dag öfverraskades han vid sitt inträde af att papegojan ropade: »snyt dig, Löfberg». Förmodligen hade väl någon af barnen lärt henne detta uttryck och då hon hörde Löfbergs namn nämnas, erinrade hon sig detsamma.

Huru mycket Linné var fästad vid sina djur, visar bland annat ett bref af honom till en Brukspatron Bedoire, aftryckt i det De la Gardieska Archivet. Det är af följande lydelse:

»Edle och Högachtade Hr Brukspatron!

Med mycken smärta måste jag notificera Herr Brukspatronen, som altid wänfast tager dehl i mina öden, den hjärteliga sorg och afsaknad, som hände mig och min k. hustru i går kl. 3 eftermid. att ifrån oss rycktes genom en oförmodlig och hastig död, det lilla wackra Diuret Agathé, som Herr Brukspatronen täckts så gunstigt förära oss, och som warit så mig, som besynnerligen min hustru så alt förkiärt och behageligt, at intet diur i werlden någonsin (warit) kärare ibland alt lefwande jag ägt och änteligen mistat; näst mine barn, tillstår jag att ingenting gått mig mer till hjertat.

Jag blifwer rättnu rädd och ledsen att hafwa några angenäma indiandska Diur, ty deras mistande rörer mig så hierteligen, att de förkorta min lefnad, detta aldra mäst.

Min hustrus heta tårar och mina läskas med den dehl Hr Brukspatronen säkerligen tager deruti. Gud bevare Herr Brukspatronen ifrån sorg öfver allt det sig kiärt är.

Jag förbl.

Edle och högaktade Hr Brukspatronens

Upsala 1767 ödmjuke tjenare

d. 13 Novembr. Carl Linné.»

Men Linnés kärlek för djuren sträckte sig icke blott till de större. Det säges, att han gerna i sitt rum hade syrsor, som sjöngo honom till sömns om aftonen, och blott när de blefvo allt för talrika, kunde han förmå sig att med gift taga en del af daga.

På tal om Linnés djur torde också förtjena omtalas en liten historia om en af hans hundar. Den här ifrågavarande hunden var särdeles stor och Linné mycket tillgifven. Han följde sin husbonde, hvart denne gick och äfven i kyrkan. Nu brukade Linné ofta gå i kyrkan, då han var ute på Hammarby, och på vägen dit hvilade han alltid på en bestämd sten för att röka en pipa. Pipan gömdes sedan under en buske för att åter upptagas på hemvägen, och färden fortsattes till kyrkan. Derstädes stannade han vanligen omkring en timma, men då han tyckte, att presten predikade allt för länge, gick han sin väg, naturligtvis åtföljd af hunden. Småningom vande sig hunden vid detta och slutligen tog han sig för att, då Linné af en eller annan orsak ej besökte kyrkan, på egen hand begifva sig dit. Det lärer flere gånger observerats, att hunden, äfven då han gick ensam, hvilade vid samma sten, der hans husbonde plägade röka sin pipa, och då han kom till kyrkan, gick han mycket ordentligt och lade sig i Hammarby-bänken. När det emellertid led mot den tid, då Linné plägade gå, steg hunden med framfötterna upp mot bänkkanten, hoppade med ett »vov» ut samt begaf sig hem. Detta lärer icke hafva händt en, utan många gånger. Presten tyckte icke just om denna kritik, men då han beklagade sig för Linné, svarade honom denne, skämtande, att han ju sjelf kunde se, att hans predikningar voro för långa, då t. o. m. de oskäliga djuren gingo sin väg.

Då Linné fått en idé, ville han, som bekant, alltid genast nedskrifva densamma. Midt ibland barnen, huru mycket de än stojade och lekte omkring honom, kunde han då slå ned klaffen på sin byrå och sätta sig att skrifva. Han lät då icke störa sig af någonting och sammalunda var förhållandet, då han hade främmande. Ofta steg han också upp midt i natten för att nedskrifva en tanke, som fallit honom in.

Man har velat påstå, att Linné haft hallucinationer och »sett sig sjelf». Dessa berättelser äro dock sannolikt rena dikter, om han icke möjligen någon gång roat sig med att genom en dylik berättelse skämta med någon. Sjelf har han, så vidt jag vet, aldrig i sina skrifter nämnt ett ord derom, och hans yngsta dotter har bestämdt förklarat, att hon aldrig af honom eller sin mor hört det ringaste om den saken. Deremot är det nog säkert, att han trodde på aningar, och mer än en gång lärer han med dyster uppsyn kommit från ett afsked och på tillfrågan svarat, att det afskedet var taget för sista gången.

Det har också blifvit sagdt, att Linné i sitt husliga lif ej skulle hafva varit lycklig. Så vidt jag kunnat erfara, måtte detta dock helt och hållet grunda sig på ett misstag. Angående detta anför Fabricius, som i två år (1763, 1764) var hans lärjunge i Upsala och på Hammarby, följande [1]: »I sin familj var han (Linné) icke fullt lycklig. Hans hustru var stor, stark, hersklysten, egennyttig och utan all uppfostran. Hon fördref ofta glädjen från våra samqväm. Emedan hon hade intet att säga i ett bildadt sällskap, älskade hon icke ett sådant. Barnens uppfostran kunde under sådana omständigheter icke blifva annat än dålig. Fröknarna äro alla snälla, men råa naturbarn, utan det fina sätt, som uppfostran skulle hafva förlänat dem».

Först och främst har man dock härvid att besinna, att Fabricius var en främling, och att fru Linné vid tiden för hans vistande i Sverige redan kunde hafva hunnit bli mätt på besök af främlingar, helst som hon säkerligen icke utan svårighet kunde meddela sig med dem; under sådana förhållanden är det ju icke underligt, om hon ej kunde vara särdeles älskvärd och underhållande. För öfrigt är det nog troligt, att Linnés hustru ej kunde följa sin man på hans fantasis djerfva flygt eller mäta sig med honom i tankarnas skärpa, men detta må med skäl ursäktas henne; detsamma var ju förhållandet med mången, som gjorde anspråk på större bildning, än en flicka af medelklassen den tiden kunde erhålla. Häraf följer, så vidt jag kan se, ingalunda, att Linné måste inom sin familj varit mindre lycklig.

1) Se Stöver, Leben des Ritters Carl von Linné, T. II, p. 106.

Att fru Linné höll ordning i sitt hus och ej tyckte om slarf af barnen eller underlydande, är säkert. Så berättas det, att ännu de sista åren af hennes lif, då hon var sängliggande på Hammarby samt ej sjelf kunde gå ut och se till tjenarinnorna, dessa, 7 till antalet, hvarje morgon kl. 4 inkallades i hennes sängkammare för att spinna lin, och den, som under vintern spunnit de flesta härfvorna, erhöll den största marknadsgåfvan; en af fröknarna skulle alltid vara närvarande vid spinningen. Så länge hon orkade, härflade hon sjelf allt garnet för att se, huru det var spunnet. En gång under den tid hon var sängliggande, hade en hennes dotterdotters dotter råkat att spräcka en stekpanna ute i köket. Då hon kom in och med bäfvande stämma berättade sitt missöde, lär fru Linné med mycket lugn hafva upptagit saken och endast svarat: »jaså, hennes mor skall få den der pannan på sin lott i mitt testamente». Och deruti höll hon ord.

Om fru Linné höll reda på sitt hus och icke gerna såg tid och egendom gagnlöst förstöras, kan man dock icke kalla henne snål. Allt matnyttigt, som Hammarby afkastade, användes i hushållet, och god mat, stekar och gräddkakor m. m., lärer der hafva funnits i öfverflöd. Äfven mot tjenstefolket var hon frikostig i den vägen. En matordning för tjenarne på hvilken var upptaget, hvad de skulle hafva till frukost, middag och qväll hvar dag i veckan, lemnade goda upplysningar i den vägen. Ty värr har denna genom ett misstag nyligen förkommit, och jag är derför endast i tillfälle att nämna, att den mat, som bestods, utgjordes hufvudsakligen af soppa, bröd och kött. Potatis lär hafva förekommit tre gånger i veckan. Det var bestämdt, huru många marker kött hvarje person skulle erhålla, och portionerna lära ej hafva varit knappt tilltagna.

Då konung Gustaf III d. 12 Aug. 1775 besökte Linné i Upsala, fick hans betjening under hällande regn sitta qvar på sina hästar nere på gården. Detta tyckes icke hafva behagat fru Linné, som sannolikt icke höll särdeles mycket på etiketten, och när konungen efter en stund frågade henne, om hon hade någon önskan, som han kunde uppfylla, svarade hon rätt och slätt, att hon önskade, det H. M:t ville

låta folket sitta af, torka sina kläder och intaga några förfriskningar. Konungen rynkade väl pannan vid detta något oväntade svar, men stod vid sitt ord, och betjeningen fick till sin stora glädje hälla vattnet ur sina stöflar och vid en sprakande spiseleld torka sina genomvåta kläder samt förfriska sig på bästa sätt med mat och öl.

Det är nog mycket möjligt, att fru Linné stundom kunde gifva sin man en liten tillrättavisning, då han någongång tog sig en eller annan frihet, som föga öfverensstämde med hennes ordningssinne. Så hände t. ex., att då Linné engång skulle hafva en bjudning och en af gästerna råkade anlända något för tidigt, denne och Linné kommo i ett så lifligt samspråk, att de, helt och hållet glömmande bjudningen, togo sig för att på det sannolikt renskurade golfvet med kol upprita en mängd figurer för att upplysa diskussionen. Dylika tilltag torde för litet hvar af husmödrar förefalla en smula förargliga, helst då främmande väntas. Det synes också varit vanligt, att Linné, då han ville köpa något åt sina döttrar, gjorde detta utan att nämna något derom för sin hustru, men ingalunda kan man häraf draga den slutsatsen, att han på något sätt fruktade henne eller »stod under toffeln». Det sätt, hvarpå han härvid gick tillväga, tyckes snarare utvisa lust att bereda henne en liten öfverraskning, än någon fruktan, att hon skulle hindra honom. Det var också icke endast med presenter åt barnen, han öfverraskade sin hustru. En gång, då hon bedt honom köpa sig litet sidensars till en bindmössa, kom han hem med ett helt stycke gul sidensars. Hvad hon sade om den saken, är icke bekant, men hon gjorde sig häraf bland annat en kappa, som ännu finnes qvar.

Det är naturligt, att Linné, som så helt och hållet egnade sig åt sina vetenskaper, ej skulle hafva mycket sinne för hushållet och hvad dertill hörde. Det berättas också, att han en gång, då en dräng kom med häst och släde för att hemta honom, frågade denne: »Hvem ä' I?», då mannen upplyste, att han var Herr Archiaterns egen dräng. Mycket antagligt är, att det, i följd deraf att Linné så helt och hållet öfverlemnade husets förvaltning åt sin hustru, förefallit mången, som om hon öfvertagit husbondeväldet. Att detta förhållande dock helt och hållet

öfverensstämde med hans lynne och icke var för honom ett tryckande band, torde vara klart för hvar och en, som aldrig så litet känner till Linnés karakter, äfven om man ej hade hans egna ord: »Gud har gifvit honom den Hustru han mäst önskade sig och som hushållade, medan han arbetade». Ingen af mina sagesmän har någonsin af Linnés döttrar eller dotterdöttrar hört ens en antydan om, att icke förhållandet mellan honom och hans maka varit godt, och mig hafva berättelserna om henne gifvit den förcställningen, att fru Linné visserligen, åtminstone på senare åren, var något sträng i sitt sätt, men i botten god och vänlig. Det är också knappt troligt, att Linné, om han känt sig nedtryckt och olycklig i hemmet, skulle hafva egt ett så gladt lynne och en så frisk verldsåskådning.

Hvad döttrarnas uppfostran beträffar, var det ingalunda, såsom Fabricius antyder, fru Linnés fel, att den ej blef boklig. Det var Linnés bestämda önskan, att flickorna skulle uppfostras till dugliga husmödrar och ej i all den tidens flärd och fåfänga. När fattiga studenter, såsom ofta hände, inbjödos att äta sina middagar i Linnéiska huset, skedde detta med den uttryckliga tillsägelsen, att de ej fingo låna flickorna några böcker, hvarigenom de kunde lära sig franska eller dylikt. Hade Linné, såsom Fabricius' åsigt tyckes vara, känt sig olycklig derför, att hans hustru var obildad, är det väl ganska sannolikt, att han på allt sätt sökt gifva sina döttrar en annan uppfostran. Åtminstone hade han väl icke, såsom verkligen synes hafva varit förhållandet, motarbetat sin hustru, då hon sökte göra, hvad hon kunde i den vägen. Så berättas det, att, då han en tid varit i Stockholm, hon företog sig att låta den yngsta flickan, Sofia, gå i skolan. Då Linné kom hem och saknade henne, frågade han genast, hvar hon befann sig, och då han fick till svar, att hon höll på att läsa, tog han genast reda på hvar skolan var belägen, gick dit och anhöll hos föreståndarinnan, att hon ville gifva flickorna lof en stund. Nå, efter Herr Archiatern begärde det, kunde det icke nekas, och han fröjdade sig af hjertans lust åt flickornas lekar. Men dagen derpå kom han tillbaka, och så upprepades samma lek dag efter dag.

Linné var ofantligt fästad vid sina barn. Om detta förhållande med afseende på sonen någon gång afkyldes, torde detta till största delen hafva berott på dennes eget förvållande. Döttrarna fingo nästan allt, hvad de begärde, och stundom mer. Vid ett tillfälle råkade hans yngsta dotter, när hon med en trafve porslin skulle gå uppför trappan, att falla omkull och slå sönder alltsammans. Då hon sedan kom till fadren och beklagade sig, uppmanade han henne att ej vara ledsen öfver sådant lappri och gick genast ut och köpte nytt porslin. Man kan lätt förstå, att fru Linné blef icke litet öfverraskad den middagen, och ehuru hon nog insåg, att »Sofia varit framme igen», fick hon den gången nöja sig med den förklaringen, att Linné tyckte, att det gamla porslinet varit så fult, att han slagit sönder det och skaffat nytt. En annan gång, då hans hustru och döttrar voro i staden och han befann sig ensam med sin dotterdotter ute vid Hammarby, lät han förfärdiga åt henne en hel kostym af grått vadmal, på det hon skulle kunna vara ute och åka kälkbacke, så mycket hon ville. Säkerligen sysselsatte han sig på lediga stunder mycket med barnen, och då hans yngsta dotter var liten, tog han henne ofta med sig på föreläsningarna, der hon då hela tiden fick stå mellan hans knän och höra på. Stundom tog han henne också, barhalsad, bararmad och barhufvad, som hon gick i hemmet, med sig på sina promenader ut i staden och brukade då, för att hon icke skulle förkyla sig, knyta sin näsduk om halsen på henne.

Drottning Lovisa Ulrika hade gerna önskat få en af döttrarna till hofvet, men till det förslaget sade fadren ett bestämdt nej. Då drottningen, något stött, frågade, om han trodde, att hon icke kunde uppfostra flickor, lär han rent ut sagt henne, att den saken trodde han hon ej rätt förstod sig på. Sjelf var han, som bekant, rätt hemmastadd vid hofvet och tyckes der varit mycket ogenerad. Så berättas det, att då han vid något tillfälle vistades på Drottningholm, han en gång nedkallades för att leka blindbock med drottningen och hennes uppvaktning. Vid sådana tillfällen var det naturligtvis förbjudet att taga drottningen. Linné tyckte dock, att han kunde bättre använda sin tid, än att

leka och lagade derför, när han blef blindbock, att han kunde se något litet och tog sedan drottningen, så fort han kunde. Hon ropade genast: »det är jag». Men utan att låta det ringaste afskräcka sig häraf, klappade han henne på hufvudet och sade: »Klappa kulla, sitt i bänk», såsom bruket var, då man tagit någon, och tillade: »den, som sig i leken ger, måste leken tåla». Han slapp sedan leka blindbock.

Vanligen skulle någon af döttrarna eller på senare tiden en hans dotterdotter komma in i hans rum om morgnarne och sjunga för honom. Det må tillåtas mig att såsom en afslutning af dessa bilder meddela en af de sånger, hvilka då sjöngos [1]). Två exemplar af densamma finnas ännu i behåll inom slägten, det ena skrifvet af Linné sjelf. Af döttrarna kallades denna sång »pappas visa», och troligen är den af honom författad.

Kiän den *Gud*, som dig bewarar,
af hans nåd och stora wärk.
Se hur ömt han dig förswarar
från alt ondt; betänk och märk
Ditt älende och hans styrka,
sök hans bistånd i din nöd.
Lär med allwar honom dyrka,
honom älska till din död.

Lef *förtroligt*, ömt och kiärligt
mot din wän och mot hwar man,
så *försichtigt* och så ärligt,
att din owän intet kan
dina fehl till wapen bruka,
när han will din ofärd se.
Hielp en *fattig*, sök den siuka,
nästan råd och warning ge.

Fruchta ej för bistra *tider*,
sök din lycka i din sjähl.
Knorra intet, när du lider,
tacka Gud, när du mår wähl.

---

1) Kommateringen har blifvit något ändrad, till närmare öfverensstämmelse med nutidens.

Giör af *upsåt* aldrig illa,
  räkna för din högsta frögd
giöra wähl och lefwa stilla,
  wara med din dehl förnögd.

War *förnögd* med lyckans håfwor,
  döm ej hårdt om andras fehl.
Dela med dig af de gåfwor,
  Himlen dig *beskiärt* till dehl.
War mot dina wänner *trogen*,
  ömsint för en blödig siähl,
i beslut och rådslag *trogen*.
  Tänk ej ondt, men tala wähl.

Trösta den, som du ser *gråta*,
  giör ej af den *arma* spott.
War benägen att *förlåta*
  den, som ångrar sina brott.
Lätt ej *lappri* dig förtreta,
  war ej kall i stora mål,
aldrig någons swaghet reta;
  giör mot *andra*, hwad du tohl.

War ej hård mot den dig *tienar*,
  håll dit hus i skick och lag.
Se dig före hwem du *länar*,
  lef att kunna dö hwar dag.
Äger du en trogen *maka*,
  war mot den båd god och huld;
ömsint och dess rätt bewaka,
  att du slipper dubbel skuld.

Linnés förhållande till sina lärjungar.

Literaturhistoriska och biografiska bidrag

af

Ew. Åhrling.

Den gamla tiden är mig kär,
Den gamla *Linnéanska* tiden.

En så känslig natur som CAROLI LINNÆI behöfde för sin sunda utveckling i rikligt mått kärlekens värme. Den kom honom ock till del. Han var i många hänseenden ett söndagsbarn, och sådana anses ju ej hafva lång lefnad här på jorden; fråga skulle dock kunna blifva, om ej flera sådana skulle finnas, om ej en tidig frostnatt bränt deras hjertblad. Ett föga beaktadt grundvilkor för Carl von Linnés senare storhet torde det dock hafva varit, att han så ofta, just då det för honom såg som mörkast ut, i en välgörares icke blott faderliga hand, utan nästan moderliga famn fann sin räddning. Örtagårdsmästarens kall, som med afseende på Linnæus med så mycken uppoffrande kärlek i Wexiö sköttes af Log. och Phys. Lectorn, Prov. Läk. i Kronobergs län Med. Dr. Johan Rothman och i Lund af Phil. Nat. et Phys. Experim. Prof. Med. Dr. Kilian Stobæus, öfvertogs i Upsala af Theol. Dr. och Professorn, sedermera Domprosten Olof Celsius d. ä. Sammanträffandet emellan den sistnämnde och Linnæus har, i legendens skimmer framstäldt, blifvit verldsbekant.

En sådan ungdomens ännu lefvande vän vid detta lärosäte[1]) har på tal om Studentlif för icke länge sedan sagt: »det finnes två slag af fattigdom, en som stärker kraften och en, som mördar hoppet». Att Linnæi aldrig blef af det senare slaget, veta vi alla, och just derföre kunde och ville han

1) W. E. Svedelius: Om Nationsföreningar och Studentlif. Ups. 1871 p. 27.

sedan dela med sig på ett sätt, som var och blef en hemlighet för så många. Deri ligger ock förklaringen till den hemlighetsfulla dragningskraft, han på ynglingasinnet samt dermed på sin samtid och efterverld utöfvade och ännu utöfvar, äfvensom till det målsmannavälde i vetenskapen, honom frivilligt skänktes.

Vid nyss fyllda 3 och 20 år intog Linnæus Rudbeckarnes lärostol och om det sätt, hvarpå han fullgjorde detta uppdrag, har ej varit mer än en mening, — så mycket märkligare, som han sjelf säger, att han »hade aldrig fått höra någon Botanisk Föreläsning, hvarken publice eller privatim» [1]. — Att steg för steg framställa hans tidigare universitetslärare-verksamhet skulle föra oss för långt. Endast det må här finna rum, att då Linnæus år 1733 i Upsala höll enskilda föreläsningar i proberkonsten, hvilken han efter egen uppgift under Lappska resan på 2:ne dagar och en natt lärt i Kalix af Bergmästaren Svanberg, hade han bland andra åhörare Med. Adj. N. Rosén och v. Adj. El. Preutz. Att dessa docimastiska föreläsningar följande år fortsattes i Falun, der Linnæus sökte och fann sin lycka, torde få anses mera allmänt bekant; mindre kändt är, att i Wexiö Elementar-läroverks bibliotek förvaras anteckningar, dock ej af Linnæi egen hand, från dessa under namn af: Caroli Linnæi Vulcanus Docimasticus, Editio prima, Fahlunæ 1734, 85 sidd. 4:to.

Linnæi förmåga att redan såsom vikarie för Rudbeck methodiskt ordna sina herbationes Upsalienses (botaniska exkursioner i trakten kring Upsala) är vida beryktad. Hans styrka låg ock deri, att intet naturföremål, äfven det vanligaste, lemnades å sido, utan att dervid fogades anmärkningar ur naturhistorisk, farmaceutisk eller, det allt omfattande slagordet, ekonomisk synpunkt. I en senare tid blefvo deltagarne i dessa utflygter färre, men måhända ock mera »verkligt studerande».

1) Denna omständighet, att äfven Linnæus var autodidakt, torde hafva utgjort en väsentlig anledning, hvarföre han, under vistelsen i Holland, sökte Prof. Alb. Hallers i Göttingen bekantskap, sedan han fått kännedom om dennes vid tillträdet till professionen i anatomi, kirurgi och botanik år 1736 utgifna afhandling: »De methodo studii botanici absque præceptore».

På de fem senare af sina sex längre utflygter inom fäderneslandet hade Linnæus ock flere eller färre följeslagare. »Resan» år 1734 genom Dalarne och till Rörås företogs på Landshöfdingens i St. Kopparbergs län Nils Reuterholms bekostnad. Åt hvar och en af de sju medföljande unge männen utdelade Linnæus ett förtroende-uppdrag inom »Societas Reuterholmiana.» En ganska liflig skildring af detta »Curiose Reisegesellschaft durch Dalecarlien», antagligen på grund af Linnæi egna meddelanden, infördes i »Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen, herausgegeben von Dr. J. P. Kohl», för år 1735 N:o 71 och är omtryckt af D. H. Stoever: Leben des Ritters Carl von Linné, Th. II, Hamb. 1792, p. 261—267. Vi kunna ej neka oss nöjet att här infläta ett i Bot. Not. 1849 p. 198 lemnadt utdrag ur Linnæi, i Linnean Society i London förvarade »Iter Dalekarlicum» eller »journal öfver Dalresan»:

»Præses och Membra uti Reuterholmska Rese-Societeten öfwer Dalarne, giörom med detta wårt öpne bref, allom som wederbör, kunnogt, det wij *Stalmästaren hr Ingel Fahlstedt*, i afseende på des anhållande och wist anlagde wettenskaper, hafwom till wårt ordinarie Membrum Mineralogicum antagit och constituerat; warandes han städse omtänkt, att med all giörlig flit illustrera i sin profession till publici nytta och Landets heder, ställande sig societetens för detta gifna lag till hörsam äfterlefnad: gifwet

Fahluns Kongsg. 1734. jul. 2.

CARL
LINNÆUS
(Sig.)

C. Clewberg,
Secr. societ.

Fullmagt för Mineralogisten Ingel Fahlstedt.

(L. S.) Chartæ sigillatæ-afgiften betalt till kassan med 1 R:dr Specie.

Ben. Sandel,
Räntmästare».

Det odelade bifall, Linnæus såsom »Antesignanus» vann af öfriga »Membra Soc. Reuterholmianæ», visar sig af deras samfälda förord på både grekiska och latin för honom vid anträdandet af resan till Holland, hvilket finnes i original uti National-museum i Stockholm bland andra rekommen-

dationer, dels före utresan, dels under vistelsen i utlandet. En af desse följeslagare, *Claud. Sohlberg* Dalekarl., »Botanicus et Qvartermäster» under Dalresan, afreste på samma gång och i samma ändamål som Linnæus till Holland och sedan den senares klena reskassa (in alles 33 kronor) blifvit tömd i Harderwijk, der Medicinæ Doctors-diplomet vanns, förhjelptes han af den förre »til Amsterdam och så genom Haarlem til Leyden».

Först år 1741 lyckades Linnæus nå målet för sitt länge närda hopp. Utnämnd d. 5 Maj d. å. till L. Robergs efterträdare såsom Med. Theor. et Pract. Professor vid Upsala Akademi, fick han »vid slutet af åhret byta med N. Rosén halfva Professionerna således — — — att Linnæus deremot (tager) Præfecturam Horti Academici, Botanicam, Materiam Medicam, Semioticen, Diætam och Historiam Naturalem».

Åt ett ovanligt stort tillopp af åhörare hade Linnæus under en lång följd af år att på sina föreläsningar fägna sig. Sjelfskrifne voro alla Med. Studiosi och under senare åren flertalet bland Smolandi. Medicinska Fakultetens protokoll och matrikel, till allra största delen skrifna af Linnæus sjelf, under de år, han var medlem af Fakulteten, uppvisa enligt Ad. Afzelii beräkning 344 lärjungar och deribland icke mindre än 16 Finnar, 2 Norrmän, 3 Danskar, 2 från Holstein, 3 från Wiborg(s län), 1 från England, 1 från Hamburg, 1 från Algier, 1 från Amerika samt 8 Tyskar. Under Linnæus disputerade ännu 18 andra främlingar, hvaribland 4 Ryssar, utan att vara införda i Med. Fakultetens matrikel eller ens omnämnda i dess protokoll. Härtill måste ock fogas de icke få främlingar, som åhörde Linnés collegium privatissimum, dels i Upsala, dels på Hammarby, öfver de ämnen, som de sjelfve åstundade [1]).

---

1) I den förteckning öfver Linnés lärjungar från främmande land, hvilken lemnas p. 37 i Prof. O. Hjelts synnerligen förtjenstfulla: »Carl von Linné såsom Läkare och hans betydelse för den medicinska vetenskapen i Sverige, Helsingfors 1877», bör bland Tyskar upptagas N. J. Burmannus, som åtnjöt Linnæi undervisning 1760 Maj—Okt. Schweizaren Waltraver, de trenne bröderna Demidoffs guvernör, hörde ock Linnæus 1760—61. Lord Fr. Baltimore ville nog äfven, efter besöket på Hammarby år 1769, tillräkna sig denna ära.

Äfven från andra håll sökte man inverka på Linnæus vid valet af ämne för föreläsningarne. Den praktiska nyttan, under det något mystiska namnet ekonomi, spelade under denna tid en sådan roll, att icke ens Linnæus kunde undgå att känna sig deraf berörd. Så fick han tidigt från den nybildade K. Vetenskaps-Akademien, hvilken, ett barn af sin tid, derigenom visade sig såsom »ancilla fidei», uppmaning att lämpa sig efter tidens ännu oklara kraf. En inblick häri få vi af ett bref i Dec. 1746 till K. Vetenskaps-Akademiens d. v. Sekreterare P. Elvius, der följande yttrande återfinnes: »Kungl. Acad. har behagat pålägga mig, att visa prästerskapet, huruledes man kan giöra en förteckning på alla döda och utaf hwad siukdom de bortstötas, hwarwid åstundas en methodisk förteckning på siukdommarne med swenska namn. Jag skulle både wara willig och karl att gifwa en sådan förteckning, om jag sågo att någonting uträttades med mitt arbete. Men tro mig säkert! att man aldrig winner ändamålet härigenom, ty när och så länge de studerande, som med tiden skola blifva präster, icke kunna wid Academien, all den tid de där gå i het, wåga 30 timmar att lära känna alla siukdommar för sitt eget lif skull, mycket mindre har man att förhoppas, att de det lära giöra framdeles, då de warda präster. Dessutom ser jag icke, hvad nytta det skulle giöra, om de allenast lärde känna genera morborum, och icke species, hälst som species uti ett och samma genere ofta och merendels äro mer differente, än sielfwa genera, och ofta härröra af Contraira orsaker, altså ock fordra Contrair cure». — Emellertid lät Linnæus öfvertala sig att höst-terminen år 1759 »in usum Theologiæ Studiosorum privatim» hålla »Föreläsningar om Siukdomars kännande i 12 Lectioner», -- med hvad verklig nytta för tanken på det gryende tabellverket må vi lemna derhän. Säkert är, att mer än en fattig yngling lyckats vid detta universitet komma fram »ad sacros ordines» genom de för detta ändamål stiftade Medico-Theologiska stipendierna. Huru många prest-kandidater åhörde dessa privata föreläsningar öfver Genera et species morborum, veta vi ej; men ett annat ämne lockade åhörare äfven från andra fakulteter, än den medicinska, nemligen »Diæta ad

longævitatem». Då Linnæus sommar-terminen år 1760 för femte gången föreläste häröfver, hade han icke mindre än 239 antecknade åhörare. Beviset finnes i Riks-Arkivet bland de till Akad. Kanslern insända anteckningslistorna.

Men det var ej mängden, som kunde dåra Linnæus. Redan tidigt sökte han bland den stora skaran välja och i de flesta fall kröntes hans val med framgång, till och med öfver förväntan. Det är just i förhållandet till denna trängre lärjunge-krets, vi skola spåra hans på en gång divinatoriska blick och faderliga hjertelag. Skaran af hans så kallade apostlar är emellertid så stor, att vi äfven med afseende på dem måste inskränka oss till endast ett fåtal. Det tragiska öde, som satte martyrkronan på så många bland dem, utöfvar än i dag en mägtigare dragningskraft på betraktaren. De tysta striderna märkas ej på det bullrande lifvets tummelplats.

Den förste, som på Linnæi förord fick såsom skeppsprest medfölja ett af Svensk-Ostindiska Kompagniets fartyg till okända länder och öden, var *Christopher Ternström*. Redan år 1744 började Linnæus genom K. Vet. Akad. söka verka för mättandet af hans lifliga reslust, men planen lyckades först mot slutet af följande år. De redan då upprepade fåfänga försöken att få theplantan införd till Sverige torde hafva utgjort ett hufvudskäl för Linnæus att söka undervisa någon om lämpligaste sättet för öfverflyttandet och få denne att åtaga sig uppdraget. Att Ternström fick sig förelagdt i främsta rummet söka lösa detta problem, framgår ock af Linnæi för honom den 22 Nov. år 1745 utfärdade, i åtskilliga punkter till K. Vetenskaps-Akademien affattade, föreskrifter för resan af följande innehåll:

»Wid Instructionen för Hr Magist. Ternström at observera på Ostindiska resan woro tölliande gagneligit:

1. Att skaffa en thebuske uti kruka äl:r åtminstone frö där af, så bewarade, som han fått af mig muntelig instruction.
2. Frön af det chinesiska Mulbärsträdet med fördelta blader.
3. De många obeskrifne fiskar, som öfwer alt äro i Ostindien, bewaras uti spiritu vini at beskrifwas i actis;

ty denna dehl af Historia naturalis Indiæ är lämnad till denna tid och åht wår Wettenskaps Academie.

4. Örter samblas och inläggas så många, som kunna fås, om giörligit är med blomma och frucht.
5. Frön samblas af så månge wäxter, som kunna finnas.
6. Bulbi och tubera af rötterne på Lilior bewaras i torr sand äl:r mosse äfwen som succulente wäxter.
7. Insecter bewaras på nåhlar, men Zoophyta i spiritu vini.
8. Af Ormar åstundas allahanda doch besynnerl:n Naja och Cobras de Capelo.
9. Ett obrukat stycke af den rätta porcellins jorden.
10. De obekante droger: Anisum stellatum, Gummi Ammoniacum, Cathecu, Lignum Aloës och Myrobalani; ses noga äfter, af hwad träd de tagas med des fructification.
11. Af Moschott sökes en rätt character Botanicus.
12. Mogen frucht af så många slags Palmer, som kunna ärtappas.
13. Lefwande Guldfiskar för Hennes Kongl. Höghet.
14. Thermometriska observationer natt och dag under Linien och i Canton.

Mera har jag gifwit muntel:n».

Mot slutet af derpå följande år, d. 4 Dec. 1746, just vid ingången till de chinesiska farvattnen, dukade Ternström under för resans besvärligheter. Efter emottagen underrättelse härom [1]) vill Linnæus dela bekymren deröfver med sin förtrogne, Archiater Abr. Bäck, hvarföre han skrifver till honom den 3 Junii 1748: »Tærnströms död oroar mig oändeligen, hans hustru anklagar mig inför himmelen, att jag låckat bort hennes man och giort henne till wärnlös änka. Om ej Kongl. Academien will låta någon conservera henne, genom det att hon gifwer någon sökande sin recommendation, så är jag olyckelig för hennes tårar». — Bref från L. till K. Vet. Akad. 1749 d. 29 April, samma dag Linnæus började sin

1) Till bevis på den långsamma samfärdseln denna tid må nämnas, att Linnæus ännu den 26 April 1748, då företalet till hans Hortus Upsaliensis dagtecknades, ej fått kännedom om Ternströms nära $1\frac{1}{2}$ år förut timade frånfälle.

Skånska Resa, innehåller ock: »I dag, just då jag skulle utresa, fick jag af Hr Ternströms änka sal. Mag. Ternströms journal; där uti är en hop, som duger, det will jag utdraga, då jag kommer tillbakas. Emedlertid tycker jag, att beskrifningen dageligen på Thermometren, som war rätt accurat, borde excerperas och insättas i actis. — Gud hjelpe mig för änkan, som ropar på conservation, jag är gift och hindrad. Ingen präst är i Academien. Huru skola wij få någon åt stackars änkan; hon ropar himmels högt öfwer mig, som rådde dess man». — Ännu ett år senare omtalas denna tilltänkta publication af T:s journal i bref till P. Wargentin d. 9 Mars 1750: »Gerna wille jag hedra Ternström på sin döda mull med utdragande af hans journal, men när Gud gifver oss tid dertill, vet jag intet».

Föga kunde dock Linnæi förhoppningar om »bättre lycka etc.» häraf nedstämmas. Den 16 Okt. 1747 anträdde *P. Kalm* (Öbotn.) sin resa från Upsala öfver Göteborg till Nordamerika, der han, åtföljd af en särskild trädgårdsmästare, L. Jungström, landade först d. 15 Sept. år 1748 i Philadelphia. Efter 3:ne års resor, hufvudsakligen i Pennsylvanien, New-Jersey, New-York och Canada, för att uppsöka och hit öfverflytta för vårt klimat lämpliga N. Amerikanska träd och buskar, om möjligt i främsta rummet en art af mullbärsträd, återkom han till Stockholm d. 3 Juni 1751. Denna resa uppgifves hafva kostat K. Vetenskaps-Akademien 24,000 dal. kp:mt; redan häri se vi, hvilket personligt inflytande Linnæus vid denna tid utöfvade. — Före utresan nämnd till förste innehafvare af den nyinrättade ekonomiska professionen i Åbo, verkade Kalm ända till sin död (1779 $^{16}/_{11}$) såsom vägbrytare i Floras tjenst bland Auras söner.

Samma år 1750 afgingo *Ol. Torén* och *P. Osbeck* såsom skeppspredikanter med tvenne särskilda Svensk-Ostindiska Kompagniets skepp till China och samma dag (d. 26 Juni 1752) landade båda åter i Göteborgs hamn. Osbecks reseskildringar med Linnæi förordande af utgifvandet och Toréns bref till densamme utgåfvos af den förstnämnde år 1757, sedan Torén aflidit året efter hemkomsten. Osbeck blef sedan »hof-» eller huspredikant hos Grefve C. G. Tessin och slutligen Prost och Kyrkoherde i Hasslöfs pastorat af

Göteborgs stift, der han dog d. 23 Dec. 1805. I synnerhet under vistelsen hos Grefve Tessin låg han i ganska liflig brefvexling med Linnæus.

Fr. Hasselquists (OG.) resa till Heliga landet och *P. Læflings* (Gestr.) till Spanien och Syd-Amerika föranleddes båda af Linnæus. Hasselquist afreste, med understöd af ett sammanskott bland presterskapet i Linköpings stift, af 2:ne stipendia regia inom Medicinska Fakulteten och ett sådant inom hvar och en af de öfriga fakulteterna vid härvarande universitet (kan något motstycke uppvisas?), d. 7 Aug. 1749 från Stockholm till Mindre Asien, Egypten och Palestina. Den 29 April 1749 skrifver Linnæus (samma dag, som förut åberopats med afseende på Ternström) till P. Elvius: »Nu reser Dr. Hasselquist åt Terra Sancta, han har mycket få styfwer att hugna sig wid. Om M. Br. älskar wettenskaper och dess idkare, så kan M. Br. wisa det på honom; i studier går han öfwer Profess. Kalm och kommer denne hem, så går han högre, fast han litet talar. Bed på mina wägnar alla de Herrarne af K. Vet. Acad., som älska dygd och wettenskaper, att de det nu wisa på honom; lefwer han till hemkomsten, går han högre i namn, än någon Swensk». — Om resans fortgång lemnar oss redan de s. k. »Egenhändiga Anteckningarne», utgifne af Ad. Afzelius, underrättelse: »Nu (1750) kommer bref från Hasselquist, hwaruti han beklagar sin nöd för penningar. Linnæus gifwer honom 100 Daler och sänder till Wettenskaps Acad. att alla, som älska dygd och wettenskaper, skulle contribuera, och då samlas 4000 Daler Silfwerm:t af wettenskapsälskande män i Stockholm». — Med bruten helsa hann Hasselquist på återvägen ej längre än till General-Konsul And. Rydelius i Smyrna, der han afled d. 9 Febr. 1752. De många och märkliga rön han hemsändt till Linnæus för att delgifvas K. Vetenskaps-Societeten och K. Vetenskaps-Akademien vittna fördelaktigt om hans flit och iakttagelseförmåga.

Vid sitt frånfälle häftade Hasselquist i skuld för 14000 dlr kp:mt, hvarför hans naturaliesamlingar togos såsom pant. Linnæi bekymmer bräddades, då han ansåg H. härigenom »dubbelt död». Han uraktlåter ock ej att skriftvexla härom med sina inflytelserika vänner; så till P. Wargentin d. 22 April 1752:

»Hwar timma och stund förekommer mig salig D. Hasselquists tidiga frånfälle, at det arbete jag i flere år anwändt at giöra en fast Eleve är nu omsonst; Han var instruerad med alla de subsidier, som fordrades till en man, den der kunde giöra det gagn, som till alla tider åstundats af en resa genom Österländerna och besynnerligen terra Sancta; Han har ock giort resan till alla delar, så mycket jag förstår, fullkomligen och derpå wågat sina krafter och derigenom uppoffrat sitt lif; aldrig mera kan jag hoppas, at få en sådan duktig Discipel til en sådan resa, ingen lärer heller mera wåga derpå sitt lif; resan är giord, journalerna öfwer alla orter äro färdiga, rön och förklaringar öfwer alla de angelägnaste desiderata äro af honom utarbetade, men hans skuld giör honom en dubbel död, då icke allenast han förswunnit, utan ock alt hans arbete, som skulle giöra Nationen heder ibland alla, som älska wettenskaper, hwarigenom hans svänska arbete, på hwilket Nationen utan exempel muntert prænumererat, antingen aldeles förgås, eller ock kommer en gång under utländskas meriter at framställas. Jag begriper intet huru en man, som war aktsam och wan wid litet, som hade fri resa til Smyrna af Lewantiska compagniet, som i Smirna låg et helt år och hade frit mat hos sin slägtinge Consuln Rydelius, som uti Cairo öfwer et års tid hade allt underhåld på Lewantiska commissionen, som honom war gifwen, som undtfåt en ansenlig summa genom Herr Cancellie-Rådet Carlssons assignation, kunde inom et års tid, som subtraheras, blifwa så mycket skyldig; jag kan aldrig föreställa mig denna sakens riktighet och grämer mig så mycket mer, som jag ser ingen taga denna saken i nogsamt behiertande.

Då salig Artedius dog i Holland, lika fatalt sequesterades hans manuscripter för tre-hundrade och tiugo gyllen, at hans flit med den nytta werlden deraf hämptar tillika med hans namn förgåts, der jag ei genom procuratores fåt genom en ren liquidation skulden reducerad til hundrade gyllen, dem jag lånade och således räddade et wärk, som nu är det dråpeligaste werlden har sedt uti Ichthyologien, hwilket ock pryder wår nation; men här, vid Hasselquists död, äro mina krafter för swaga och giör min jämmer oändelig.

Jag hörde på Wettensk. Academien med bestörtning, at få eller inga nog behiertade denna sak; ty deras Wetenskaper, som då woro närwarande, hade ingen connexion med den förlorade. Jag har med mina tankar snart genomwandrat hela werlden, men jag finner intet öpning för hoppet mer, än genom en enda Mæcenas. Ödet har skänkt oss nu en premiere Minister, som sitter wid svänska styret, Hans Excellence Herr Baron Höpken, en Herre som i alla dagar älskat vetenskaper, gifwit alla Wetenskaper sit tilbörliga wärde, gynnat deras idkare och til deras rätta utspridande grundat wår Wetenskaps Academie; gå til denna Herren för Guds skull, som är unicum och ultimum asylum, och på mina wägnar och Wetenskapernas fall för honom på Edra bara knä, bed honom för Guds skull, för allas skull, som älska Wetenskaper och dygd, för Fäderneslandets heder skull hielpa, hwad hielpas kan. Det kostar Denna Herren et enda alfwarsamt bref til Consuln Rydelius at skrämma honom til en mildare räkning och at liqvidera med Hasselquists creditorer om afkortning, som de få intet, deräst de icke woro nögde med en tredie-del af summan; men hwar den skall tagas, torde Gud och Herr Baron Höpken kunna råda oss; conferera Herr CancellieR. Carlssons bref med Edra och mina, så synes straxt, at räkningen är sår och siuk i högsta grad. Jag beder Eder Min Herre med de tårar, jag nu fäller, at I tagen del i Wetenskapernas nu öfwerhängande olycka och giör med Edra förböner alt, hwad göras kan. Hans Excellence kunde nu wid sit första tilträde genom denna sakens componerande giöra en seger, som hela lärda werlden skulle admirera och prisa, så länge Wetenskaper älskas och wärderas, eljest ock är alt hopp i werlden för mig ute wid denna omisteliga sak.

War så god och lät uti Lärda tidningarne trycka förtekningen på hans Journales och rön; äller ock sänd mig en copia där af. Jag förbl.

Min Herres

Ups. 1752 hörsamste tienare
d. 22 April. C. Linnæus.

I bref till Arch. Bäck 1752 d. 29 Sept. yttrar han om samma sak:

»Jag blöder i hiertat hwar gång jag tänker på sal. Hasselquists samblingar. Det är stora pg:r, fast ej för ett rike. Academien har blifvit utblottad genom Penninge Cabbinettet, som kiöptes af Cancellario» (Ehrenpreus) »för 32000 dlr, at jag intet ser mig där någon hielp; hwart uht jag tänker, så är det mörkt för mig. Gud wet hwart uht wij skola wända oss. Kiäre tänk här på och tala med alla människior».

Genom Grefvarne C. G. Tessin och A. Höpken utverkades dock, att Drottning Lovisa Ulrika lät utbetala lösesumman. Linnæi glädje häröfver afspeglas i ett bref (Nov. s. å.) till A. Bäck: »Giör Hennes M:t det att hon inlöser sal. Hasselquists sambling, så är hon en Gudinna och min K. Bror en ängel. Jag har aldeles warit desperat i den saken». — Och till densamme 1755 d. 18 Juli skrifver han ytterligare:

»Med Hr Baron Ehrencrona fick jag i förrgår Hasselquists observationer och M. Brors bref. Gud wälsigne den makalösa Drotningen, som wille låta mig se dem; men jag hade så när mistat synen, då jag begynte läsa och kunde intet uphöra för än jag läst altsammans. Förb. mig jag någonsin wet mig läsit något, som warit så fett på rena nya reelle rön som desse; de sinkte neder i mig som Guds ord i en Diekne. Alla tiders tider lära lofwa Hennes M:t, som räddat alt detta utur elden. Gud gifwe Hennes Maj:t utgofwe detta med det aldra första, att hela werlden fingo smaka det nöjet, jag hade i går. — — — Kiära M. Br. bönfall, att Hennes M:t detta låter utkomma med det aldra första. Trottna intet att bedia och gagna publicum eruditi orbis. — — — Om icke Hennes Kl. M:t will för ro skull uplägga detta sielf, kan man lämna det till någon bokförare, ty nog blifwa friare till en sådan brud. Jag finner i denna sambling så många de aldra fulkomligaste beskrifningar på de ting, som ifrån werldenes skapelse legat in obscuro, på Mus Pharaonis, Gazella africana, några Simiis, Camelopardalis, Jackhalsen, Pinna diuret, Octopodia, Anatome Chamæleontis, Cordylus, Scincus, Afris, Gecho, Anatomia Cro-

codili, Cynips Ficus & Sycomori, åtskilliga rara insecter, så många rara fiskar, foglar och örter att därpå är ingen ända. — Är resejournalen så braf som detta, så har wähl aldrig sådant tillförene utkommit. Jag längtar äfter alt detta, som en fästmö äfter bröllopsdagen».

Samlingarne införlifvades med Deras Majesteters på Drottningholm och Ulriksdal; hvart de sedan tagit vägen, är ännu en olöst gåta (jfr Prof. E. Fries' Bot. Utflygter 3:dje delen p. 69). Hasselquists reseberättelse, Iter Palæstinum eller Resa till Heliga Landet, blef på Hennes Kongl. Maj:ts befallning af Linnæus år 1757 utgifven jemte dennes bref från Hasselquist.

Den 6 Maj år 1758 höll Archiater Abr. Bäck åminnelsetal öfver Hasselquist såsom ledamot i K. Vetenskaps-Akademien, hvarför han, sedan talet tryckts, får mottaga Linnæi tack (d. 20 Okt. s. å.) i följande ganska märkliga ordalag: »M. K. Broders Parentation öfwer sal. Hasselquist har jag nu noga läsit. M. K. Br. har fägnat hans manes med sista ärotiensten ibland de dödeliga. M. Br. har oväldugt uppspikat hans namn ochärominne högst ibland stiernorna. Min Br. har gifwit honom fruchten af all sin möda och arbete och äfwentyr. Hwar rad witnar om den rena och oskrymtade wänskap, Arch. Bäck hyste för sin Linnæus uti deras tid. M. Br. har strödt blomster på hans tillslutna och min öpna graf. Gud löne Eder». Tjugo år derefter fick Archiater Bäck i uppdrag af K. Vet. Akademien att visa Linné samma tjenst.

Den fördel, som på Celsii förord bereddes Linnæus såsom lärare i Ol. Rudbecks hus, återgäldade han i rikt mått. *P. Lœfling*, som genom åhörande af Linnæi föreläsningar blifvit »väckt», nödgades snart af brist på medel afhålla sig från universitetet. Med vederbörligt begifvande »framstälde han», säger Linnæus i företalet till Iter Hispanicum, »merendels hvar påstdag sina frågor, hvilka jag med så mycket mera nöje besvarade, som de ju längre ju mer lärde mig i denna Ynglingen känna et Äkta Ämne til en stor Botanist». Lœfling sökte, ehuru förgäfves, att få någon akademisk kondition. Linnæus behöfde nu en skicklig enskild lärare för sin son och föll med valet på Lœfling.

»Det är Docentium göremål, at framför andra underhjelpa så sällsynta genier; ty om den, som blifvit född til någon vetenskap, i rättan tid hålles under armarne, stiger han merendels högre än hundrade andra och varder et ljus för Fäderneslandet, om ej för hela verlden. Unga Lœfling låg mig därföre stundeligen på hjärtat och som intet efterlängtat tilfälle yppades för en så ung Person, beslöt jag uptaga honom i mit egit hus, at göra min Son sällskap. Ty som Informatorer gärna smitta disciplarna med det studium de sjelfve älska, så kunde jag se förut, at Lœflings ifver i sin kära vetenskap skulle snarare blåsa under, än utsläcka den eld, som från spädaste åren uptändts i min Son för Blomsterna. Lœfling visste ock framför andra nyttja det tilfälle han nu fick. Han afhörde dageligen så publiqua som privata Föreläsningar, omgicks flitigt med sina qvickaste camerater, var sent och bittida i Trägården och lämnade aldrig någon måltids stund, at med sina artiga frågor och tvifvelsmål hogkomma Flora. Han lefde med mig i största förtroende; ty han ägde en Själ, ren som Gull, utan all skrymtan i tal och åtbörder, hvilka stämde så öfverens med hans inre, at ingen bedrog sig på stämpelen. Han var aldrig klemmig, ej eller bestod hans delice i mat och kläder; det var honom lika om han sof på den hårdaste bänk eller i den mjukaste säng; men at finna en liten ört eller mossa var den längsta väg honom icke för lång.» Detta smickrande vittnesbörd lär oss förstå, hvad Linnæus fordrade af »et Äkta Ämne til en stor Botanist».

Den första synliga frukten af detta literära samlif blef disputationen pro exerc. 1749 d. 18 Nov. under Linnæi præsidium »de gemmis arborum», i hvilken, på sjelfständiga forskningar grundade, afhandling Lœfling visade sig fullt värdig sin lycka. Följande år fick han osökt anledning till än vidare utveckling. Må vi äfven derom höra Linnæus sjelf. »År 1750, då jag börjat min Philosophia Botanica, råkade jag i en så äfventyrlig Arthritis at föga hopp för mig var öfrigt; men så snart sjukdomen begynte lindras, nödgades jag besvära min kära Lœfling at föra pennan, under det jag dicterade utur sängen, så fort Boktryckaren hant sätta. Detta arbetet kåstade väl i början på en ungdom, men föll Herr Lœfling efter hand så lätt och ange-

nämt, at han för ingen del ville släppat. Ty som jag i denna bok sökt innefatta kärnan af hela botaniken och Herr Lœfling aldrig efterlät at fråga mig efter det han ej förstod, blef han til slut så fast i grundsatserna, at jag kunde trotsa alla villo-andar i Floras rike, at ingen skulle göra honom til kättare.»

Äfven Lœfling skulle i främmande land hemta nya skördar att dermed utvidga gränserne för mästarens herravälde. Att Linnæus dertill skulle vara honom synnerligen behjelplig, är lätt att inse. »Ännu hade hvarken omsorg eller besvär mättat mig, icke otack eller förtal mattat mig, ej heller Gynnares hand undandragit sig vid min brinnande lust, at utvidga Natural-Historien», fortfar Linnæus. Spanien med dess biländer i Syd-Amerika kom nu på dagordningen, hvartill ett yttrande uti Lin. Bibl. Bot. (Amsterd. 1736) p. 96 gifvit anledning: »Hispanicæ Floræ nullæ nobis innotuerunt, adeoque plantæ istæ rarissimæ, in locis Hispaniæ fertilissimis, minus detectæ sunt. Dolendum est, quod in locis Europæ cultioribus, tanta existat nostro tempore barbaries botanices!»[1]) Genom Spanska Ministrarne Carvajal och Marquis de Grimaldi »bereddes Linnæus tillfälle att få sända en Discipel til Spanien», just då han knapt hunnit till slut med sin egen ansökning derom, »med fördelaktiga vilkor och utmärkt heder». »Man ser, at Lœfling var i mitt sinne sjelfskrifven[2]); jag föreslog, och han var icke sen i öfver-

1) Att Linnæus sjelf af Spanska konungen Ferdinand VI blef erbjuden en professorsstol i Madrid torde kunna anses fullt visst; men hvilket år, han fick detta anbud, är, med nu tillgängligt material, svårt att afgöra. Närmast skulle väl den förmodan ligga, att detta skedde omkring år 1750 och att Lœflings resa föranleddes af Linnæi vägran att sjelf mottaga kallelsen. För framtida utredning må här meddelas ett par utdrag ur Linnæi bref till Bäck 1755 i Juli: »Rumor de vocatione Regis Hispaniæ tantum causabit adversarios; quis hæc dixit Germanis. Annon velles excerpere ipsa verba ex actis gottingensibus, tum ego dicam Tibi soli, quæ vera, quæque falsa. — Conditiones ab Hispanis mihi oblatas ostendam Tibi, cum aliquando Holmiam petam, nolo scribere, nec ulli dicere, Tu videbis literas».

2) Lœflings, till en del ännu bevarade, brefvexling till flere medlärjungar är i flera hänseenden betecknande för honom, såsom deras mellanhand eller språkrör hos Linnæus, hvarjemte Linnæi tänke- och handlingssätt mot sina utvalde deraf får sin säregna belysning. Så spriddes genom honom de första underrättelserna (redan 1750) om Linnæi upptäckter under Skånska resan af Sison inundatum, Allium arenarium,

läggning. Han hade redan genom aflagde prof uti Theologie, Philosophie, Disputerande och mera gjort sig färdig, at inom 1/4 år få Doctors Hedren» [1]. »Men resan var honom kärare. Innom en månads-dag efter tilsäjelsen hade han redan tagit afsked af Fädernesland, Slägt och Vänner. Jag lämnade således min hvardagsgäst och käraste Discipel uti den Högstas våld, som styrer våra öden och regerar lika mäktigt i alla Länder. Jag tröstade mig vid Herr Lœflings krafter; ty han var väl vuxen, stor, stark och frisk, var ej bårtskämd af veklighet, utan hade altid lefvat dygdig och återhållig. Han testamenterade mig et rent och tacksamt hjärta, det han bevarade heligt in til sista andedrägten, så at jag aldrig ångrar min myckna omsorg för honom.»

Den 19 Febr. 1751 skrifver Lœfling till Montin: »Hvad min Resa angår, som jag äfven hör att du fått underrättelse om, så är väl nu redan slutit och afgiort, att jag skall i vår Resa ut vid första öppit vattn. Konungen i Spanien har

Carduus Acanthoides, Senecio paludosus m. fl.; dansken Tycho Holms af Crassula (Tillæa) på Vaksala backe och Phascum acaulon på Fyris' åbräddar; utdrag ur Kalms och Hasselquists bref till Linnæus meddelas ock. — Att resan till Spanien länge varit på tal mellan Linnæus och Lœfling skulle måhända kunna bestyrkas äfven deraf, att Lœfling 1750 d. 15 Oct. börjar ett bref till sedermera Med. Dr. L. Montin i Halmstad med »Don Lorenzo Montezo s(alutem) p(lenam) d(ixit) Don Pedro Fogliolo» samt ofta såsom underskrift denna tid begagnar »Don Pedro», »Don Fogliolo» eller »Don Folioglo». — Fråga hade dock varit redan i slutet af år 1749, att Lœfling skulle resa till Ost-Indien och Arabien, hvarom han skrifver till K. Vet.-Akad:s Sekr. P. Wargentin 1750 d. 16 Jan.: »Innan jag reste hem för juhl, förestälte Herr Archiatern mig, om jag ej vore hågad att nu denna instundande Sommar åtaga mig en Resa till Östra Indien och Arabien; efter man finge så godt tillfelle genom ett Svenskt skepp, som direkte ärnar besöka dessa orter. Jag uptog Herr Archiaterns tillbod med all vördnad och tacksäjelse, som jag borde göra, men tordes intet besluta, innan jag fådt inhämta mine Föräldrars vilja, hvilken jag nu sedermera ärhållit på min sida, så att de äro öfvermåttan nögda med hvad som jag giör». — Till denna forskningsresa torde P. J. Bergius, sedermera Hist. Nat. Prof. i Stockholm, derefter hafva blifvit af Linnæus föreslagen.

1) Den 9 Dec. 1750 skrifver Lœfling till L. Montin: »Du kan aldrig tro huru nögd jag är att jag nu giordt philosophiska sakerna ifrån mig, hvilka jag slapp igenom en önskelig purgation förra Lördagen eller d. 1 Decemb. som aflöpp ganska lyckeligen och skam att säja fick jag hederlig approbation af mina Herrar Purgatores äfven som Lördagen förut jag lyckl. slapp Theologasterna. Jag är nu så ren och liksom jag vore kommen ifrån varma baden».

genom sin Minister här Marquis Grimaldi begärt en Svensk Botanicus att Resa omkring i Spanien, hvartill jag blef föreslagen. Jag for till Stockholm straxt efter min hitkomst för 14 dagar sedan, då jag var hos Spanska Ministern, som var en rätt artig man, spisade middag också en gång hos honom och undfick vidare och säker confirmation, så att jag nu icke tviflar om Resans visshet det ringaste. Jag kommer att få fri Resa, fritt underhåll och vagt på farligare ställen, och 100 Ducater årliga Handpengar, som jag tycker är vackert nog: jag skal derföre med första skepp, som går åt Spanien i vår gifva mig på Resan till Lisabon, där jag får vara, så länge jag vill, att lära Spanska, då jag får bo och lefva fritt hos Spanska Ambasadeuren i Lisabon, hvaröfver jag är öfvermåttan nögd, ty vid Lisabon är en oändelig hög af Curieusiteter, som jag då får göra början med. Den första leverencen till dig, som vår vänskap och många dina tienster mot mig fordra, lär du få vänta innan hösten, hoppas jag, ifrån Lisabon. Jag blir qvar ännu i Upsala till Påsk, att endast lära mig Fransyskan, ty alla Doctors tankar har jag nu slagit ur hufvudet; och sedan i Aprill, tills fartyg kommer att gå, så blir jag i Stockholm hos Spanska Envoyéen att göra liten begynnelse med Spanska Språket. Då jag var hos honom nu, så var Baron Hårleman tolk åt mig och anförde mig hos Ministern. Hade Du, min Bror, varit i Upsala, kan jag heligt försäkra, att Du, framför andra fådt denna beställning; så att din bortresa gorde mig....[oläsligt], ty Archiatern hade omöjligen kunnadt förbigå dig i sådant fall, men han är missnögd med din afresa härifrån (: oss emellan sagt:). Du har säkert då blifvit Licentiat och Dr. nu i Promotion, som jag ej hinner med, ty jag kan ingenting. Om nu detta är min lycka eller olycka, det vete den Högsta, jag kan ej annat, än anse detta för en förmån, som alla dagar intet står till bods. — — Kommer jag åt Mexico en gång, sedan jag varit Spansk Botanicus, så hoppas jag (finna) nya genera och du må veta, att Montin skal blifva upkallad af Don Pedro». — Resan skedde härifrån Upsala[1]) till Stockholm, hvarest K. Vet.-Akademien utrustade

1) Den n. v. Norrlands vid härvarande universitet studerande Nation var länge fördelad i flera mindre. Protokoll och matrikel från denna

honom med ett »engelskt microscop, thermometer, scala geometrica och flera nödiga instrumenter». »Seglen hissades» (från Stockholm) »den 16 Maji 1751 och vår Lœfling visste icke, at han nu sista gången böd Sverige farväl» [1]).

Linnæi bref till Arch. Bäck lemna ock åtskilliga notiser om Lœflings resa. Så d. 19 Nov. 1751: »Lœfling bär sig alt för wähl åht i Spanien. Han har fått kost, kammar, kläder och böcker utom 100 ducaterne; altför artiga anmärkningar sänder han i Botaniquen och om Botanisterne. — — Kiäre gå med Hr Secreter Wargentin till Spanska Ministeren och på mina och publici wägnar tacka honom som så makalöst recommenderat Hr Lœfling, det giör honom framdeles godt; glöm det intet!»

»Redan i Oct. detta år gaf Premier-Ministern Herr Carvajal mig säkert hopp, at innan kårt äfven blifva sänd til America, at där också bese naturen, som otroligen fägnar mig», skrifver Lœfling, hvarpå Linnæus beder »honom hålla

---

tid inom Medelpads nationsafdelning innehålla: »Petr. Löfling, som af Spanska Ministern Grimaldi var antagen till Botanist i Spanien och tänkte inom få dagar resa härifrån, afsade sig d. 17 April 1751 Curatelen» och »reste från Ups. d. 18 April s. år».

1) Från »Snauen Tollerantia» på Helsingörs redd sände L. d. 25 Maj (5 Juni) bref till sin fader, L. Montin och Arch. Linnæus, för hvilken sistnämnde han beklagar förlusten af thermometern, hvilken han efter Sekr. Wargentins inrådan spikat upp på kajutväggen, »men då Dalarö Skants skulle vid förbifarten saluteras, så sköts Styckena af åfvan på däck, som så skakade allt, at Thermometern med några andra glas i Fönstret sprungo sönder. Jag kunde ej mer än sörja den lidna skadan, som gör mig så stor afsaknad i mina observationer i Physicis. Om ingen kan fås af Ekström» (Instrumentmakare i Stockholm), »så påminner jag mig, at Herr Archiater Bäck hade en dylik med min, om icke Han då skulle visa mig den gunsten och låta afföljа sin med nästa Fartyg till Lissabon eller Cadix, då jag igenom Svenske Consulerne kunde ärhålla den. — — Skadan är mig så mycket mera svår, som jag af Vet.-Acad:s grace var ägare af den. Jag törs nu ej skrifva Herr Secreteraren Wargentin til för denna skul; ty man kan ej annat, än med skäl förebrå mig min vårdslöshet». — Genast var Linnæus färdig att skynda till hjelp äfven i detta, för vår tid teml. svårfattliga bryderi; han vänder sig d. 4 Juli (g. st.) till Arch. Bäck och öfversänder sjelfva brefvet från L.: »Min Broder täckes läsa innelychte och mig det tillsända tillbakas; stackars Lœfling är brydd om sin thermometer; tycker M. Br. apropos så visa det åht Hr Secr. Wargentin».

sådant tyst, att icke Nemesis måtte spörjat, i anledning af det gamla: rara solet magnis rebus inesse fides». Detta hopp gick dock i fullbordan, hvarom ock Linnæi bref d. 16 Nov. 1753 till Bäck nämner följande: »I dag hade jag bref af Hr Lœfling, som gick ifrån Madrid d. 14 October åt Cadix och tänker oförtöfwat därifrån gå till America. Han fick till kläder 1500 plåtar och får i lön, utom tractamenter och alt det han behöfver, 10000 R:s de vellon, så att han tyckes göra lycka». Af ett post-scriptum d. 15 Nov. 1753 från Lœfling till Linnæus framgår, att afresan något uppsköts: »Nu på stunden fick jag bud, at Resan ej skal ske i morgon, utan efter et par dagar. Jag kommer således närmare och närmare at upfylla 2 år, som jag varit i Madrid; ty jag kom hit 1751 den 20 Octobris och Lördagen blir årtalet fullt».

»Detta Rese-Sällskap af Lärda för att utforska de Spanska Coloniernas i Syd-America naturliga beskaffenhet och producter blef det största, man någonsin sett eller i några Tide-Böcker hördt omtalas. Det bestod af 4 Professorer eller Hufvudmän, nämligen: 1. en Geograph, 2. en Physicus, 3. en Botanicus och 4. en Commerce-Man. Af desse hade hvar och en sina 4 Adjuncter eller Medhjelpare, utom dess voro 4 Chirurgi med mera Manskap, öfver hvilka Herr Joseph De Iturriaga blef Öfver-Commendant. Man kan tänka, hvad det fägnade vår Lœfling, att blifva en Hufvudman för Botaniquen i detta Sällskapet. Hans 4 Adjuncter voro: 2:ne unga Med. Doct. Herr Bengt Pastor och Herr Anton Condal samt 2:ne käcka ritare Herr Joseph Santos och Herr Frans La Garza.» — Den 15 Febr. år 1754 lemnade de Cadix och ankommo d. 11 April till Cumana, redan då en hufvudort i Nya Andalusien. »Om Herr Lœflings öden i Amerika, vet jag», fortsätter Linnæus, »intet mer än hvad hans och min Trogna Vän, den berömvärde Herr Ortega behagat mig meddela». Efter upprepade recidiver af intermittenta febrar, hvartill slutligen ock kom Hydrops anasarca, dukade han under, äfven han ett offer för det osunda klimatet, d. 22 Febr. 1756 i »Missionen Merercuri i Gvayana» (Guyana).

Rörande är Linnæi smärta. »Aldrig har Botaniken med något dödsfall mera förlorat och aldrig Lärda verlden genom någon olycka kunnat mista mer. Jag smickrar intet;

ty det är visst, at ännu aldrig så grundad och upmärksam Botanist satt sin fot på utländsk botten, ej heller någon resande ännu haft tilfälle, at göra så stora uptäckningar, som vår Lœfling. — — Ingen tidning har varit mig bedröfligare, än at hafva mistat min käraste och bästa Discipel, just då jag som mäst genom hans flit tänkte rikta vetenskapen. Med Försynens beslut måste vi dödelige vara nögda; Men aldrig kan jag förgiäta min Lœfling. Det har varit mit nöje, at skrapa tilsamman de få lämningar, jag kunnat öfverkomma, i mening at genom deras utgifvande rädda hans namn ifrån den glupska tiden. — — Med et ord, då den tärande tiden brände Lœflings lik, utkrafsade jag desse skärfvor och gömde dem i denna pappers ask, med utanskrift: Lœfling uppoffrade sig för Flora och dess Älskare; De sakna Honom». (Företalet till Iter Hispanicum [1]).

I och för sjelfva utgifvandet af Lœflings bref och dagboksanteckningar vände sig Linnæus till Vet. Akad:s Sekret. P. Wargentin d. 21 Oct. 1757: »Salig Löfling bör intet vräkas bort som en död-hund, han har förtjänt något minne och en ärestod. Jag finner ingen fastare än den han själf huggit, fattas endast vår åtgjärd at den blir uprest. Under hela sin resa har Han på samma sätt som sal. Dr Hasselquist fägnat mig med sina vakkra bref, som väl hålla något mindre eloqvence, men (äro) så mycket mera genomspeckade med de härligaste rön och anmärkningar uti Natural-Vetenskapen och förnämligast Botaniquen; utom en vakker hop fullkomlige beskrifningar på de raraste örter, som han

1) Att det lyckades Linnæus få dessa anteckningar till trycket, torde i främsta rummet Hasselquists plötsliga död och svårigheten att rädda hans samlingar förorsakat. Härom skrifver Lœfling i Juni 1752 till Linnæus: »Om också Guds nådige vilja vore, at jag aldrig mera skulle inför Hr Arch. närvarande få nederlägga min vördnad, då åtminstone mina pappers-lappar kunna uppfylla mitt ställe och min ämnade erkänsla, så bekänner jag, at jag dör nögd och i sådant fall räknar för större lycka och heder at med de förra straxt äga Hr Arch. till Arfvinge, än lefva länge med de andre en otacksam själ. — — Doct. Hasselquists öde lär mig, at aldrig upskjuta med öfverlemnandet af mina Rön och Papper uti Hr Arch:s skydd, som jag kan hafva gjort och ännu kan göra. Den endaste orsak jag har at upskjuta, är min fruktan för at hafva gjort något felaktigt eller eljest ej varit nog accurat».

funnit i Spanien, hvilka så tydeligen visa och distingvera sin Auctor som någonsin Appellis linea. Voro desse brefven på latin, behöfde de ingen manum obstetricantem, men som innom fäderneslandet få hafva gått in i denna Wettenskapen, lärer Upläggaren icke stort båta på förlaget, hvarföre han borde understödjas. Kongl. Wettenskaps Akademien, som (will) gynna Wettenskaper, hedra Deras idkare och ära deras Auctorer efter döden, torde finna, at sal. Löfling woro wärd af Dem ristas uti tidsklippan. Skedde detta, så woro ej så lätt för de öfwerblefne Spaniorer at en gång utgifwa sal. Löflings rön med sina, utan at dem åtskilja, då hwar och en kunde kjänna ex ungve Leonem. — Således blefwe Han utmarqverad, hans minne beständigt och Wettenskapen af hans åtgjärd understödd, ty eljest dö desse bref med mig, emedan jag är säker, at min stora correspondence, uti hwilken snart sagt från hela werlden alt, som omrördts uti Naturkunnigheten under min förnämsta tid, afhandlas, en gång af sin egen tyngd och volume förgår och till kryddboarnas tjänst avancerar.»

Lars Salvius blef förläggare och »P. Lœflings Iter Hispanicum eller Resa til Spanska Länderna uti Europa och America, utgifven efter Dess frånfälle af Carl Linnæus», utkom år 1758.

Redan år 1752, då Linnæus misströstade om medels erhållande för utlösandet af Hasselquists samlingar, synes hans mod i svaga ögonblick börja svigta, att dömma efter hans egna ord till Wargentin: »Min Gud, huru kan det wara mögligt at 30000 dlr gåt åht på 2 ½ åhr, likwähl fritt i Ægypten, aldrig hänger det ihop. — — — Gud beware mig för sådane resor; aldrig skall jag mer råda nogor swänsk at resa uht, om jag än blefwo gammal som Metusalem» samt 1756 till samme man: »jag har ung warit och trådt mine ynglings skor som andra; jag har föreställt mig en lustig theater, dum et spes et favor et venia erant et audere non dedecebat. De många jag fått att resa hafwa kostat mig mycket och satt många grå hår på mitt hufwud; och hwad har jag wunnit mer än några torkade örter, med mycket bekymber, oro, förtret, harm och ofta sorg. Nu har det än-

teligen hänt mig som mullvaden, att för än han dör, så får han öpna ögonen och se werldenes fåfänga.»

Icke dess mindre började han, så snart missmodet gått öfver, ånyo med samma lifighet som förr att arbeta för understöd till resor i främmande land åt sina mera framstående lärjungar. Nu kom turen till *Daniel Rolander* och *Mårten Kæhler*. Härigenom förverkligades en hos Linnæus längenärd önskan. Redan d. 1 Mars 1752 framlade han för K. Vet.-Akademien sitt förord om understöd för Rolander: »Det är mer än ett år sedan student Rolander ingaf til Kongl. Vetenskaps-Akademien et par rön om twå mer än undranswärde Insecter sikt-Flugan [1]) och skiut-Flugan [2]), som woro i mitt tycke så stora, at man ej kunnat lofwa sig sådane af Fransosernes mirakel Reaumur. Jag märkte straxt, at den, som desse giort wore original och icke copia [: som wi mäste Autorer äro i werlden :]; jag giorde nogare bekantskap med denna ungkarlen och fant honom wara af rätta sporrhundslaget och at hafwa det bästa wäderkornet. En Professor, som skall upodla ingenia, kan aldrig mer distinguera sig wid sin sysla, än igenom käcka Elevers anskaffande och upmuntrande, hwarwid största konsten består uti selectu ingeniorum, ty de rätte originalerne eller observatores äro ibland den andra hopen sälsynte, som Cometer bland stiernorne. — Efter som jag hela min tid wid Academien icke kunnat få någon Eleve uti Insecterna, war jag angelägen om Rolanders conservation; jag tog honom til mig i huset, jag länte honom böcker, jag sökte upmuntra honom hos Eder, Mine Herrar, men fick afslag, så som I Mine Herrar icke affärden någon recommendation til andra; då Vetenskaps-Academien först inrättades, antogos inga andre til ledamöter, än de som kunde hålla i plogen och kunde arbeta på rön; nu deremot glimmar wår Vetenskaps-Academie af wapen och stiernor, hwilket kan lända til Academiens fortkomst; ty utan Gynnare af de förnämare har aldrig we-

---

1) Införd uti K. V.-Akad:s Handl. för år 1751 p. 56—60, med afbildning å Tab. III fig. 1—3.

2) Jfr K. V. Akad:s Handl. för år 1750 p. 290—295 och Tab. VII fig. 2.

tenskaper i något land stigit; får man gynnare för wetenskapen, som uphielpa unga ingenia, då de upsnappat den, som warit af rätta slaget, så får man altid sådane män uti et land, som skiöta Vetenskaperna. — Denne Rolander recommenderar jag altså hos dem af Mine Herrar, som i Vetenskaps Academien kunna gynna och befrämja Elever; han står på förslag uti primo loco til et stipendium Thunianum, som nu straxt kommer att bortgifvas af Kongl. Borgrätten; om någon af Eder, Mine Herrar, fäller för honom, som har ingen gynnare utom .Vetenskapen, et godt ord, så får han det han bör hafwa, hwarigenom han kan bärga sig wid Academien och med tiden blifwa i Vetenskapen et lius. Han applicerar sig dess utom till studium Theologicum och blir således framdeles i stånd at på landsbygden wara Kongl. Academien til dagelig tienst och at blifva då dess ärlige skattdragare med rön. — Utom det artiga rönet om Diuret, som knäpper i träwäggar[1]), har denne Rolander et annat nu färdigt om den masken, som giör hwitaxen på rågen[2]. och är wäl den swåraste af alla at få förwandlad til Fiäril) Jag upsatte premium förleden sommar för alla studerande, som hörde mig, wäl hundrade profwade förgäfwes at utkläcka honom, men Rolander war den endaste, som det kunde åstadkomma, och den första, som det i werlden giort: ty hwad giör icke hogen. — Denne hugade yngling, af en oskrymtad kärlek för vetenskaper, har förmåt mig at recommendera hos Eder honom, som lära icke allenast tåla utan ock bönhöra densamma, *om I,* Mine Herrar, *brinnen* af en lika kärlek för Vetenskaperne, *som I redan begynt.*»

Samma dag anlitar Linnæus sin bäste vän Bäck härom: »Hos Eder M. H. B. såsom en veritabel och oskrymtad lem af wåra reelaste Mecænatibus scientiarum får jag nu lof recommendera denna Rolander til et stipendium Thunianum, som skall bortgifvas af Borgrätten och på hwilket förslag denna står primo loco. — Jag har icke haft någon rätt Eleve uti Insecterne, sedan jag kom til Academien för än

---

1) Härmed afses »Beskrifning på Vägg-smeden af Daniel Rolander», hvilken uppsats dock är intagen först år 1754 uti K. Vet.-Akad:s Handl. p. 152—156.

2) K. Vet.-Akad:s Handl. för år 1752 p. 62—66.

honom, som är den endaste; får han detta lilla stipendium, så är han bärgad och Academien får i honom en ärlig skattdragare och Fäderneslandet med tiden en Reaumur; det är intet fel på karlen, mer än det, at han icke är Medicus, utan totus quantus Theologus och Insectologus. — — M. H. Br. af kärlek för wetenskapen och för Vetenskaps Akademien obligera några höga Herrar at gynna denna, ty en sådan conservation är mer än hundre andres. Men för alt gynna prompt, at icke bortgifwandet præcipiteras för än succursen ankommer.» Den 23 i samma månad skrifver han ytterligare: »Gud straffe mig, om Rolander någonsin tänkt, tänker, eller blifwer Medicus, owännen har warit framme [1]); liksom ingen bör studera naturen mer än endast Medici äfter gambla mörke principiis. Det woro mäst skada för academien, som stadigt kunne hafwa af honom de prächtigaste rön, ty han är född at föllia insecterne i sporret. Jag undrar, at Hr Wargentin ej arbetar också för honom».

Närmare underrättelse om Rolanders första entomologiska iakttagelser lemnas i Linnæi bref til P. Wargentin 1750 d. 20 Nov.: »En studiosus Dan. Rolander som för ett par åhr sedan lärde hos mig något litet uti insecterne, har communicerat med mig ett par observationer, wid hwilka jag just baxnade och bad honom ingifwa dem till wettenskaps Academien, ty de woro merveillieuxe och sådane jag ej wäntat utan af en Reaumur äller en De Geer. — Det ena insectet har den egenskapen at det kan skiuta med backändan; och smälla af med den med blåachtig rök, så at alla insecter, som det jaga, blifwa rädda, och det hela 20 gånger a slag och när det behagar. En phænomenon, som aldrig någon dödelig hört äller sedt, så at om det woro från indierne, skulle wij (hisna) där wid, dock är det allmänt i wåra skogar och ingen Europe wet det. — Det andra insectet har wid sina framben 2:ne skålar, hwilka hopläggas under hakan som ett

---

1) För att förstå Linnæi bekymmer i detta afseende, torde vara nödigt att påpeka, att i gåfvobrefvet stadgas, det till innehafvare af Thunska stipendiet böra utses »trenne välartade, qvicke och sedige Personer, hvilka gifva godt hopp om sig, at framdeles blifva til Riksens tienst nyttige uti hvad vetenskaps art det vara må (doch Medicin, för den ovisshet jag sielf erfarit, undantagen)».

hemisphærium; jag har ofta sedt det, men aldrig förståt det. I desse skålar samblar det, som de andre bien, pulverem antherarum, men skålarne äro genom borade med många hohl och så små, att de knapt med blotta ögonen kunna synas, och genom desse sichtar insectet miölet, tager altså det spruckne pollen och lämnar det som ännu tienar till örternes tienst och fœcundation. Oförlikneligen curieux; sedan wij först fått inventa om desse 2 insecter, är sedan för alla curieuxe at giöra här wid hundrade försök och nya decouverter, men det är doch hans gloria, som det först upfunnit. — När denna kommer till wettenskaps academien, skulle jag råda, at en inventor distinguerades ifrån compilatores, ty då wij hafwom 1 inventor, hafwom wij 1000 compilatores. Det woro at giöra honom straxt till Eleve äller Ämnesswän och om Kl: Acad: så fant sig, kunne wähl han recommenderas till ett simpelt stipendium regium, som han länge sedan kunnat fått, om han haft råd att hålla sig inne (vid universitetet). Där igenom blefwo Edre Elever och wåra studenter upmuntrade, annors heter det altid hos oss: virtus laudatur et alget. Will och Academien giöra honom ingendera delen, är jag och nöjd. — Det fägnar mig at få se fructen af de kiernar, jag planterat. Hade jag ej bracht insecterne i ordning, statuerat genera, utgifwit Fauna, så hade både detta och mera tordt ännu legat i ett tiockt mörker öde. Äfter hand kommer wähl mera, ty mången yngling har nu här uti sitt nöje, det han tillförene anwände på flättia.»

Rolanders vistelse i Linnæi hus gaf ock anledning till en naturhistorisk iakttagelse, hvarom den senares berättelse i bref d. 28 Juli 1752 till Bäck lyder: »Rolander fick dysenterie, jag curerade honom, han fick recidive; åter curerades [1]); han märkte sig få det af dricka, stopet ransakades,

1) Detta sjukdomsfall omtalas ock i en akad. disp. år 1757 de Exanthematibus vivis, præs. Linnæo, resp. J. Nyander (jfr. Lin. Am. Acad. Vol. V), ehuru något olika eller så att enstånkan undersöktes sist. Till försvar för renligheten i Linnæi hus tillades väl ock: »vasi, ter licet aqua calida abuto, adhærebant»; skada blott att man ej får veta, om de voro adhuc vivi. — Den artiga beskrifning på dem af Rolander, hvilken äfven der omtalas, känner jag ej. Uti Lin. Syst. Nat. ed. X T. I säges under Acarus Siro p. 617: »Inter Sirones Farinæ, Scabiei, Dysenteriæ, Hæmitritæi non reperi alias differentias, quam a loco petitas». Att R.

intet såg(s) med blotte ögonen, men microscopet wisade en oändlig hop Acari; jag förmådde honom ransaka excrementerna; han fick där igen samma acari till millioner; jag är witne. De äro beskrefne artigt af honom. Där hafwa wij ett makalöst datum.

Usus hujus loci ex vulgo:

Man må ej dricka på fastande maga, ty acari gå allenast äfter midnatt till morgonen.

Man må ej dricka nattståndet, ty då sambla de sig öfwerst.

Dysenterie smittas per sedes.

Hielpes af albo græco, där af desse dödas, som kräfter af Suillo. Stercus suillum souverainast i Dysenterie.

Dysenterie upkomer af surt dricka diebus canicularibus vulgo.

Bönderne blifwa siuke i magen af surt dricka om sommaren.

En sup bränwin hielper dem; hielper uti Dysenteria incipiente.

Så går alt ihop det ena med det andra.» —

»Då Öfwerste-Lieutenanten Da(h)lberg skulle resa till Surinam (1754), förmåtte Linnæus genom wänners wänner, att han tog med sig Dan. Rolander, som i Linnæi hus alt från Lœflings tid upfödts, såsom Informator för sin son och som giort under denna tiden alt sitt studium på Insecter. Förnämsta orsaken härtill war, att Linnæus wille hafwa lefwande Coccionell». (L:i sjelfbiografi i mscr. på Upsala Univ. Bibl.) — Af Linnæi bref till Arch. Bäck under detta år erhållas ock närmare underrättelser härom. D. 20 Aug. »Kiära säg mig då, hwad är det för en makalös man ifrån Surinam af Swänskt blod, som både lyckan skiänkt rikdom och naturen wett, älliest så afwiga systrar. Huru wet han

---

sedan egnade sin uppmärksamhet åt insectlarvers förekomst i fasta födoämnen, visar sig af hans uppsats i K. Vet.-Akad. Handl. för år 1755 p. 51—55, jemte Tab. II: »Anmärkningar öfver en bar Larve, med 16 fötter och twädelta leder, som lefver af Såfvel-mat» (Phalæna Pyralis pinguinalis Lin. Fn. Suec. ed. II. sp. 1350). — Linnæus synes af bref till Bäck 1754 $^1/_{10}$ hafva fått af denne sådana larver sig tillsände, hvilka redan då af R. bestämdes, fast beskrifningen senare affattades.

uphöja sitt namn genom wettenskaper och sätta det ibland de högsta, utan at blindas af pgr. Är det wähl troligt, att han will taga en swänsk naturkunnig till sig på ett äller halftannat högst åhr. Hwad odödelig heder böra wij icke honom; kiära säg mig, om det är alwaro, ty en så makalös man har jag aldrig sedt äller hört nämnas af swänskt blod. Gud gifwe jag hade honom här och fingo betyga en sådan hedersman mitt estime. Hälsa honom med millioner wälsignelse. Är det wist; skall jag tro at det är allwaro — får jag uttaga en sådan studerande? när skall han wara färdig? säg mig; swara mig.» — Att dock Dahlberg icke bekostade denna Rolanders resa, framgår tydligt af senare bref. D. 27 Aug.: »Quæ de Surinamensi narrabas jam intellexi; petiit a D:no Professore informatorem pro filiolo. D. P. Ihre dixit se assumturum, quem ego vellem»; d. 1 Oct.: »hodie, exaratis præcedentibus, accepi Tua. Miror profecto generositatem summam D:ni Lœwen [1]), nec possum capere, quæ liberalitas eum caperet. Quæsivi a Dalbergio, num assumeret Rolandrum, sibi destinatum a D:no Ihre; ille vero regessit se scripsisse ad amicum in Belgio, quod ille procuraret sibi informatorem pro filio; dein dicebat se assumturum; sed vidi inconstantiam viri, ideoque salutem fidelis Rolandri ejus beneplacitis inedificare plurimum dubito; scripsi interim hodie ad Dahlbergium et sententiam ejus expetii; hanc si obtinuero, scribas mox ad D:num Lœwen — — sed exponere D:num Rolandrum nudum non opto»; d. 8 Oct.: »Tu mihi semper adfers grata et jucunda; contra a D:no Dahlberg hodie habui, quod non viderat Rolandrum, quod Ser. Regina ipsi injunxit virum juvenem, quem ipsa nominaret, de quo ultimo Tu mihi dixisti. Sic hæreo inter spem et metum; di faxint meliora. Solent Tibi succedere omnia; ego semper despero. — — Post Deum curam Rolandri Tibi commendatam habeo. Fiat ut sit in fatis»; d. 15 Oct.: »Bref hade jag af Hr Rolander, som prisar sin gynnare och wisar mig Hr Dahlbergs föränderliga utlåtelser; jag håller mig passive, som jag här uti ej tors röra mig»; d. 18 Oct.: »Scribam

1) Måhända Presidenten i Kammarrevisionen, Hofmarskalken Baron Johan Löwen.

ad D. De Geer; ille fuit heic heri et hodie abibat, unica hora ante adventum Rolandri. — Utinam Rex serenissimus vellet dare ipsi 600 thaleros, 300 dabit spero De Geer, si non plures. A me accepit 200. Habebit sine dubio aliquid e stipendio pro hoc intervallo, quod faceret 300»; d. 22 Oct.: »D:nus Rolander heri discessit et procul dubio cras Te adorabit, uti debet et fatetur lubentissime, cui debet omnia; si ipsi fausta sint sidera, debet orbis Tibi omnia, quæ poterit præstare et si salvus redeat, nullus dubito, quin plurima debeat»; d. 25 Oct.: »Lætor ex animo, quod Tu cures filium artis Rolandrum, uti genuinum»; d. 19 Nov.: »Accepi literas Tuas, semper mihi gratissimas, et in iis epistolam Rolandri, qui scribit se accepisse 600 illos thaleros, quos dedit D. De Geer». D. 10 Dec. s. å. skrifver Linnæus till Rolander sjelf: »För 8 dagar (sedan) ankom eder supplique om bibehållandet af stipendio thuniano. I dag afgår där på swar. Consistorium wågar efter wanligheten ej där till styrka, men önskade giärna att höga öfwerheten wille det limitera för Eder, som kan giöra det allmänna mycket gagn. Jag går specielt i brefwet med mitt votum, som jag upsatt i de aldra högsta termer jag förstått. Här i Upsala har nu gådt en faselig fläckfeber. Candid. Krok och Eder successor Hr Holm hafwa warit i dödsens kiäftar. — — Hr Öfwerst leutnant Dahlberg gaf mig ett stycke betsat träd [1]), som brukas i Surinam emot de häftigaste siukdomar; jag har däraf giort tinctur, som tyckes wara det enda som hielper; jag har i mitt memorial lofwat, at M. H:re skall gifwa oss namn och kiennemärke på det samma, at alla kunna det bruka. Giör det änteligen för alt heligt och glöm det intet. — — Hr Lœfling har åter skrifwit och låtit mig wetta det aldra nyaste. En makalös karl är han, som är så öpenhiertad och frij samt så intet rädd at communicera det aldra artigaste; hwarföre jag aldrig nog kan älska honom.»

Linnæi sjelfbiografiska anteckningar innehålla för år 1756 Jun. 29: »Rolander på hemresan ifrån Surinam, sänder

1) Möjligen afses »Simoroubæ Lignum» (»Simoroaba» Lin. Am. Acad. Vol. III pag. 72), hvilken i Lin. Mat. Med. p. 188 sp. 535 föres till Simaruba Jussiæi; uti Lin. Spec. pl. ed. I p. 1026 till Pistacia Simaruba samt i ed. II p. 471 med frågetecken under Bursera gummifera.

Cactus med Coccioneller i en kruka. Men Linnæus præsiderar [1]) och Trägårdsmästaren» (Didr. Nitzel, som dog s. å. i Sept.) »uptager örten, rensar bort all orenlighet, per consequens också maskarne och omsätter henne i annor kruka, så att fast maskarne lyckeligen ankommo lefwande, förgingos de dock i Trägården, förr än Linnæus fick dem se; och följachteligen förswan alt hopp att någonsin få dem, som han trodde med profit kunna cultiveras i Orangerie. Detta rörde honom så, att han fick Migraine, en af de swåraste paroxysmer han kiänt». — Äfven härom lemna oss Linnæi bref några upplysningar. Först de till Rolander; d. 6 Juli 1756: »De öfwersände Cacti med insecterne har jag fått och allenast 2 kräk i lif. Tack, millioner tack för altsammans»; och d. 8 Oct.: »Om Cactus få, wij tala wid ankomsten. Får jag endast den lyckan at se M. H:res spolia utur triplici naturæ regno och höra Eder tala ord, som ingen menniska hört och sedt mer än M. H. sielf, så skall jag glädia mig. Will M. H:re hålla till godo mitt fattiga hus, står det Eder lika öppet. — Jag hoppas ej wara så förgiäten af Min Herres lycka, at jag ju icke wid Eder ankomst får se Edra örter och insecter». — — Den 28 Sept. s. å. till Wargentin: »Om Coccionella will jag ej tala, önskade aldrig tänka äller hogkomma». — Den 29 Oct. till Bäck: »Si novus Cactus accedat, vereor, quod Coccionellæ perierint; cum frigus non ferant». — Linnæi klagan i sjelfbiografien: »Rolander, denne otacksamme Discipel, gaf Linnæus intet af alla sina samblingar utan tvärtom förtalte honom» mildras af L:i eget yttrande i de Egenh. Anteckn. öfver sitt herbarium p. 223 n. 27: »Rolander samlade på öarne vid America en stor hop rara växter, dem han gaf till Hof-Marskalken De Geer och hwilka denne skänkte mig». Äfven finnas uti Linnés Syst. Nat. ed. X åtskilliga nya insecter beskrifne, som sägas vara hemförde från Surinam af Rolander.

Om dennes senare öden lemnar oss Professor El. Fries några notiser i noten p. 85 T. III af Botaniska Utflygter: »Dan. Rolander, som besökt Surinam, i Vet. Ak. Handl. 1756

1) Denna dag ventilerades disp. »Acetaria» (jfr. Lin. Am. Acad. Vol. IV. p. 536—552), resp. H. von der Burg.

beskrifvit slägtet Doliocarpus och lemnat Linné åtskilliga nya arter (Agaricus crinitus, Polyporus sanguineus), lärer senare tiden vistats i Skåne. Några säkra notiser om honom saknar jag. I min studenttid hörde jag berättas, att han varit förfallen, och ett hans herbarium, som jag hade tillfälle att se, vittnade icke om botanisk skarpsynthet».

Veckoskrift för Läkare och Naturforskare B. XI, Sthm 1794, har p. 383 att omförmäla: »Hr Daniel Rolander dog i Lund den 9 Aug. 1793, några och 60 år gammal. Märkvärdig däraf, at han varit i framl. Arch. och Ridd. v. Linnés Hus, som Student, Informator för hans Son, sedermera Professoren Hr Dr Carl v. Linné, och skickades mot slutet af 50 talet» (sic!) »til Surinam i Botanikens ärender» (sic!), »hvarifrån han ej långt efter hemkom, men befans då olyckeligen vara rörd til sina sinnen; medförde bland annat en samling af Semina, dem han trodde vara äckta Pärlor; reste med dem till Danmark i tanka at få sälja dem, men miste dem genom tjufvar; stadnade sluteligen i Lund, där han mot 30 år vistats, och fådt sit uppehälle dels genom Prof. o. R. Lidbäcks biträde, dels af Studerande».

Af Linnæi sjelfbiografi visar sig, att han sjelf år 1737 blef af Boerhaave erbjuden Medici-sysslan i Surinam. »Men då Linnæus drog sig undan, lämnade B. honom tillstånd att föreslå den tjenligaste, emedan ingen hade sig bätre de unge Doctorer bekant och dem, som tillika hade kundskap uti Natural-kundskapen. Linnæus nämner altså Johan Bartsch [1]) ifrån Königsberg, sin förtrogna vän, som af L. icke alenast lärt Botaniquen, utan ock besynnerligen Insecterna. Han blifwer straxt antagen, och samma åhr afreser till Surinam, men till sin olycka». Äfven han föll, såsom senare Lœfling, ett offer för sin kärlek till Floras tjenst, i detta osunda land; Rolander återkom väl med lifvet, men hade uppoffrat ännu mer, än desse sina föregångare, — förståndet. Sina sista ljusa stunder använde han måhända att insätta Hofmarsk. C. De Geer till executor testamenti af de

---

1) Jfr Lin. Flor. Suec. (ed. I) 1745 p. 186 sp. 515 och ed. II p. 211 sp. 541 gen. Bartsia, hvilket år 1737 af Linnæus uppkallades efter denne J. Bartsch.

hemförda naturalierne, antagligen af det dubbla skälet, att denne, såsom vi sett, lemnat ett synnerligen frikostigt penningeunderstöd till resan och att han var sin tids främste insectkännare inom fäderneslandet.

Ungefär samtidigt lade sig Linnæus ut i samma ändamål för *Mårten Kæhler*, hvilken under Lin. præs. disputerat pro exerc. 1747 de Generatione Crystallorum. Första underrättelsen derom få vi ock af den Bäckska samlingen af bref från Linnæus. Så redan 1751 d. 13 Sept.: »Jag wet at Arch. Rosén skrifwit till M. Br. och beswärat M. Br. at hos Hans Excellence Ekeblad söka stipendium (Wredianum) för Sundius. Hennes M:t har sielf bedit Hans Excellence gifwa det åt Kæhler, som skulle då resa till Caput b. spei at sambla conchilier, insecter och örter [då M. Br. får säkert äfwen 7 a 800 rara örter, som Br. ej äger]; hans Excellence har, ni fallor, lofwat; nu är ett rum ledigt; war så gunstig fråga Hans Excellence, om han will gifwa det åht Kæhler till den ändan, at här ej må blifwa någon collision; ty will han icke, så behöfwer jag ej lägga mig uht rätt mycket för K.; fast än, om jag det ej giör, Hennes M:t torde blifwa onådig, hälst Hennes M:t wid sista ordet påminte där om»; d. 6 Mars 1752: »Tack för den omwårdnad M. K. Br. hafwer för Kæhler, det gifwer tillkienna, at M. Br. älskar wettenskaperne. Jag har giort det jag bör och kunnat med skiähl[1]); jag har haft så mycken oro wid de förras, at jag ej kan säga det; där likwähl nationen bort tackat mig för elever, så har jag doch det icke haft; men mycket förtahl, många owänner. Äfter min tid, så torde de ej twingas på folk». Både att Kæhler fick stipendiet och att Holländska Nationen nekade honom få besöka Cap, hvarom anhållan gjordes i Haag genom Svenska Ministern, få vi veta af Linnæi Sjelfbiografi.

Andra planer uppkastades derföre, hvarom brefven till Bäck åter bära vittne. D. 17 Mars 1752: »Jag tillstår at, om jag får Rolander hulpen för insecterne, Kæhler till

1) I detta fall särskildt hade Linnæus, på Bäcks inrådan, dagarne förut eller d. 1 Mars s. å. skrifvit ett långt bref, med förord för Kæhler, till Grefve C. G. Tessin, hvilket jemte andra snart i sin helhet blifva i tryck tillgängliga.

Paris och mine Species färdige, at jag bör wara nögd med det jag giort visit i werlden och sedan wara färdig, när upbrott ropas till att flytta här ifrån»; d. 29 Sept. s. å.: »Det kunne giöra mig lika om Dr[1]) Kähler kommo till caput b. spei äller Guinea; ty Guinea hafwa samma örter, där råda många andra potentater. Det skulle ock giöra mig lika, om han kommo till Italien, där woro åtskilligt rart, besynnerligen uti Toskanska gebitet och Sicilien»; i Nov. s. å.: — »Det skulle fägna mig, om Dr Kæhler kommo uht, då han bör M. K. Br. det helt och hållet. War gunstig och gif honom hårda och stränga förmaningar at han giör resan med effect; at han är hushållare, at han ej reser uht och lägger sig endast vid en academie; at han arbetar i historia naturali, som han har hufvud till. — — Just nu kom Dr Kæhler, altså skall jag sjelf prædika för honom».

I Maj år 1753 uppgifves K. hafva afgått »sjövägen till Köpenhamn, Brest, Bordeaux och slutligen till Marseille, der han för sjukdom nära ett år måste förblifva och sedan fortsatte resan landvägen till Italien. Med särdeles uppmärksamhet sökte han och fann omkring Neapel och annorstädes Naturalster af många slag, dem han beskref och hemsände, men han hade den olyckan att under botaniserandet omkring Solfatra och Lac d'Agnano, af den starkt blåsande sydost-vinden, ådraga sig en svår hufvudvärk och feber, som jemte lamhet i nedre delen af kroppen höll honom 10 månader vid sängen. Tillfrisknad besökte han till fots åtskilliga orter; beség allestädes naturens och konstens märkvärdigheter, Boksamlingar, Museer och Sjukhus. — — Efter 4 års vistande utrikes, anlände han hem 1757, medförande någon Samling af Insekter och Vermes, men ett rikt förråd af medicinska kunskaper». Sackléns Läkarehistoria T. 2. p. 10.

Ehuru föga troligt är, att Kæhlers reseplan ej långt långt förut var faststäld, kunna vi dock ej neka oss nöjet återgifva äfven följande brefutdrag till Bäck, såsom betecknande för Linnæus, helst han måhända dermed afsåg, att

---

1) 1752 d. 3 Juni blef Kæhler Med. Dr. enligt Prof. Roséns promotionsprogram, ej d. 13, såsom uppgifves af Sacklén.

någon fördel kunde beredas äfven K. Den 18 Maj 1753, just i de dagar K. skulle afresa, om han ej redan afgått, affattades följande brefutdrag: »Hos wår Makalösa Drotning beder jag min K. Broder aflägger min underdånigsta wördnad och tacka på wettenskapens wägnar den, som giffwer henne lif och authoritet. Wist woro det artigt at få en till China och rätt artigt; nog äro här ämne[1]); men alla äro rädde att komma på Ostindiska skeppen, sedan Ternström dog af chagrin, som gick af på wett. acad. recommendation, där likwähl lofwades honom all undsättning; wåra naturkunniga få altid en miserabel hytta och den wärsta på skeppet, där de ligga som hundar; begabbas på resan och då de komma ifrån landet måste (de) stå under tyranner och lära alt för dyrt, hwad förmon det är at stå under en stor och nådig öfwerhet; ty de nedrigas regering är grymast. Många wille gierna gå, men alla äro rädda, som läsit Ternströms journal och hört Osbecks klagowisor. Jag förbehåller mig få bättre fram komma med underdånigt swar, sedan jag hört mine bussar».

Efter Kæhlers återkomst skrifver L. 1757 d. 31 Maj till Bäck: »Dr Kæhler är nu hemkommen; har slitit ondt till sin förmon; är nu ganska sedig och skickelig; skryter intet, men talar stilla och beskedeligen. — LifMedicus Hallman kom hit i går som en ljungeld; war här 2 a 3 timmar, måste straxt tillbaka till Drotningholm, som han sagt för andra, att han ej hade permission absentera sig från hofwet öfwer natten. De åto hos mig bägge och war artigt se, huru

den ena war	stor	den andra	humilis
den ena	loquax	— —	tyst
— — —	inanis	— —	solid
— — —	mendax	— —	verax.»

Kähler dog såsom Amiralitets-Medicus i Carlskrona d. 28 Oct. 1773 nära 46 år gammal.

---

1) Måhända ifrågakom härtill *P. J. Bergius*, slutligen Hist. Nat. Prof. i Stockholm, hvilken, »utsedd och vald af Arch. v. Linné, skickades sommaren 1752 till Gottland, för att samla Örter och Petrifikater till nämnde Grefves Kabinett, samt ämnades sedan af Drottning Lovisa Ulrika till en Botanisk resa i Ostindien, men som icke vann sin fullbordan». Sacklén anf. st. Tom. I. p. 725.

För den mängd af verkligen framstående lärjungar, Linné lyckades frammana och uppamma, har man länge förbigått, stundom misskänt, andra, som ej kunde bryta sig fram. En sådan stilla skattdragare, som bör ur glömskan framdragas, var *Anton Rolandsson Martin* [1]). Ett bref från Linnæus till P. Wargentin 1756 d. 19 Mars gifver följande till L. framstälda förslag vid handen: »Jag tackar för offerten att en kunne få resa på hwalfiskfänget åt Grœnland etc. Nog ser jag hwad där wid woro att giöra, med foglar och fiskar, med insecter och maskar, med hafsörter och Lithodendra etc. Martens grofwa utkast wisar åtminstone, huru mycket obekant ännu där finnes». Åt framtida utredning måste vi öfverlemna det fullkomligt säkra afgörandet, hvarifrån detta anbud kom. Om vi icke allt för mycket misstaga oss, var det från samma håll och på mödernet från samma slägt, som i våra dagar så nitiskt inom vårt land befrämjat och befrämjar naturhistoriska undersökningar i de arktiska farvattnen. Säkert är, att Anton Martin afgick tvenne år senare, den 17 April 1758, till Spetsbergen med ett hvalfiskfångare-fartyg, tillhörigt Grossh. i Göteborg Peter Samuelson Bagge, samme man, som år 1762 var riksdagsman för Göteborg och ledamot i Sekreta Utskottet samt för sin del infriade den förbindelse, hvilken Rikets Högl. Ständer såsom Nationalbelöning utlofvat åt Linné, med anledning deraf att honom aflockades hemligheten att med konst frambringa perlor, men hvilken de ansågo sig tillständigt att ej uppfylla.

I) Endast strödda bidrag kunna lemnas till Martins lefnadshistoria. Han var finne (kallas dock på ett ställe i Med. Fac:s Prot. »Livon»), född 1730 d. 3 Aug., fadren var Hof-Rätts-Notarie; blef Student 1745, inskrefs i Med. Fac. i Upsala 1756, Stip. Reg. i samma Fac. 1756 till 1759, disp. pro exerc. under Linnæi præs. 1757 d. 22 Juni »de Buxbaumia», aflade Med. theor. examen (Med. Cand. Ex.) i Upsala 1761 d. 15 April, ehuru protokollet, fördt af Linnæus, har följande anmärkning: »D. Martin war swagast, som blef rådd att med besynnerlig flit uparbeta sig till fullkomlighet i de stycker, som giöra en god Medicus, och approberades». Uti Linnæi »Egenh. Anteckn. om sig sjelf» p. 225 säges: »Martin reste till Spitsbergen 1758, därefter Medicinæ Candidat i Åbo». Ännu 1764 i sista qvartalet af K. Vet.-Akad:s Handl. kallas han »Medic. Studiosus», först i derpå följande qvartal år 1765 »Med. Cand.». Synes hafva återkommit till Finland och är ej omnämnd af Sacklén.

Denne Peter Bagge var Morfars Far till Grossh. m. m. Dr. Oskar Dickson i Göteborg; han slägtas sålunda från hugstore fäder!

Redan d. 24 Juli s. å. var dock Martin återkommen till Göteborg. Den 19 Sept. skrifver Linnæus till P. Wargentin: »Den stackars Martin är nu hemkomen äfter sin swala sommarresa, där han fått frysa om rötemånaden, mer än någor annor i den kallaste winter; han har slitit rätt ondt. Jag har haft mycket nöje, att höra hans berättelser och at läsa hans rese-journal. Hwem hade kunnat tro att starkaste sommar wärman under 80 grader, där solen aldrig på 1/2 åhr går neder, skolat stigit till 8 graden öfwer fryspuncten. Jag skulle knapt kunna skrifwa i Cammaren om wintertiden en rad, där jag ej hade warmare. Men detta hörer wähl ej proprie till mit forum. — Det har warit för honom fatalt, at de ej fåt någon hwalfisk, doch har han skaffat sig tillfälle att på ett annat skepp se en sådan bäst, då han funnit, att hwalen har på undra Läppen swarta fläckar och på dem hår, äfwen som fyrfotade creaturen, hwilket wisar, det wij här till gissat, att hwalfiskarne i naturlig ordning äro närmast släkt med fyrfotade diuren. — Han har ock fått se Ansons hafs-Leyon. Den Kamben denna bäst har öfwer nosen, den kan det upblåsa vid påkomande fara, att då man slår honom öfwer nosen, biter det intet på honom, där han älliest woro swagast; det är ock ganska besynnerligt att stierten, som på andra Siälar, består af 2:ne fötter; på denna besten är hwardera foten med 5 tår och alla tio lika utwidgade, som aldrig någon anmärkt. — Han fick stiga up på Spitsbergen allenast 2 timar, och såg att physici hafwa rätt, som påstå att ju närmare landet kommer till polerne, ju mindre högd fodras till fiell; och att Spitsbergen äro intet annat än fiell; där växa ock ej andra örter än sådane, som komma fram i wår fiell, hwar på han wisat specimina [1]). — Han har ärligt samblat de foglar, som

---

1) »Emellan 79 och 80 grad. var jag i land på några Spetsbärgens holmar, som lågo par mil från fasta landet: det skedde d. 1 Julii, allenast på några timar. Här var då först våren. — — Jag tog några Jordtorfvor därifrån, som bestodo af mässa blandad med några Fjäll-örter: såsom Saxifraga oppositifolia och Saxifraga Cespitosa aldramäst, äfven Coclearia groenlandica och några strån af gräs. Ingen hade blomma utan endast blad. Intet träd syntes mer, än gamla afbrutne och upka-

endast lefwa ibland de flytande isbergen åt polerne och præferera dem för landets behageligheter, hwarföre de aldrig synas hos oss, som Alca arctica, Columba grönlandica &c. men besynnerligen fägnade mig att se en Colymbus, som har endast 3 tår och är aldeles ny, som håller sig där uppe, hwaräst alla andra frysa; samt äfwen en ännu besynnerligare och lika ny Procellaria, nästan hwit, stor som en Kråka, aldrig tillförene bekant i ornithologorum böcker, fast nämbd af grönlandsfarare i alla deras resor såsom den dierfwaste och glupskaste fogel, hvilken sätter sig på hwalfisken, så snart han fångas äller dör, hugger sönder hans tiocka hud och äter hans späck, at det står genom båda ändar. — Jag har budit Hr Martin först och främst låta afrita och beskrifwa desse 2 så rare foglar att insättas i K. Acad. handlingar, som wärkeligen blifwa präktige observationer; men han äger till lif och siäl ej så mycket att han kan få en figur ritad. Jag har lofwat honom, at Academien det skall bestå. Jag har ock af honom fått se en hop små kräk, som hålla sig under pohlsidan, neder på hafwets afgrund, af Kräfte släcktet, Oniscis et affinibus, som ock äro rätt sällsame. Mera hinner jag ej nu att nämna. Han lärer wähl sielf söka någon gång tillfälle at berätta för M. H:re, huru denna resan gått och hwad han uptäkt. — Jag ser af alt, at han lidit ondt i tillräckelig dosis och frusit som en braf karl; at han giort alt hwad af honom kunne præsteras, som warit arresterad inom ett skepp ibland wågor och isberg, där han ej på hela resan fåt se land mer än 2 timar. Jag wille att han gofwe ut sin resa, fast han tycker att han ej fått tillräckeligit emot sin önskan. Men det är swårt att taga där intet är och att hårlufwa den skallota. Märkwärdigt war och at se det alla Fuci [: Tång :] woro beströdde med de rare snäcker, som kallas Conchæ anatiferæ och med de rare Sertulariæ äller Polyper, som i senare åhren giort ett nytt regemente af diur».

I ett bref af d. 4 Okt. s. å. till Prof. J. Burmannus i Amsterdam berättar äfven Linnæus: »Rediit juvenis disci-

---

stade ståckar på stränderne. — — Emellan bärgen vid stränderna växte Fucus Vesiculosus. På stränderna var ymnigt upkastadt af Ulva latissima». A. Martin, K. Vet. Akad:s Handl. för år 1758, p. 313.

pulus, qui cum navibus Balænarum captum inhiantibus vidit Spitsbergam; paucissimas ibi plantas reperit, novas nullas, sed animalia maritima varia pulchra», och till Prof. de Sauvages i Montpellier d. 30 Okt. s. å.: »Habui discipulum Martin, qui, cum navibus piscaturæ balænarum inhiantibus, hac æstate petiit Spitsbergam sub 80 gr. lat.; per totam æstatem numquam calor ibi superavit gr. 8 supra punctum congelationis, sed sæpe in media æstate per noctes 18 gr. infra punctum congelationis. In Spitsberga tantum paucas plantas Alpino-Lapponicas reperit, nec alias; plures vero Aves pelagicas rarissimas et Cancros Oniscosque aquaticos».

Med fästadt afseende vid den korta tid resan räckte och den, efter numera vunnen erfarenhet, olämpliga årstid densamma företogs, torde vi med fullt skäl kunna instämma i Linnæi yttrande: »jag wille att han gofwe ut sin resa», hvilken beskrifning, att dömma efter åtskilliga Martins sjelfständiga och på egna noggranna undersökningar hvilande uppsatser i rent medicinska frågor i K. Vet. Akad:s Handl. på 1760-talet, torde hafva lemnat ett i vetenskaplighet lika rikt, om ej rikare material, än Spitsbergische Reisebeschreibung 1675 af Hamburgaren Martens, som dock ännu anses såsom enda källan för kunskapen om Spetsbergens djurverld ända till Phipps resa år 1773. Våra bröder på andra sidan Bottnen torde kunna ur något gymnasii biblioteks gömmor framleta densamma [1]).

Till förhoppning om noggranna iakttagelser af M. under Spetsbergsfärden borde man vara berättigad, för att ej säga skyldig, att sluta af den vackra skörd, han gjorde under en följande år företagen färd till Norge. Endast såsom exempel må nämnas de bland Floræ Svecicæ Novitiæ, i slutet af Lin. Faun. Svec. ed. II, upptagna: Pulmonaria (Stenhammaria) maritima, Primula veris acaulis, Scandix (Myrrhis) odorata, Bunium Bulbocastanum (flexuosum), Tamarix Germanica och Digitalis rubra. Att åtminstone en del af dessa upptäcktes sommaren 1759 visar sig af ett

---

1) Det enda i tryck, vi nu ega om denna färd, är 2:ne meddelanden till K. Vet. Akad., införda i dess Handl. neml. »Meteorologiska Observationer, gjorde på en Resa til Spits-bärgen» (1758 p. 307—315) och »Beskrifning på en Procellaria» (Pr. glacialis Lin), »som finnes vid Norr-polen» (1759 p. 94—99 jemte Tab. III).

bref från Linné till Wargentin d. 25 Sept. s. å.: »Innelykte kom senaste postdag; mitt bref war ganska gammalt. Han hade funnit Tamarix germanica will i Norige».

Martin säger sjelf i K. Vet. Akad:s Handl. för år 1762 p. 46: »Jag ankom om Sommaren år 1759 til Staden Bergen i Norige och vistades där til samma tid följande året». Att han hade svårt der uppehålla sig, finna vi af Linnés bref till Bäck d. 11 April 1760: »Devotissimas reddo pro præstitis mihi amicitæ infucatis documentis. Doleo tantum modo quod oblitus sum Tecum loqui de Martino nostro, qui vivit in summa pauperie, in urbe Bergen Norvegiæ, ubi ne obulum possidet. Procuravit ipsi Episcopus Aboënsis D. D. Menander stipendium Ekestubbianum, sed tamen nullos inde potest reportare fructus, cum nulla se offerat occasio transmittendi pecunias. Scripsi et oravi D. Wargentin quod Academia scientiarum aliquot ipsi prænumeraret pecunias; et rescripsit nullum esse Holmiæ, qui commercium coleret cum Bergensibus, ideoque non posse mittere wexel. Quidquid sit, non deberet hic juvenis perire, antequam descripserat, quæ ibi didicerat de caussa Elephantiasis et ulcerum cachoëticorum, in augmentum singulare. Quæso ideo loquaris cum D. Wargentin et in academia, quo habeat, unde vivat, ne pereat nobilissima observatio. Certo ante eum nullus vidit Conchas anomias, alias quam petrifactas; ille remisit vivas, cum suis animalibus, toto coelo a reliquis Conchis diversas». Äfven med anledning af denna resa lemnade Martin några rön till K. Vet. Akad:s Handl. 1760—62, hvaribland »anmärkningar öfver den så kallade Spitelska Fisk och Boskap i Norige» så tilldrogo sig Linnæi uppmärksamhet, att han derom tillskref de Sauvages.

Föregående utkast torde synas mången vara tecknade med allt för bred pensel, men vi hafva föredragit att utvälja och utförligare framställa några få bland den stora lärjungeskaran. Mycket skulle ock hafva varit att tillägga om hvar och en af dessa. Vi måste dock för denna gång afstå från frestelsen. Svårare är att nu lemna åsido så många andra. För att ej tala om de mera bekante *Andr. Sparrman* och *C. P. Thunberg*, återstå dock exempelvis sådana som *Ol. Söderberg*, Verml., Linnæi följeslagare på

Skånska resan, ph. mag. i Greifswald 1750, docent i Upsala 1754, för crimen læsi regni pulsus patria 1754 på 3 år, kallad af K. Fredrik II i Preussen till Prof. i Halle 1758, men drunknad samma år på resan mellan Köpenhamn och Lübeck; *J. O. Hagström*, Jemtl., som biträdde L. med observationer för utarbetandet af Pan Suecus (uppgift på de växter, som af hästar, kor, får och getter ätas eller försmås) samt egnade åt liknande frågor ännu såsom Provincial-Läkare i Östergötland all sin från trägna embetsgöromål lediga tid, hvarpå Pan Apum [1]) (rön om biens föda) utgör bevis nog, men som äfven af ett annat skäl är särskild värd att ihågkommas, nemligen derföre att han till Norrlands och Smålands Nationsföreningars vid härvarande universitet boksamlingar gaf grundplåten till inköp af Linnés sekular-arbeten, hvilken plan, om den blifvit fullföljd under det flydda seklets lopp, skulle måhända hafva kunnat bespara forskaren smärtan att nu i intet enda — offentligt eller enskildt — bibliotek finna Linnés samtliga arbeten i alla deras olika upplagor, jemte hit hörande in- och utländsk literatur, samlade [2]); *J. G. Wahlbom*, hvilken i Berlin enskildt och offentligen försvarade Linnæi system och arbeten mot Hallers lärjunge Mylius [3]);

---

1) Linnés omdöme om detta arbete lyder i bref till Hagström 1768 d. 25 Okt.: »Jag har läsit 8 gånger Herr Doct:s Pan Apum, som Hr Doct. täckts sända mig: jag kan tillstå, att den är en Juvel. Hr Doctorns aldeles nya rön, korta och sinnrika skrifsätt, rediga tankar och slutsatser giöra, att den skall hafwa sten till hierta, som ej rörs och får affection för boken, huru grof läsaren woro. H:r Doct. har med detta enda grafwit sitt namn så djupt i tidens hälleberg, att inga tiders omskiften kunna det utrota. Jag gratulerar H:r Doct. till odödeligheten».

2) Måtte, om det begränsade utrymmet uti härvarande universitetsbibliotek ej kan medgifva ett särskildt rum, åtminstone en särskild hylla för Linnéana kunna beredas der, eller uti Kgl. Vet. Akad:s eller ock uti det Kgl. Biblioteket i Stockholm! Hvar vill landsmannen eller främlingen finna denna literatur samlad, om ej i Upsala eller Stockholm? Dessa anspråk torde måhända ännu kunna tillfredsställas.

3) Härom skrifver L. till Wahlbom 1753 d. 13 Febr.; »jag har brukat trösta mig med Comici historia om Hyndan, som råkat lägga sig i ett bo att föda walpar och då en hop hundar kommo at kiöra henne utur boet, bad hon dem at få wara där till des hennes små walpar blefwo så stora at hon kunne föra dem med sig i skogen; de gingo bort, änteligen kommo igen, då walparne wuxit och fått tänder i mun-

Pet. Forsskåhl [1]) (ej att förblanda med äldre brodren Jonas Gust. Forsskåhl, Medicus Nobilium Nericiæ), bemärkt genom sina upptäckter [2]) på den expedition, som Konung Fredrik V

---

nen, då säger hon: kom nu, så skola wij afgiöra quæstionen om boet, då alla hennes walpar med henne kiörde bort hundarne; jag hoppas i mine wärdige disciplar, i H:r Doctoren, Löfling, Kalm, Hartman etc. få dem, som äro i stånd sysselsätta adversarios och wisa dem, hwar Mats kiöpte ölet. Jag har allestädes prædicat om den distinction, H:r Doctoren för sin erudition redan förskaffat sig utom lands och om hwilket nu allmänt talas hos oss». — Brefvet är adresseradt på Berlin, men för närvarande kunna vi ej afgöra, om den af Hedin i åminnelsetalet i K. Vet. Akad. år 1809 öfver Wahlbom omtalade offentliga vederläggningen af Muhlius, såsom Hedin skrifver hans namn, då ännu försiggått eller måhända just framkallades af detta yttrande från Linnæus.

1) Hr Prof. O. Hjelts uppgift uti »C. von Linné som Läkare» etc., Helsingfors 1877 p. 37, att Pehr Forsskåhl skulle vara född i Helsingfors 1736, torde kräfva ytterligare bevis, innan vi svenskar ingå på »återbördandet». Båda bröderne, söner till Johan Forsskåhl, Pastor i Finska församl. i Stockholm, derefter Kyrkoherde i Tegelsmora af Erkestiftet och slutl. Kyrkoherde (samt Th. D:r) i Maria Magdalena församling i Stockholm, inskrefvos i Uplands vid K. Univ. i Upsala studerande Nation. Den äldre, Jonas Gustaf, var född 1727 d. 9 Maj, stud. 1742, »alumnus Cubicularis Reg. C. De Geer ab anno 1746», disp. pro exerc. under Linnæus 1752 »Hospita Insectorum Flora», Med. Dr. 1758, »Medicus Nobilium Nericiæ», död i Örebro 1783 d. 23 Dec. (Album Studiosorum Nationis Uplandicæ). Sacklén säger uttryckligen i Sveriges Läkarehist. T. 2. p. 194, att denne var född i Stockholm. — Om den yngre, Petrus, heter det i Alb. Stud. Nat. Upl.» — — född 1732 den 11 Jan., Stud. 42. Stipendiarius Guthermuthianus 1751. Peregrinatus 1753. Phil. Mag. promotus Gottingæ 1756. Redux 1756. Senior 1757. Cur. Nat. 1760, eodemque anno Professor Hafniæ design. iter ad exteros Orient. imp. Reg. Dan. ingressurus. Obiit in Arabia Felic. 1763». — Att F:s resa i viss mån föranleddes af en liknande anledning med Ol. Söderbergs aflägsnande från fäderneslandet, framgår af Gezelii Biogr. Lex. T. IV, p. 157 samt af H. Hofbergs Sv. Biogr. Handlex. D. 1, p. 313.

2) 1763 den 13 Dec. skrifver L. till Bäck: »Af Prof. Forskåhl har jag haft bref af Julio från Arabia felici där Opubalsamum är allmän. Han längtar äfter mig, jag äfter honom»; d. 4 Sept. 1764 åter: »Det som sal. Forskåhl sände för sin död hem från ægypten, det kommer wähl; men jag twiflar, att comites wågat taga en lapp äfter honom, som dödt i päst. Det war en faselig skada för wettenskapen, att han dog, jag kan ej beskrifwat, ty han hade samblat otroligt mycket i ett land, där få om någon warit oculatus»; i Okt. 1764 till P. Wargentin: »I går fick jag bref från de dödas rike af sal. Forskåhl. Jag begiärte wid hans bortresa att få wetta genus Balsami de Gilead s. Opobalsami af honom

i Danmark lät utrusta till Egypten och Arabien, men hvars alla deltagare utom Carst. Niebuhr dukade under för pesten (Forsskåhl d. 11 Juli 1763 i Jerim); *J. P. Falck* (VG.), äfven han lärare för Linnæi son, varmt förordad af L. till Forsskåhls följeslagare, men då denna plan misslyckades [1]), rekommenderad af Linnæus till Bot. Prof. i Ryssland, Heders Med. Dr. i Ups. 1772, hvilken företog på Kejsarinnan Catharina II:s befallning en naturhistorisk resa till de inre delarne af hennes rike, men insjuknade på återvägen i Kasan, der han, mjeltsjuk, bar hand på sitt eget lif d. 21 Mars 1774; *Dan. Solander* (Vestrobottn.), kanske den af hvilken Linné mot slutet af sin lefnad väntade sig mest, hvarföre Lin. ock

---

för, än jag dog, om jag ock icke fingo mera. Han som förbuden af sin Kung att communicera något med någon, har aldrig sändt mig en enda decouvert; men nu får jag af hans bref wetta des genus Opobalsami, som är icke Terebinti slägte, utan ett helt annat genus doch bekant; jag hisnade wid en så stor novelle. Stielk med blommor låg i brefvet. Ingen har fått wetta des genus, som doch wäxten warit den namnkunnigaste alt ifrån Alexandri magni tid. — — — Corallswamparne, Madreporæ simplices, allmänt bekante, men ingen har sedt diuret, som giort dem för än sal. Forskåhl, som dem i brefwet för mig beskrifwit, med deras caracter». För Bäck nämnes äfven härom d. 3 Nov. s. å.: »jag hade här om dagen bref af sal. Forskåhl om Bals. de mecka, som är en octandr. monogyn., äller hela dess caracter genericus, som hierteligen fägnade mig». Utdrag af detta Forskåhls bref är, på latin öfversatt, infördt uti den disp. »de Opobalsamo declarator, hvilken under Lin. præs. försvarades redan den 22 Dec. 1746 af W. le Moine (Lin. Amoen. Acad. Vol. VII, p. 65). Den benämnes der Amyris giliadensis.

1) Den häftiga ordvexling, som häraf föranleddes emellan Prof. Chr. G. Kratzenstein och Forsskåhl, är utförligt skildrad af den förre sjelf i bref till Linnæus 1761 d. 25 Nov., tryckt uti Naturhistorisk Tidsskrift, stiftet af H. Krøyer, udgivet af J. C. Schiødte. Tredie Række. Syvende Binds Tredie Hefte. Kjøbenhavn 1871, p. 398—403. — P. 493 i samma häfte af denna tidskrift säges Falck hafva varit född år 1725. Deremot strida alla andra, oss tillgängliga uppgifter. Alb. Stud. Nat. WestG. uppgifver likasom afskrifvarne deraf: 1733, men Med. Fac. i Ups. matrikel och promot. progr.: år 1732. — »Gigt, Hovedpine og Hypochondri fortære mit Legeme og nedbøie min Aand, Søvnen flyer mig, under mit Arbeide gribes jeg af Krampe og Afmagt, men især fortvivler jeg ved den Tanke, at skulle skuffe Akademiets Tillid», saaledes skref han selv i Marts 1769 til sin Beskytter, Grev Orlow. Dødssyg och halv afsindig dræbte han sig selv i Kasan d. 31 Marts 1774». Schiødte anf. st. p. 493 noten.

erbjöd honom samtidigt en Professorsstol i Petersburg [1]) och att blifva sin egen efterträdare i Upsala [2]), men en anställning vid British Museum qvarhöll honom i London och medförde bekantskap med Josua Banks, på hvars 3-åriga verldsomsegling (1768—1771) han blef inbjuden medfölja och hvars medarbetare vid beskrifningen af de nyupptäckta naturföremålen han förblef till sin död, d. 12 Mars 1782 såsom vice bibliot. i British Museum; dennes efterträdare både i British Museum och hos Banks *Jonas Dryander* (Gbg.); *Sv. Andr. Hedin* (Smol.), kurator för Smålands Nation under senare tiden af Linnés inspectorat och derigenom med honom närmare förtrogen, på dennes förord efter D. H. Söderberg (Smol.) guvernör för Arch. Bäcks ende son, Medicinæ Doctor 1775, sista gången Linné var promotor, uppförd i 3:dje rummet på professorsförslaget efter Linné d. y., men mest anmärkningsvärd för sin minnesteckning vid 100-årsfesten af Linnés födelse i Wexiö år 1807 (följande år utgifven under titeln »Minne af von Linné Fader och Son»), då »intrycket af densamma fästade *Elias Fries* vid Botaniken». (Prof. El. Fries' Botaniska Utflygter, Del. 3, p. 70). — Att en *sådan* sådd *då* kunde göras, visar på en gång Svenska jordmånens bildbarhet för *natur*anlagens utveckling och fulländning samt sanningen uti E. G. Geijers välbekanta utläggning af fjerde budet, det som med sig löfte hafver: »visa mig ett folk, som vördar sina stora minnen, och jag bådar det en stor framtid». Våra fester kunna då ej heller hållas för ofta.

Må vi derföre begagna *Linnés* egna slutord vid teckningen af A. Neander i Smålands Nation d. 6 Nov. 1765:

»*Gån och plåcken åt Eder dylika Blomster.*»

---

1) Jfr. härom Linnés bref till John Ellis, Ups. 1762 d. 23 Nov., tryckt uti J. E. Smiths »A Selection of the Correspondence of Linnæus and other Naturalists» Vol. 1, London 1821, p. 158.

2) Till Bäck anförtror sig L. äfven om detta förslag 1763 d. 22 Mars: »Sedan jag nu begynt så mycket trottna, har jag anhållit hos Hans K. M:t om tienstefrihet i min tid; som mig nådigst är bewilliad. Åfter Riksens Högl. ständers recommendation att få accordera, tillböd jag först Solander och antydde honom i julii månad att wara hemma till d. 1 october; han icke allenast intet kom, utan skref på slutet af november, att Herrarne i London ärnade gifwa honom lön för betiening i Museo Britannico; jag måste altså accordera med min son».

Methodus Avium Sueticarum.

Ett bidrag till kännedomen om C. Linnæi första zoologiska arbete

af

M. B. Swederus.

Zoologien inträdde sent bland läroämnenas antal vid Upsala akademi och dess vetenskapliga behandling derstädes går ej längre tillbaka än till slutet af 1600-talet. Väl finner man spår af att någon undervisning om djurverlden meddelats vid universitetet redan vid början af nämnda århundrade, nemligen i den enskilda läroanstalt, som under åren 1610—1613 leddes af professor Johannes Rudbeckius, och der bland annat äfven föredrogs naturlära efter J. Magiri Physiologia peripatetica, ett af samtidens mest använda arbeten i denna vetenskap, men som till största delen endast utgör ett sammandrag efter Aristoteles. Att döma af redogörelserna för denna läroanstalts verksamhet, synes dock undervisningen i zoologi hafva varit ganska knapphändig och praktiska undersökningar torde ej hafva kommit i fråga. Det omtalas dock, att den 19 December 1612 hölls en disputation »de animalibus», och bland kollegiets lilla bokförråd nämnes ett anatomiskt arbete af Andreas Vesalius.

Något bättre blef väl förhållandet, hvad zoologien angick, under loppet af 1600-talet, särdeles sedan Upsala universitet erhållit nya konstitutioner åren 1625 och 1626, enligt hvilka en af lärarne inom medicinska fakulteten skulle föredraga naturlära, meddela undervisning om menniskokroppens byggnad och för vinnandet af detta ändamål årligen anställa en dissektion. Fördomen emot att göra menniskokroppen till föremål för dylika undersökningar samt brist på detta material hade till följd, att man i stället dissekerade djur — någon gång till och med lefvande — och då Johan Skytte i egenskap af kansler visiterade aka-

demien 1638 i April månad, yttrades under öfverläggningen om medicinska studiernas upphjelpande, att det vore »ganska nyttigt att några Sectiones skedde, och om man icke hade Cadavera humana, man likwäl anatomicerade Canes, porcos etc.» Motviljan att anställa dissektioner af menniskokroppar och fruktan för att derigenom komma i vanrykte gick denna tid så långt, att då medicinæ prof. J. Frank åren 1640 och 1641 af vederbörande uppmuntrades att anställa en dissektion, gaf han till svar, att han väl vore benägen derför, men uppstälde första gången som vilkor, att han kunde »bliffwa frij för all försmädelse och hädesk ordh», och vid det följande tillfället uttalade han sin önskan, att »han kundhe blifua munitus literis regijs för allt efftertaal skul, alldenstundh det owanligit är här hoos oss». Det tillkom Olof Rudbeck den äldre att i första hand bryta fördomarne i detta afseende och dissektioner af menniskokadaver, ehuru långt ifrån så allmänt förekommande som önskligt varit, omfattades sedermera med stigande intresse samt åsågos en gång till och med af den vettgiriga drottning Kristina sjelf. Under tiden dissekerade man fortfarande djur och häri bestod troligen all praktisk undervisning i zoologi. Några allmänna samlingar af till denna vetenskap hörande föremål funnos troligen icke, och den obetydlighet deraf, som under äldre tider omtalas såsom tillhörande akademiens anatomisal, förtjenar knappt att nämnas. Mot slutet af 1600-talet funnos hos professorerne Rudbeck stora samlingar af skandinaviska insekter och uppstoppade foglar samt ett stort ornithologiskt planschverk, men det är ej kändt, om dessa fingo af de studerande begagnas. I början af 1700-talet blef dock förhållandet något bättre, sedan Dr. Bromell skänkt en samling till anatomisalen och Prof. Roberg i nosocomium inrättat en »naturaliekammare» år 1710. Samma år inköptes äfven ett mikroskop.

Under sådana förhållanden kunde man väl föreställa sig, att den zoologiska literatur, som framträdde vid Upsala universitet, skulle vara obetydlig, och så var den äfven i sjelfva verket, om man ser på *innehållet* af de akademiska disputationer, hvari samtidens kunskap om djurverlden framlades, men *antalet* af dessa skrifter öfverträffar verkligen

förväntan. Mellan åren 1625 och 1691, då Olof Rudbeck den yngre blef professor i medicinska fakulteten, framställdes vid Upsala universitet ej mindre än några och trettio afhandlingar, som hafva zoologi till föremål, men vid närmare granskning håller titeln sällan, hvad den lofvat. Man synes hafva tagit ämnen rent af på slump eller efter likheten emellan författarens och det djurs namn, som skulle beskrifvas. Så t. ex. disputerade en Bjurberg om bäfvern, Livijn om Columba livia o. s. v. Sällan hvilade dessa afhandlingar på undersökningar i naturen, utan voro för det mesta kompilationer efter Aristoteles eller Plinius; de voro öfverlastade med klassisk lärdom, sysselsatte sig med lösningen af åtskilliga till theologiens, filosofiens och filologiens område hörande spetsfundigheter och ventilerades ej sällan under præsidium af lärare inom filosofiska fakulteten, som den tiden antagligen voro föga förtrogne med kännedomen om djurriket.

För att gifva en föreställning om dylika arbeten må här meddelas en kort redogörelse för den disputation »περὶ τῶν ἐντόμων seu de Insectis», hvilken år 1675 ventilerades af Ol. Repplerus under præsidium af logices och sedermera theologiæ prof. Georg Berelius.

Efter anförandet af använd literatur, hvaribland må nämnas Gamla Testamentet, Aristoteles, Plinius, Ath. Kircher (de mundo subterraneo) m. fl., framställer förf. en härledning för namnet insekter och öfvergår sedan till utredningen af den vigtiga frågan, om insekterna verkligen varit med bland de djur, som fått namn af Adam, hvilken fråga förf. tror sig kunna besvara jakande med stöd af biskop J. Terseri kommentarier till Genesis. Om tvenne djurgrupper yttrar dock förf. i förbigående tvifvel, om de blifvit benämda af Adam, och dessa äro dels *bastarder* såsom t. ex. leoparden, som enligt hans tanke uppstått genom parning emellan lejon och panter, samt mulåsnan, och dels *vattendjur*, emedan dessa vistades i ett element, der Adam ej kunde lefva. Efter en undersökning om insekternas själ öfvergår förf. till åsigten om generatio æquivoca, hvilken han, oväntadt nog, bestrider, och lemnar slutligen en definition på insekter, hvilka i korthet förklaras vara »blod-

lösa, i segment afdelade djur, hvilka skapats på sjette dagen, erhållit namn af Adam, ega förmåga af könsfortplantning och äro skapade till Guds ära och förhärligande». Den, som ville närmare göra sig reda för dessa små djur, hvarom tid och öfriga förhållanden ej medgåfvo förf. att meddela tillräckliga upplysningar, hänvisas till antikens och nyare tidens skriftställare, och bland de senare uppräknas C. Gesner, E. Wotton, U. Aldrovandi, J. Johnstone m. fl.

Enligt tidens sed afslutas disputationen med lyckönskningar både på vers och prosa och bland dem, som med granna ord prisa de förtjenster, förf. genom detta sitt arbete ansågs hafva inlagt, befinna sig poës. prof.. J. Columbus samt dennes framtida efterträdare, dåvarande fil. kandidaten Petrus Lagerlööf.

I samma ande som den ofvan skildrade äro de flesta af denna tids zoologiska disputationer och undantagen derifrån få. Bland de bättre må dock nämnas en under logices prof. L. Normanni præsidium år 1686 af göteborgaren E. Bask utgifven afhandling »de Purpura», hvilken om purpursnäckan lemnar en god, om stor beläsenhet vittnande och till någon del äfven, som det synes, på egna iakttagelser hvilande framställning.

Mot slutet af 1600-talet fick medicinska fakulteten i Upsala tvenne grundligt bildade lärare, som med nit och framgång befordrade djurrikets studium. Dessa voro Olof Rudbeck den yngre och Lars Roberg, och det är från deras tid, som ett vetenskapligt på undersökningar i naturen grundadt studium af zoologien räknar sin begynnelse vid Upsala universitet.

Olof Rudbeck d. y. ådagalade tidigt lust för naturvetenskapen och hade under sin mångkunnige faders ledning redan år 1685 kommit så långt, att han med anledning af sina vackra insigter, deribland särskildt i anatomi, erhöll stipendium af konungen. Utbildad genom resor och vistelse vid flera af utlandets förnämsta högskolor, efterträdde han sin fader som professor 1691. Botanik synes hafva utgjort hans hufvudstudium den närmast följande tiden efter tillträdandet af denna professur; för att ytterligare utvidga sina insigter företog han år 1695 en resa till norra Sverige

och Lappland och åtföljdes då af den som skicklig tecknare utmärkte med. studeranden A. Holtzbom. Resan synes hafva gifvit ett godt resultat .såväl af samlingar ur alla tre naturens riken, som ock af en mängd teckningar öfver foglar och insekter. Sjelf utmärkt kunnig tecknare och målare, sammanförde Rudbeck dessa efterhand alltmera kompletterade planscher till det stora kolorerade verk, hufvudsakligen öfver svenska foglarna, hvarpå han och hans medhjelpare länge arbetat, och hvilket nu förvaras på Löfsta i Upland. Troligen fullbordades detta arbete i slutet af 1690-talet, hvilket man kan sluta dels af Rudbecks egna anteckningar om tiden för foglarnes aftecknande, och dels af den omständigheten, att den nämnde stud. Holtzbom vid denna tid fortfarande var medarbetare i den stora fogelboken och år 1698 af båda professorerne Rudbeck rekommenderades till stipendium »för dess besynnerlige prof i ritande». Af detta planschverk gjorde Rudbeck omkring 1720 — då en 60 års man — en kopia, hvilken förut förvarats på Österby i Upland, men som nu eges af Upsala akad. bibliotek, dit densamma förl. år skänktes af baron G. Tamm. Båda dessa planschverk hafva förut blifvit tillräckligt beskrifna af Nilsson och C. J. Sundevall för att nu behöfva ytterligare skildras. Dock torde vara nödigt att nämna, att antalet af fogelplanscher i Löfsta-exemplaret är 214 med 122 arter — flera hafva dock funnits — och i Österby-Upsala kopian af samma arbete 132. Båda exemplaren äro, hvad utförandet angår, utmärkt vackra; Rudbeck och Holtzbom voro i detta afseende värdige föregångare till de utmärkta djurmålarne von Wright.

Rudbecks medbroder i medicinska fakulteten, prof. Lars Roberg, egde betydande insigter i kännedomen om djurriket och var äfven skicklig tecknare, hvarföre han ofta med figurer utrustade de zoologiska afhandlingar, som utkommo under hans præsidium. De af hans disputationer, som ventilerats före Linnæi ankomst till Upsala, voro: Dissertatio Ursum delineans 1702, De fluviatili Astaco ejusque usu medico 1715, De formicarum natura 1719 samt De piscibus 1727. Dessa afhandlingar utmärka sig för noggranna studier och goda beskrifningar, och det torde som exempel

härpå förtjena anmärkas, att Roberg väl kände det egendomliga förhållandet, att njurarne hos björnen under hela lifvet fortfarande äro delade i lober.

Då disputationerna angåfvos i konsistorium för att derstädes granskas, innan de fingo ventileras, inträffade stundom det förhållandet, att tvenne fakulteter råkade i tvist om, till hvilken den i fråga varande disputationen skulle hänföras. Ett dylikt förhållande inträffade den 25 April år 1706, då stud. L. Kyllenius inlemnat en afhandling »de formicis», hvarom det i dagens kons. protokoll heter:

»Angående materiam de formicis förbehölt Facultas medica sig sin rätt, sägandes att den kommer Medicis till. Men Facultas Philos. sade, att modus tractandi kan wara diversus. Ty om Auctor handlar de republica formicar., så är det en annan Consideration.

H:r Profess. Upmarck wid Protocollets upläsande berättade, att Auctor Disputationis de Formicis icke allenast [talat] de Republica Formicarum, utan ock infört åtskilliga andra saker, såsom de generatione Formicarum etc. sägandes elljest sig icke wara mohn der om.

H:r Doct. Roberg sade: att Auctor confererat denna materien med sig, och han gifwit honom något subsidium der uthi».

Oaktadt protesten från läkarnes sida, ansågs likväl den i fråga varande afhandlingen vara af sådan beskaffenhet, att den borde höra under filosofiska fakulteten, och framstäldes derföre till offentlig granskning den 12 Juni sistn. år under præsidium af Skytteanske professoren J. Upmarck. Genomläser man denna omtvistade disputation, så befinnes den likväl vara af öfvervägande zoologiskt innehåll. Författaren, som synes hafva egt god beläsenhet i dithörande nyare literatur och hvilken äfven verkstält åtskilliga observationer i naturen, lemnar en ganska fullständig beskrifning öfver myrornas kroppsbyggnad, fortplantning och lefnadssätt m. m., och hans arbete är derföre både till innehåll och form ett af de bästa från denna tid. I slutet af afhandlingen förekomma dock åtskilliga moraliska reflexioner — troligen præses till behag — och förf. afslutar sitt arbete med en jemförelse emellan myrans och menniskans

lif samt fäster uppmärksamheten på de lärdomar, man af det förra kunde hemta.

På denna punkt af utveckling befann sig zoologiens studium, då C. LINNÆUS på hösten 1728 som en obemärkt student ankom till Upsala universitet, hvars förnämsta pryd-nad han i en framtid skulle blifva. Uppgifterna om hans studier de första åren, han vistades i Upsala, äro sparsamma och återfinnas hufvudsakligen i hans biografiska anteckningar om sig sjelf samt i några bref till hans gamle gynnare i Lund, doktor Kilian Stobæus. Redan den 8 Nov. 1728 skrifver han till Stobæus: »Profes. Rudbeck läs om sina Aves Suecanas, hvilka han så nätt och wähl med sine egne couleurer afritat, att det syns ej wara menskeligit wärk. Jag skulle önska Herr Doctorn såge dem, han skulle sannerligen få sin förnöjelse deraf». I de följande brefven redogör han fortfarande för sina sysselsättningar, och hvad nu särskildt zoologien angår, så skildrar han i en skrifvelse, daterad Midsommaraftonen 1729, en excursion, som han kort förut gjort till Dannemora, och de naturalster, han derunder funnit: »uti regno animali där jag ännu ej är hemma, fant jag många insecta e. gr. en Scarabæus (salvo errore) med antennis qvarterslånga; en liten fisk Aculeatus Schonfeld. och många andra, som Exemplaren bättre kunna wisa än jag dem beskrifwa». Den 25 Mars 1730 skrifver han ytterligare till Stobæus: »Jag skickar ock innelyckt ett litet insectum, som jag håller rätt sälsamt, hwilket är fuller ett species af de gambles Cimices sylvestres, fast det icke har några wingar. Jag kallar dett sjelf Orsodachna dorso faciem humanam repræsentans. I förstone fant jag bara ett, men sedan jag lärde att dett war så godt sambla insecta om wintren under muscis arboreis som om sommaren, har jag fått många». I samma bref yttrar han om sina samlingar, att han för tillfället egde omkring ett dussin uppstoppade foglar, åtskilliga fiskar i sprit samt 400 insekter.

I sina biografiska anteckningar nämner Linnæus under år 1729, att han blifvit bekant med stud. Petrus Artedi och skildrar vidare de ämnen, som de båda vännerna studerade: »Men som desse täflare icke sågo sig kunna hinna hwaran-

dra, lämnade de hwars andras göromål. Då begynte bägge på en tid med Fiskar och Insecter; men såsom icke Linnæus kunne hinna Artedi i Fiskarne, så lämnade han dem aldeles, äfwen som Artedi Insecterna. Artedi arbetade på Amphibia, som Linnæus på Foglarna. Det war dem emellan en stadig jalousie att hålla hemligt hwad de uppfunno, som dock aldrig kunne stå öfwer 3 dagar, förr än de måste skryta för hwarandra af sina decouverter». Följande året förbättrades Linnæi förhållanden, derigenom att han erhöll förordnande att sköta föreläsningarne för Olof Rudbeck, i hvars hus han också antogs till informator, och under denna tid fick han ett ovärderligt tillfälle att begagna professorns stora bibliotek »och att stadigt igenomgå hans oförlikneligen prägtigt ritade Swenska Foglar».

Som häraf synes, egnade sig Linnæus tidigt åt studiet af Sveriges fogelfauna, dertill utan tvifvel lifligt manad af de samlingar och vackra planschverk, som hos Ol. Rudbeck stodo till hans förfogande. Hans insigter växte snart, så att han såg sig i stånd att göra en systematisk uppställning öfver alla svenska och några få utländska foglar, som han kände, och det är för denna handskrifna förteckning, daterad den 1 Januari 1731, som vi här nedan vilja lemna en kort redogörelse.

Sjelfva manuskriptet är i 8:vo med i rödt och grönt pressade permar och inneslutes i en kapsel af papp. Ursprungligen synes boken hafva bestått af 31 blad, emellan hvilka under tidernas lopp andra blifvit insatte och fullskrifna med till ämnet hörande anteckningar. Titelbladet har följande ord: »Methodus Avium Sueticarum autore Carolo Linnæo». På följande blad återfinnes en fullständigare titel så lydande: »Caroli Linnæi Med. Botan. et Zoolog. Cult. Methodus Avium Sueticarum sive Enumeratio avium fere omnium quæ in tota Suecia reperiuntur, secundum novam et naturalem a Rostro desumtam Methodum in classes distributa; ita ut cuilibet Generi proprius character, unicuique Speciei vera Differentia adsignata reperiatur. Upsal. 1731 d: 1 Jan.» — Boken är nött i kanterna, bär spår af flitigt bruk och har, som det visar sig af åtskilliga anteckningar, varit Linnæus följaktig på resorna till Dalarne, Lappland, Öland och Gotland. Anteckningarne bära flerstädes spår

af den stora brådska, hvarunder de nedskrifvits, och äro på ej få ställen nästan oläsliga. Språket är latin, men understundom träffas äfven anteckningar på svenska. I slutet finnes latinskt och svenskt register.

Genom en lycklig tillfällighet upptäcktes detta manuskript jemte fem andra af Linnés egen hand i framl. prof. Scheringssons sterbhus i Vesterås på 1850-talet och inköptes till Upsala universitets-bibliotek, der de fortfarande befinna sig.

Arbetet begynner med ritade figurer, till antalet 23, öfver Rostra, Cristæ, Linguæ och Pedes. Härefter följa »Corollaria de Avibus universalia et particularia» eller allmänna och speciella karakterer, hvarigenom foglarne skilja sig från de öfriga ryggradsdjuren. Härvid upptages bland annat, att de sakna tänder och yttre öron, att de ega vingar och tvenne bakre extremiteter m. m. I slutet af denna lilla öfversigt af foglarnes kroppsbyggnad yttrar förf., att ej alla djur, som kunna förflytta sig genom luften, på samma gång också äro foglar, och sålunda undantager han från deras grupp Fladdermössen, flygande Ekorren m. fl.

De arbeten, som rådfrågats och hvaröfver en förteckning lemnas, äro, som man kan vänta sig, hufvudsakligen C. Gesners, Johnstones, Aldrovandis, Willoughbys och Raji ornitologiska verk samt Ol. Rudbecks målade fogelplanscher. Längre fram anföras några andra skrifter, hvarmed Linnæus troligen efteråt gjort bekantskap, ss. Merret Pinax rerum naturalium Britannicarum (Lond. 1667), C. Schröder, Jagdkunst (Frft. 1728), Anonymi Description of three hundred animals, viz. Beasts, Birds, Fishes, Serpents and Insects (London 1730) m. fl. De uppräknade arbetena lemna ett fördelaktigt bevis om den flit, hvarmed den unge författaren hunnit att på så kort tid tillegna sig en så betydlig literatur, och de främmande språken synas dervid ej hafva hindrat hans forskningar.

De foglar, som i denna uppsats beskrifvas, indelas i åtta klasser och dessa sedermera i underafdelningar med karakterer hufvudsakligen hemtade från näbbens och klornas, stundom äfven tarsernas beskaffenhet. Till första klassen hänföras roffoglarne eller efter den äldre nomenklaturen slägtena Aquila, Vultur, Cyanopus, Tinnunculus, Buteo, Mil-

vus, Falco, Pygargus, Nisus, Bubo, Noctua [samt Psittacus]. Andra klassen omfattar kråkfoglar med sl. Corvus, Glandaria, Coracias, Monedula, Upupa [och Paradisea]. I tredje-klassen uppställas sl. Scolopax, Tringa, Pluvialis, Charadrius, Vanellus, Fulica, Arquata, Recurvirostra. I fjerde klassen upptagas Grus, Ciconia, Ardea och Pelecanus. Femte klassen omfattar Cygnus, Anser, Anas, Mergus, Graculus, Arctica, Colymbus, Podiceps, Catarracta, Larus, Piscator, Cepphus, Sterna. Till sjette klassen räknas Struthio, Casuarius, Pavo, Meleagris, Gallina, Tetrao, Phasianus, Perdix. Sjunde kl. omfattar sl. Picus, Torquilla, Certhia, Sitta. Till åttonde och sista kl. hänföras de återstående af svenska foglarna med sl. Columba, Cuculus, Sturnus, Merula, Alauda, Motacilla, Luscinia, Rudbeckiana, Carolina, Parus, Glarola (Orites caudatus), Curruca, Oenanthe, Ispida, Regulus, Hirundo, Coccothraustes, Loxia, Pyrrhula, Ampelis, Fringilla, Emberiza, Linaria, Passer, Spipola (Parus cristatus). Totalsumman af de foglar, svenska och utländska, som Linnæus vid denna tid kände och i förteckningen upptagit, stiger till 197 arter, hvarunder dock innefattas åtskilliga varieteter — ett vackert antal, om man besinnar, att de foglar, som upptagas i den 15 år efteråt utkomna Fauna Suecica, utgöra 205 arter. Utan tvifvel hade han bekantskapen med Rudbecks fogelbok att tacka för dessa vidtomfattande insigter i ornitologien vid så unga år. Detta erkänner han också sjelf i företalet till den nämnda Faunan.

Art- och slägtkarakterer äro affattade med stor korthet; slägtet Aquila t. ex. beskrifves endast på följande sätt: »Aquila est avis macroptera. Rostri maxilla inferior eminentiam angularem emittit, quæ accipitur a Sinu maxillæ Superioris». Arten Aquila chrysaëtos heter blott »Aquila pedibus hirsutis» och derefter följer en kort synonymik.

Hos äldre foglar beskrifvas gemenligen drägterna, men icke hos ungarne. Skilnaden emellan könen upptages ofta, men ej alltid, och som ex. härpå anför förf., att tillvaron af en halskrage skiljer hanen från honan af Machetes pugnax; Rapphönstuppen har på bröstet en brun fläck, som saknas hos honan; hanen af Vipan har svart, men honan hvit strupe o. s. v. Af Göken uppställas trenne arter, skilda af benens och ryggens färg. Drägtens olikhet efter årstiden upptages

endast hos Snöripan (»*Hyeme* alba, præter lineas quasdam nigras caudæ, *æstate* maculis nonnullis rufescentibus ornatur, *autumno* saturatius e rufo variegatur»). Det förtjenar kanske att anmärkas, att vingspegelns färg och användbarhet som karakter för åtskilliga af våra simfoglar, synes i de flesta fall hafva undgått Linnæi uppmärksamhet.

Om foglarnes vistelseort äro uppgifterna sparsamma; så, för att anföra några exempel, står under beskrifningen af Råkan: »in Scania copiose», om tama Svanen: »ad Malmogiam in Scania frequens» och om Stenqvättan anmärkes, att den äfven förekommer »in alpibus lapp.». Ännu fåtaligare äro uppgifterna om foglarnes flyttning, men anmärkas bör dock, att L. på en sida i manuskriptet antecknat några få ord om åtskilliga foglars flyttningsvägar. Staren och Svalorna äro bland de få foglar, om hvilka uttryckligen uppgifves, att de flytta under den kallare årstiden.

Något talrikare äro uppgifterna om foglarnes lefnadssätt och vanor. Sålunda omtalar han, att Hackspetten, då han hackar på trädgrenarne, åstadkommer ett ljud, som höres vidt omkring. Om vår vanliga Sånglärka skrifves: »æstate cœlum versus motitantes cantitant, unde versus: Ecce suum tirile, tirile, suum tirile tractant». Under Passer nivalis meddelas följande observationer: »Vix arbores insidet, cursitat per noctes, vix dormit»; om sl. Loxia uppgifves, att den art L. kände var förundransvärdt danad att lefva af tallkottar, och att densamma fattade om dem med klorna liksom en Papegoja.

Åt foglarnes födoämnen egnar L. också mindre uppmärksamhet. På första permen finnas upptagna några foglar, som förtära insekter; Strandskatan uppgifves lefva af snäckdjur och Hackspettarne af insekter i likhet med Nattskärran.

På några få ställen yttrar sig Linnæus i detta manuskript emot åtskilliga fabler och oriktiga föreställningar, som ännu fortlefde om en och annan fogel. Under beskrifningen om Göken heter det sålunda (i öfvers.): »Menighetens tro, att Göken förvandlas till Hök, är alldeles oriktig, ty emot ett sådant antagande strider hans kroppsbyggnad». Under Anser Bernicla finnes antecknadt: »Quidam e veteribus e conchis, alii ex arboribus produci vane tradiderunt; hujus refutationes vid. Clus».

Anteckningarne om foglarnes fortplantning äro ej många, såvida man ej dit får hänföra författarens utkast till en uppställning af foglarne efter antalet af deras ägg. De afdelningar, hvari han uppställer några af dem, ordnade efter den uppgifna indelningsgrunden, äro från och med Monospermæ, dit t. ex. sl. Alca hänfördes, och till Polyspermæ med tamhönsen, Tetrao m. fl. Äggens utseende beskrifves understundom ss. hos Strutsen och Kasuarien. Det förhållandet, att Göken ej sjelf kläckte sina ägg, utan öfverlemnade omsorgen om sin afföda åt andra foglar, var Linnæus välbekant. »Vidi sæpius» — säger han — »propriis hisce oculis Motacillam albam nutrientem cuculum adultum et canentem». Att denna egendomlighet äfven var känd af Ol. Rudbeck, kan man sluta af dennes föreläsningar år 1728 öfver foglarna, hvari han under Sylvia curruca yttrar: »Har brokuga blå ägg och sitt namn Cruka der af, at han lätter en annan fågel neml. Göken lägga ägg i sit boo, dem han enfaldigt kläcker fram, ty des egne ägg wältrar Göken bort».

Tillvaron af bastarder hos slägtet Tetrao kände Linnæus och anför derom: »Rackelhane i Hwitlanda Sochn creditur species hybrida ex urogallo majore et minore». På ett af de sista bladen i boken meddelas, af senare dato, följande utförligare beskrifning på en dylik hybrid form: »Roslare. Smolandis Rakkelhana. Stora som tiäderhöna. Färgen swart, näbb som en örn krokug, fiädrerna på halsen likna en tiäders. Flyckt lätt, stierten som en tiäder, hufvudet likt en orre — — — bryter i måhlet på både orre och tiäder — — — funnits i Roslagen 1733 uti Knutby Sochn».

Bland tillfälliga varieteter upptagas albinos-exemplar af Svalan och Kråkan, om hvilken senare heter i Rudbecks förut anförda föreläsningar: »wistes oss en hwit kråka, den Professoren wid Enkiöping skutit, kan hända de gråna af kiölden som biörn, snöripan och haarn». — Under beskrifningen om våra tamhöns återfinnas åtskilliga former, som uppkommit genom domesticering.

Åt foglarnes namn har förf. egnat en ovanlig uppmärksamhet och meddelar ofta uppgifter om deras härledning. Loxia t. ex. uppgifves komma af grekiska ordet λοξός, sned, med afseende på näbbspetsarne, som hos arterna af detta slägte korsa hvarandra. För öfrigt upptagas både utländska och svenska benämningar, men af dessa senare då bekanta

hafva flera nu försvunnit ur folkspråket. Pandion t. ex. hette då »Blåfot»; Spipola (Parus cristatus) kallades »Tofsmyssa» och om Fulica atra uppgifves, att den i Mälaretrakten hade benämningen »Bläskläcka». Lappska namn förekomma äfven.

Det torde förtjena anmärkas, att Linnæus redan vid tiden för manuskriptets affattande kände bland sällsyntare foglar t. ex. Ardea stellaris, Anser Bernicla och Pelecanus Onocrotalus. Om den senare finnes antecknadt, att en näbb af en dylik fogel förvarades i collegium medicum i Stockholm. Af Kasuarien fanns, uppgifver förf., ett uppstoppadt exemplar på anatomisalen i Upsala.

Foglarnes betydelse i naturens hushållning och särskildt för menniskan finnes ej omnämnd, såvida man ej dit får räkna ett par uppgifter, som förf. dock synes hafva anfört endast som en kuriositet. Om Hönstuppen berättas sålunda, att han hos landtfolket gör tjenst som ur och utropar timmarne (»Horologii vices rusticis præstat in vestibulis, ubi ex continuatione soni quot clamores ediderit, norint»), och om gråsparfven skildras dess medicinska nytta. Detta senare är det enda exempel på användningen af foglar i medicinen, som vi kunnat finna i Linnæi manuskript. I Ol. Rudbecks ofvan anförda föreläsningar talas derom på flera ställen, och bland annat uppgifves, att vatten, destilleradt på svalor, användes som botemedel för svindel.

Om foglarnes förhållande i fångenskap meddelas ett intressant exempel, nemligen om en Snöskata, som underhölls i bur i Stockholm: »alebatur på en kiällare i Stockholm, fick dricka win med giesterne, calvescebat in capite. Post annum inclusa, non potatus amplius vinum, recuperabat plumas». Bland foglar, som på grund af sina roande egenskaper underhållas i bur, omnämner Rudbeck i sina föreläsningar Staren med följande ord: »Han siunger starkt och är lärsam; på wijnkiällarn qwarnen i Stockholm war en makelös stare, han såldes för 100 plåtar».

Sin gamle gynnare Olof Rudbeck d. y. har Linnæus hedrat genom att efter honom uppkalla slägtet *Rudbeckiana*. »Om hela wärlden tege, skola Örterne Rudbeckiæ tahla, så länge Naturen icke förgås, och Foglarne Rudbeckianæ sjunga om titt edla namn», skrifver Linnæus i sin gratulation

på Rudbecks namnsdag år 1731. — I detta slägte beskrifvas trenne arter, hvaraf en är Jernsparfvén och de öfriga utgöra arter af Sylvia. Bland andra efter personer nämnda foglar beskrifves äfven den af Rudbeck till Carl den XI:tes ära uppkallade Carolina eller vår Lusciola suecica. Linnæus berättar om orsaken till dess benämning följande: »Nominata fuit hæc avis a Nobilissimo Dn. Ol. Rudbeckio filio in honorem et gratiam Caroli undecimi, desumta similitudine a vestibus militum, quarum exteriores cœrulei, interiores lutei sunt». Hannen af denna art har nemligen på framhalsen en roströd eller gulaktig fläck, hvilken omfattas af en ring af den vackraste högblå färg. Rudbeck sjelf synes med förkärlek hafva fäst sig vid denna fogel och i sina föreläsningar från år 1728 nämner han härom under beskrifningen af slägtet Luscinia: »Wij kalla dem röstiertar eller rörestiertar, hwaraf det skiönaste mig bekante slaget är den iag ad paludes Tornenses anno [1695] skutit och för dess himmelsblå fläck i bringan Avem Carolinam kallat, och Salig konung Carl den XI baltzamerade fåglen nådigt af mig emottagit och betraktat».

Detta Linnæi manuskript, för hvars innehåll vi nu i korthet redogjort, är visserligen ett ungdomsarbete, men eger, äfven som sådant betraktadt, stora förtjenster. Det vittnar om stor förtrogenhet med det bästa af den zoologiska literatur, som då stod naturforskaren till buds, och lägger tydligen i dagen den 23-årige författarens öppna blick för de vexlande formerna inom foglarnes grupp. De talrika interfolierade bladen med deras täta anteckningar bära också ett hedrande vittnesbörd om den flit och noggranhet, hvarmed han under resorna inom fäderneslandet och eljest, då tillfällen dertill gåfvos, efterhand sökte komplettera detta utkast. Femton år efter dess nedskrifvande utkom Fauna Suecica, i hvilken många drag påminna om detta hans förstlingsarbete, och vi hafva derföre ansett lämpligt, att till kännedomen om Carl von Linnés utveckling såsom zoolog meddela detta lilla bidrag på den dag, då Upsala universitet velat bringa minnets och tacksamhetens varma gärd åt den frejdade naturforskaren och en af vårt lands ädlaste söner.

Carl Linnæi resa till Lappland 1732.

Några skizzer

af

Axel N. Lundström.

Första gången Vetenskaps-Societeten i Upsala utdelade ett reseunderstöd, voro dess penningtillgångar ej så synnerligen stora. Till endast tre (3) plåtar — eller 18 daler kopparmynt — uppgick nemligen den summa, som den unge studenten Carolus Linnæus år 1729 erhöll för att på Gräsön söka sällsynta örter. Så obetydligt detta »reseanslag» än var, utgjorde det emellertid ett sådant, och dermed var också det första steget taget att på *denna* väg befordra vetenskapen och understödja dess idkare. Och äfven för Linnæus sjelf egde det nog en större betydelse, ty redan två år derefter se vi honom till *samma sällskap* inlemna sin ansökan om understöd för en vetenskaplig resa till de då nästan obekanta Svenska lappmarkerna.

Under den tid Linnæus var informator för den gamle Olof Rudbeck d. y:s barn, fick han nemligen ofta höra omtalas »de sällsamme phænomena och örter», som Rudbeck sett på sin lappska resa 1695, hvaraf »Linnæus fattat en stor håg att se desse länder». Då Rudbecks arbeten från denna resa gått förlorade vid den olyckliga brand, som 1702 härjade Upsala, hade Societeten äfven börjat tänka på att sätta någon i tillfälle att ännu en gång besöka dessa trakter. På tillstyrkan af professorerne Andreas och Olaus Celsius samt Olof Rudbeck uppsatte Linnæus derföre den 15 Dec. 1731 en reseplan, till hvilken han den 14 April följande år fogade ett kostnadsförslag, hvarefter begge handlingarne dagen derpå inlemnades till Societeten, der de ännu förvaras [1]).

1) Vid den exposition af Linnæana, som vid aftonens fest var anordnad, förefunnos äfven dessa papper.

I början af Maj blef hans ansökan bifallen och redan den 13:de i samma månad se vi honom till häst lemna Upsala och styra kosan mot norr. Detta var hans första, mera betydande botaniska resa. Hans skildringar ifrån densamma lemna oss ett utmärkt tillfälle att lära känna hans ungdomliga entusiasm, hans brinnande kärlek till sin vetenskap, hans klara och öppna blick för naturen samt hans glada lynne och humoristiska penna. Då jag sistliden sommar med understöd af Kungl. Vetenskaps-Akademien i Stockholm företog en botanisk resa på dessa samma trakter, följande så troget som möjligt Linnæi väg, har jag ansett en skildring öfver *Linnæi lappska resa* här möjligen kunna vara af intresse, om också till följe af omständigheterna denna skildring måste blifva mycket kortfattad.

Jag kan icke neka mig nöjet att först med några ord beröra Linnæi ofvan nämnda ansökan. Uti densamma redogör han först för de undersökningar, man i Lappmarken har att göra, och för de resultat, som af en dylik resa borde kunna vinnas. Derefter uppräknar han de »reqvisita», hvilka borde förefinnas hos den person, som skulle företaga en sådan resa, hvarvid han anser följande fordringar böra uppställas:

»α) att han woro *inföd Swänsk*, att exteri eij hade orsak tillwälla sig dett andra påkostat.

β) *Ung och lätt*, att han des wigare kunne springa upföre de brante bärg och åter neder i de djupa dalar.

γ) *Frisk*, att han med större facilitet och nöje kunne dageligen idka sitt föresatta ändamåhl.

δ) *Oförtruten*, som eij genom altför goda dagar blifwit commod, ty här fodras mästadels spasserande, lutande, hettas och törst utstående med många andra swårigheter, som eij giöra en lustresa för Cavailler.

ε) *Utan tienst*, ty har någon commodare tienst, så vett han nog utwälia dett bästa.

ζ) *Ogift*, som törs wåga sig på flotta öfwer floder etc., utan åtanka på faderlösa barn etc.

η) *Historicus naturalis* och tillika *medicus*, att han i alla dessa delar må hafwa bätre förstånd.

ϑ) Förstå alle 3 Regna naturæ, hkn lärer wara swårare att finna än paradisfoglen, ty ibland alla wåre botanicis äro få, som warit uti twänne riken hemma, men knapt en som ex professo warit i alla 3:ne duchtig.

ι) Natus hist. naturalis och eij factus, ty dett är träffeligen, huru de differera, då de komma till practiquen, som jag med oräkneliga exempel kan bewisa.

ϰ) Ritare, att des bättre adumbrera, hwad sälsamt, som sig wisar.»

Och derefter fortsätter han på följande sätt:

»Att få någon här i Swerige med alle desse nödige reqvisita instruerad, är en sak, som jag håller altför swår, om icke aldeles omöglig.

Skulle altså jag, in penuria meliorum, mig här till ödmiukast recomendera, ty fast än jag eij så tillfyllo kan præstera alla, äger jag doch the förnämsta, ty jag är

α) Swänsk, β) ung, γ) frisk, δ) incomod, ε) utan tienst, ζ) utan anhöriga, η) Historiæ naturalis och medicinæ studiosus, ϑ) ifrån barndomen haft hiärteligit nöje för hist. naturalem.»

I det kostnadsförslag, som åtföljde denna ansökan, uppställer han en beräkning af vägens längd i svenska mil, hvilken *beräkning* emellertid icke är den bästa. Han erhåller nemligen slutsumman *240* mil genom att till uppresans 170 mil addera ett lika stort miltal för hemresan. Vetenskaps-Societeten hade åt honom anslagit 400 daler s. m., men naturligtvis blef denna summa nu för liten. Då han på återresan ankom till Åbo, voro också penningarne slut, men studenten Mennander — sedermera erkebiskop i Upsala — undsatte honom med penningar, mot det att Linné för honom »läste historiam naturalem». Vid återkomsten till Upsala erhöll han emellertid af Vetenskaps-Societeten ytterligare 120 daler, »som resan honom kostat».

Under denna sin resa förde Linnæus en ganska fullständig dagbok, — hvilken han benämde *Lachesis Lapponica* — skrifven på en med latin blandad svenska. Tyvärr förblef dock denna dagbok otryckt och åtföljde öfriga Linneanska handskrifter, hvilka efter Linné den yngres död försåldes till engelsmannen J. E. Smith. Denne utgaf emellertid 1811 arbetet

i engelsk öfversättning, men till följe af utgifvarens obekantskap med svenska språket och svenska förhållanden hafva många felaktigheter insmugit sig uti denna öfversättning, hvadan man måste beklaga, att detta Linnæi arbete, som ej blott i vetenskapligt, utan äfven i allmänt kulturhistoriskt hänseende eger så stor betydelse, och utan tvifvel är en af de bästa beskrifningar öfver Norrland och Lappland, ännu ej i sin ursprungliga och rigtiga form blifvit återgifvet.

Linnæus var, såsom bekant, en mycket flitig antecknare, och hans anteckningar från denna resa upptaga i den engelska öfversättningen öfver 600 sidor i oktav, hvilket är ganska mycket med hänsyn till att resan varade 152 dagar, under hvilka han färdades — enligt sin egen uppgift — 633 svenska mil. Det synes mig dock sannolikt, att han äfven haft en annan anteckningsbok, ty mycket, som finnes upptaget i *Flora Lapponica*, återfinnes ej i *Lachesis* och deribland äfven sådana saker, om hvilka man har skäl antaga, att Linné ej vågat lita endast på sitt minne.

I hans dagbok förekomma dessutom en mängd teckningar. Linnæus var visserligen ingen artist och perspektivets lagar voro för honom främmande, men han egde en mästerlig förmåga att i sina teckningar framhålla det väsentliga och icke rita mera, än som var nödigt.

Linnæus reste till häst och utan sällskap. Förutom de kläder, han hade på sig, medförde han 2 skjortor samt en käpp, som kunde användas till mätstock, och en liten rensel med papper och pennor. Genom Gestrikland, Helsingland, Medelpad, Ångermanland och upp till Umeå följde han kustvägen, hvarefter han lemnade denna för att upp efter Ume elf söka sig fram till Sorsele, men måste tillföljje af oöfvervinneliga naturhinder vända vid Jukta-elfven och nedresa samma väg till Umeå. Derifrån följde han kusten till Piteå och Luleå, hvarifrån han åter stälde kosan mot vester till Qvickjock och vidare öfver Piteå Lappmark till norska kusten. Sedan vände han sig till Torneå lappmark och derifrån åter till Qvickjock, hvarefter nedresan fortsattes på Lule elf till Luleå stad och derefter kustvägen till Torneå. Derifrån gjorde han utflygter till Kemi, Maxaniemi, Calix,

Kengis, Jonesuando och så åter till Torneå. Hemresan skedde genom Finland öfver Åbo och Ålands haf till Upsala, dit han återkom den 10 Oktober på aftonen.

Otaliga voro de faror och äfventyr, som på dessa vägar mötte honom. Då han i sällskap med ett par bönder besteg Skuluberget i Ångermanland, »hade han på ett hår när warit olycklig, i det att Bonden, som klef ofwan för honom, ref en klippa lös, som slog neder just i wägen, där Linnæus skolat stådt, om han icke en handwändning tillförene ändrat sitt steg äfter den andra bondens steg». På vägen från norska kusten sköt en sjöfinne på honom — lyckligt nog bom — men »då Linnæus drager på härtsfängarn», tog finnen till flykten. En annan gång råkade han falla ned uti en klyfta i snöfjällen, hvarvid han slog sig illa på högra låret och måste med ett rep dragas upp derifrån. Då han midt på natten kommit till Purkijaur, företog han sig att bygga en flotta, för att på denna komma öfver sjön; men så uppstod dimma och »wädret och strömen hulpos åt att draga honom på sidan, så att han med största plats undslapp forsen»!

De största svårigheterna synes han dock hafva mött i Umeå lappmark. Han hade följt Ume elf och kommit ungefär tjugu mil från kusten, då han vek utaf åt norr in åt landet, för att öfver en ofantlig skogsmyr söka komma fram till Sorsele. Alla ansträngningar att få en kunnig vägvisare hade misslyckats. Der marken ej var frusen, sjönk han för hvarje steg ned i den sanka jorden. Till slut måste han dock stanna och sända lappen bort för att skaffa en bättre vägvisare och för att söka få mat, något som de ej hade medfört. Lång blef nu hans väntan; hans ställning var ganska kritisk och sjelf tyckte han det vara hårdt, om han på detta ställe måste duka under. Han skrifver härom följande [1]):

»På eftermiddagen återkom lappen, alldeles utmattad af ansträngningar. Han hade i många kåtor gjort de begärda förfrågningarne, men förgäfves. Han åtföljdes af en person, hvilkens utseende var sådant, att jag i början ej rätt väl visste, om jag skulle betrakta densamma såsom man eller

1) Hans ord äro återgifna efter den engelska öfversättningen.

qvinna. Jag tror knappast, att någon poetisk beskrifning på en furie skulle kunna gå upp emot den idé, som denna lappska skönhet ingaf. Lätteligen kunde man tänka sig, att hon var af äkta stygiskt ursprung. Hennes kroppslängd var ganska liten, ansigtet genom rökens inverkan af mörkaste bruna färg, ögonen mörka och gnistrande, ögonbrynen svarta. Hennes becksvarta hår hängde löst kring hufvudet, på hvilket hon bar en platt röd mössa. Hon hade en grå kjortel och från barmen, som liknade grodskinn, hängde ett par stora slappa bröst af samma bruna färg, men prydligt omgifna af metallringar. Kring lifvet bar hon en gördel och på fötterna ett par halfstöflar (lapp-pjexor).

»Hennes första åsyn ingaf mig afsky; men ehuru en furie till utseendet, tilltalade hon mig i en ton af medlidande, blandad med förbehållsamhet, i följande ordalag:

»O, du stackars karl! Hvilket hårdt öde har fört dig hit till en plats, som ingen före dig besökt? Detta är första gången, jag någonsin sett en främling. Du stackars varelse, hvarför kom du hit och hvart ämnar du gå? Ser du, hvilka hus och hem vi hafva och med hur stor svårighet vi färdas till kyrkan?

»Jag bad enträget, att hon skulle visa en väg, på hvilken jag kunde åt något håll fortsätta min resa, utan att nödgas återvända samma väg, jag kommit.

»Nej, karl, sade hon, du har endast att gå samma väg tillbaka, ty elfven flödar så mycket, att det ej är för dig möjligt att gå vidare i denna rigtning. Af oss har du ingen hjelp att vänta, om du fortsätter, emedan min man, som skulle hafva kunnat hjelpa dig, är sjuk. Du kan bedja vår *närmaste* granne, som bor *fem* mil härifrån; kanske om du träffar honom, kan han lemna dig någon hjelp. Men jag tror verkeligen ej, att det står i hans makt.

»Jag frågade, huru långt det var till Sorsele.

»Det veta vi ej, svarade hon, men under vägarnes närvarande tillstånd är det åtminstone sju dagsresor härifrån, såsom min man sagt mig.

»Min helsa och styrka voro vid denna tid väsentligen försvagade. Då jag vadat genom träsk af sådan utsträckning, belastad med kläder och bagage, ty lapparne hade

tillräckligt arbete med att draga båten; då jag gått hela nätterna igenom på en gång; då jag på lång tid ej smakat kokad mat och då jag druckit en stor mängd vatten, eftersom intet annat fanns att tillgå, samt ätit endast fisk, osaltad och krälande af mask, kunde jag hafva satt lifvet till, blott för ett stycke torkadt och saltadt renkött, sådant som jag fick af min snälla värdinna, prestfrun i Lycksele. Dock hade denna föda utan bröd bevisat sig vara ohelsosam och osmältbar. Huru längtade jag ej att en gång komma tillsammans med folk, som lefva af supanmat! Jag frågade denna qvinna, om hon kunde gifva mig något att äta.

»Ingenting annat än fisk, svarade hon. Jag såg på färskfisken, såsom den kallades, men då jag märkte, att hans mun var full af mask, hade jag ej aptit att vidröra den; men fast den sålunda minskade min hunger, kunde den dock ej återställa mina krafter. Jag frågade, om jag kunde få någon rentunga, som vanligen torkas till afsalu och serveras äfven på de storas bord, men svaret blef nekande.

»Har ni ej någon renost? — frågade jag.

»Jo, svarade hon, men den är en mil härifrån.

»Om den vore här, skulle ni låta mig få köpa något?

»Jag önskar ej, svarade den goda gumman, att du skall dö i min bygd af brist på föda.

»Då jag anlände till hennes kåta, såg jag tre ostar, som lågo under ett skjul utan väggar, och tog den minsta af dem, hvilken hon efter någon öfverläggning tillät mig att köpa.»

Han slapp sålunda att här dö af hunger. Deremot blef det honom omöjligt att komma längre mot vester, och han måste uppgifva hoppet att på denna väg få se något af den verkliga fjellnaturen, ehuru så kort del af vägen återstod. *Lycksmyran*, på hvilken han nu befann sig och hvilken han med anledning af der utståndna vedervärdigheter omdöpte till *Olycksmyran*, är belägen emellan Jukta-elfven och Windeln. Den eger en ofantlig utsträckning och håller sannolikt 10 svenska mil i omkrets. Då jag sistliden sommar besökte dessa trakter, hade jag tillfälle att pröfva de svårigheter, hvarmed en vandring på denna myr äfven nu för tiden är förenad. Är marken upptinad, nedsjunker foten för

hvarje steg djupt i den af en jernhaltig ockra färgade gytjan. Underbart är i sanning, att Linnæus med sin utrustning kunde taga sig fram så, som han gjorde. Hade han der stannat ännu någon tid, tilldess det öfversvämmande vattnet hunnit upptina den frusna marken, så hade det nog för honom varit omöjligt att komma derifrån. De naturförhållanden, han från detta ställe skildrar, öfverensstämma fullkomligt med de nuvarande. Lycksmyran är fortfarande en stor, glest skogbevuxen, sumpig slätt, med enformig flora och myggfauna. Här och der vid horisonten synas ofta vissa, liksom af tätare skog bevuxna ställen locka vandraren med hoppet om en mindre besvärlig väg — men då han dit framkommit, upplöser sig skogen i samma enformiga slätt och ett nytt narrspel visar sig på ett annat ställe vid horisonten.

Många andra äfventyr och faror skildrar han dessutom från denna tid, då han måste »lefwa med lapparne som en lapp» samt »på deras nåd och onåd, utan att kunna tala med dem, begiära mat äller wägwisning, i willa skogar, bland wildt folk; lefwa som de utan bröd, dricka och salt, endast af färsk fisk».

Under första månaden af resan blefvo hans vetenskapliga skördar jemförelsevis ringa, ty våren var ännu föga framskriden. I Umeå afrådde man honom till och med att så tidigt begifva sig till lappmarken, men han forcerade likväl sin resa för att så fort som möjligt nå det okända land, som så lockande hägrade för hans lifliga sinne. Då han båtledes färdades uppför Umeå elf, var marken ännu delvis snöbetäckt, hvarför han endast stannade och gjorde sina undersökningar och anteckningar på de ställen, der forsar lade hinder i vägen för båtfarten. Med begärlighet hvilade han då, hvarhelst en grön fläck tittade fram, såvida icke hans följeslagare, — vanligtvis *en* lapp, som *bar* båten — brådskade för mycket, hvilket sannolikt var händelsen vid passerandet förbi Tuggens vattenfall, hvarom han sålunda uttrycker sin missbelåtenhet:

»Min följeslagare lade, sedan han lemnat allt mitt tillbehör åt min egen vård, sin rensel på ryggen, vände båten uppåt, lade de båda årorna längsefter båten och tvärsöfver

sätena. Årorna hvilade då på hans armar, medan han bar båten öfver hufvudet, och sålunda skumpade han i väg öfver berg och dalar, så att dj—n ej skulle kunnat följa honom». Och derefter ritade han uti sin dagbok utaf den komiska figuren. — När han på nedresan passerade förbi detta ställe, hände honom den olyckan, att hans båt kantrade och han blef sittande på en klippa i forsen. På samma sätt hade det så när gått för mig, när jag färdades der förbi; min båt fylldes med vatten, och med knapp nöd nådde jag stranden, der jag sålunda kom att göra en stunds uppehåll. Och jag anhåller att äfven nu få dröja på detta ställe några minuter, med anledning af hvad ofta blifvit berättadt angående uppkomsten af namnet *Linnæa borealis*.

Det har uppgifvits, att detta namn skulle förskrifva sig från den tid, Linnæus vistades i Holland (1737), och att Gronovius vore att anses såsom dess »auctor». Emellertid synes det af Linnæi anteckningar uti hans dagbok under lappska resan, att han redan nu (den 11 Juni 1732) tänkt på detta namn — om då för första gången eller med anspråk, att namnet sedermera skulle bevaras, är omöjligt att afgöra —, ty ibland de växter, han observerat *just här vid Tuggenselet*, antecknar han äfven »Linnæa». Sjelf har jag ej varit i tillfälle att se manuscriptet, men då Smith i sin öfversättning uti en not uppgifver, att detta är det första ställe, der detta namn derstädes förekommer, anser jag ej något tvifvel böra uppstå om denna sak. Sedermera använder han det emellertid ej i Lachesis, utan omvexlande Campanula serpyllifolia, Nummularia eller andra.

Vid flera särskilda tillfällen under sin resa synes Linné hafva egnat denna växt sin synnerliga uppmärksamhet. Han hade visserligen förut sett den i mellersta och södra Sverige, men der förekommer den långt ifrån så allmänt och ymnigt, som i norra delen af landet, der den onekligen är en af de allmännaste skogsväxterna. Jag vet mig aldrig hafva sett den så frodig och i så stor myckenhet som i Umeå elfdal och särskildt på detta ställe vid Tuggens vattenfall. Linné sjelf uppgifver, att han i Umeå lappmark sett exemplar med 18 fot långa stammar samt att den i Finmarken bekläder hela bergshöjder.

Om ock enligt *nu* gällande lagar för prioritetsrätten Gronovius, hvilken i Linnés Genera Plantarum (enligt Linnés uppgift) uppstält slägtkarakteren [1]), bör anses såsom auctor till slägtnamnet, är dock Linnæi eget förhållande till detta namn det, som synes mig äga det största intresset, och rigtigast blifver väl då den uppfattningen, att han — med all rätt — *tillegnat sig* denna växt och sedan låtit en annan stadfästa denna tillegnan, såvida man icke uti de verser, hvilka i *hans egen Flora Lapponica* (pl. XII) åtfölja afbildningen af Linnæa, vill söka en mera poetisk förklaring öfver namnets uppkomst. Der står nemligen:

Viro Clarissimo *Carolo Linnæo*. M. D.
Aeterno frutices Linnæus in ære comantes
Amsteliæ posuit gratus Amicitiæ.
At Dea, plantarum soboles cui credita, Mystæ
frondibus his titulum subdidit ipsa sui.
Iac. Phil. d'Orville.

Men vi återvända till Linnæus i Lappmarken för att följa honom på några excursioner.

Föremål för hans uppmärksamhet under denna resa voro naturens alla tre riken. Det är verkligen svårt att afgöra, om han mera egnat sig åt botanik eller zoologi. Att döma af hans dagbok, synes han med lika intresse hafva omfattat båda dessa vetenskaper. Inom botaniken sysselsatte han sig förnämligast med fanerogamerna, men äfven med de lägre växterna. Sålunda upptager hans Flora Lapponica 27 mossor, 40 lafvar och alger samt ungefär 60 svampar. Af fanerogamerna tilldrogo sig isynnerhet de små täcka fjellväxterna hans uppmärksamhet, ty dessa hade han förut icke haft tillfälle att se. Så fullständigt uppsökte han dem också, att senare i Lappland resande botanister endast högst obetydligt kunnat ytterligare öka deras antal. Lapplands — för att ej säga hela nordens — vackraste växt, *Calypso borealis*, lyckades det honom emellertid icke att anträffa, fastän den redan förut (1695 af Ol. Rudbeck fil.)

---

1) Denna är emellertid skrifven i så fullkomligt Linneansk stil, att det synes mig högst sannolikt, att Linné varit med — åtminstone vid redigeringen — af densamma.

var känd från dessa trakter. Oförklarligt är också, att han uti bref[1]) till Stobæus, dateradt Lappska fjellen d. 12 Juni 1732, uppgifvit sig hafva erhållit »den lilla alltför täcka *Calceolus Laponum pusillus unifolius* Rudbeck» — hvarmed ej kan menas något annat än *Calypso borealis* — då han tydligen i *Flora Lapponica* påstår, att han ifrigt, men förgäfves, eftersökt densamma.

Den mångformiga och rika *Salix*-vegetation, som så utmärkande karakteriserar Norrland och Lappland, kunde naturligtvis ej undgå hans uppmärksamhet; den blef också föremål för hans speciela studier. I *Florula Lapponica* utlofvade och i *Flora Lapp.* lemnade han en utförlig, sjelfständig bearbetning af detta slägtes arter efter en ny princip, hvarigenom det första steget att bringa reda bland dessa svårtydda former blef taget. Förut rådde på detta område en sådan villervalla, att, fastän hundradetals former voro beskrifna, knappast *en* beskrifning med bestämdhet kunde citeras. Med rätta sade också Linné om denna växtfamilj: *si ulla (familia) in Botanicis obscura, hæc sane maxime.* Han började derföre på nytt och lemnade de äldre beskrifningarne helt och hållet å sido. Salicologiens historia begynner derföre också med Linnés *Flora Lapponica.* Väl är den indelningsgrund, han använde — nemligen bladens form, beklädnad och färg — ej lämplig vid hufvudindelningen, ty grupperna blifva dervid ej särdeles naturliga, men för en artificiel gruppering, då hufvudändamålet är att göra särskiljandet af det olikartade enkelt och beqvämt för nybörjaren, är denna metod en af de bästa. — I sina senare arbeten sammanblandade han emellertid hithörande arter under bemödandet att till dem hänföra sydligare former. Deraf blef följden, att man ännu angående vissa af hans namn sväfvar i stor villrådighet om hvad han med dem menat, och sålunda måst öfvergifva åtskilliga af dem.

Inom zoologien sysselsatte han sig förnämligast med foglar och fiskar — de sistnämda möjligen för Artedis skull

---

1) Se Wieselgren, De la Gardieska Archivet Del. 9, pag. 228. Anmärkas bör emellertid, att Linné den 12 Juni *icke* befann sig bland fjellen, utan vid Bottniska viken. Sannolikt skall det vara d. 12 Juli.

— men äfven med däggdjur och ryggradslösa djur, isynnerhet insekter. Inom mineralogi var han, såsom han sjelf medgaf, på denna tid mindre bevandrad, men egnade likväl ganska mycken uppmärksamhet åt de stenar, han anträffade, och under sitt uppehåll i Calix lärde han sig af Bergmästar Svanberg »på 2 dagar och en natt» proberkonsten. Till och med en och annan geologisk skildring har han i sin dagbok lemnat. Så t. ex. beskrifver han på följande sätt Luleå stads läge:

»Luleå nya stad är mycket liten, belägen på en halfö, omgifven af en vik af hafvet. Marken är ytterst kal. Staden står i sjelfva verket på en liten upphöjning, hvilken blott är en stenhög med hafssanden i mellanrummen. Det synes, som om hafvet hade borttagit all jord och, likt ett rofdjur, endast lemnat benen qvar, kastande sand öfver dem för att dölja sina härjningar.»

De beskrifningar, han i sin dagbok lemnar öfver de naturföremål, han anträffat, utmärka sig genom en redan här fast och bestämd terminologi. De vittna äfven i hög grad om hans oöfverträffade förmåga att särskilja det olikartade äfven der, hvarest nyanceringarne äro de finaste, och att uppfatta det karakteristiska i motsats mot det mera tillfälliga. Såsom bevis härpå, äfvensom på huru han under sina excursioner hade både ögon och öron öppna, vill jag anföra några exempel från skilda ställen i hans dagbok.

Från en excursion vid Luleå gamla stad skrifver han:

»Denna trakt öfverflödar af *Stellaria minima*» — dermed menar han *Callitriche verna β. minima* — »som i allmänhet antages vara mycket sällsynt. Den är tydligen intet särskildt species, utan en varietet, förorsakad af yttre omständigheter. Hvar och en vet, att den vanliga formen oftast eller alltid flyter på vattnet, då denna *minima* aldrig växer, der vatten städse finnes, utan der det är uttorkadt till följd af stark hetta. Derför kan den ej stå upprät, den måste krypa och blir på samma gång mindre af brist på sin vanliga föda. Om någon betviflar detta, plantere han då denna dvergväxt i en bäck eller de större på ett ställe, hvarifrån vattnet försvinner, och resultaten skola borttaga hvarje tvifvel.»

Från samma ställe heter det vidare: »Vid gåendet öfver ett fält åt sjön till hörde jag något knäppa och knastra i träsket, som om man kokat vatten. På många ställen var detta alldeles uttorkadt, så att endast gytja återstod, och dessa fläckar voro nästan helt och hållet betäckta med ett slags snäckdjur, hvilka åstadkommo det ofvannämda oljudet. Jag observerade desamma på åtskilliga likartade ställen, men på andra syntes inga, förr än jag gräft upp gytjan, då det visade sig fullt af dessa djur, hvilka syntes hafva gräft sig djupare och djupare ned, allt efter som vattnet uttorkat».

Från en annan excursion lemnar han följande lifliga skildring: »..... Under det jag var sysselsatt med dessa iakttagelser, kom en mängd boskap springande öfver ängen i största fart. Äfven den eländigaste halta ko, hvilken man knappast kunde tro vara i stånd att draga det ena benet efter det andra, hoppade nu som en råget. *Hic pauper cornua sumit.* De svängde sina svansar, hoppade och skuttade, tills de ändtligen nådde en vattpöl, der de alla med ens stannade, som om de funnit en säker tillflyktsort undan fienden, som drifvit dem på flykten. Angelägen att utröna orsaken till denna häftiga rörelse och till dessa ansträngningar, som hvarken piskan eller fruktan för en omedelbar död kunnat åstadkomma, upptäckte jag, att det var en insekt, hvilken jag förut sett längre ner i landet och hvilken ej är någon annan än Oestrus eller Stickflugan. Våra naturhistorieskrifvare hopblanda Oestrus med Tabanus, hvilka äro så skilda åt, som en hare från en björn. Boskapen är i sjelfva verket lika besvärad af Bromsar, som af den värsta af Flug- eller Musca-slägten, men af Oestrus kunna de skrämmas från vettet». — Derefter följer en beskrifning öfver denna insekts lefnadssätt och utseende.

Äfven i den rigtning, i hvilken den moderna naturforskning så framgångsrikt har arbetat, gjorde Linnæus iakttagelser, och ej endast om variationen, utan äfven om de teleologiska frågorna; — ja, till och med »om kampen för tillvaron» har han lemnat intressanta framställningar, som vittna, att han icke varit främmande för dessa synpunkter, om han ock icke genom sina undersökningar kommit till

samma resultat, som nutidens naturforskare [1]). Såsom ytterligare ett exempel härpå vill jag här delvis återgifva hans beskrifning öfver »renarnes bromskulor», hvilken kanske för en och annan icke torde vara bekant......» Jag märkte, första dagen jag war kommen till Fiällen, på den Renen, som bar matsäcken och leddes af Tolken, huru han otaliga gånger, på resan stannade twärt af, blef så stilla som en Stod, eller *Catalepticus*, med uprest hufwud, upspänta öron och ögon, utan att han hwarken med något drag, hot eller stryk wille gå utur stället; men litet derefter började han på at gå af sig sielf.

»Om andra morgonen, sedan jag kom på fjällen och fåt mitt sofställe eller säng, utan för en Lapkoja, mellan twenne Renskin, emedan jag ännu ej blifvit wan wid den lukt, som war uti kojan, drefs Renarna fram helt bittida in emot tusende stycken af hundar och poikar, och miölkades både af gamla och unga, män och qwinnor. Här fick jag se, huru Renarna plågades af en osynlig fiende: alla reste up hufwudet på en gång, spärrade ut ögon och öron, sparkade med föttren, stodo helt ystre och stilla någon liten tid; men begynte ofta å nyo sin förra rörelse, så hastigt och tillika at et Compagnie Soldater aldrig skulle kunna snällare och färdigare göra sina exercitier: således buro de sig åt, öfwer hundrade gånger. När jag nu sådant hade åskådat twänne gånger å rad, frågade jag Lapparna hwad det war, som kom åt Renarna? Hwilka swarade, at flugorna oroade dem. Änteligen sedan jag länge och granneligen spanat derefter, blef jag warse några flugor, som swingade sig i luften fram och tillbaka, ty tog jag mig före att taga fat på dem. När Lapparna det sågo, kommo de mig till hielp,

---

1) Det kan möjligen förefalla egendomligt, att den kristna tidens båda största naturhistorieskrifvare, Linné och Darwin, hvilka strängt fortgått på *samma* väg — nemligen observationens —, kommit till så vidt skilda meningar angående arternas inbördes förhållande. Men Linnés utgångspunkt var en gång med bestämdhet gifven: han stod på biblisk grund och sålunda var *art* för honom detsamma, som »hvarje af Skaparen i begynnelsen frambragt särskild form». Skilnaden dem emellan kan helt enkelt uttryckas så, att enligt Linné hafva organismerna — och deras organ — blifvit lämpade för de bestämda förhållanden, under hvilka de en gång blifvit stälda; enligt Darwin åter lämpa de sig småningom för de förhållanden, under hvilka de komma.

så at jag på en liten stund fick 4 à 5 stycken. Straxt satte jag mig nid, at sönderstycka och beskrifwa dem, då Lapparna stälte sig omkring mig och undrade storligen uppå mitt papper, penna, bleck och skrifsätt». Derefter följer en beskrifning öfver denna insekt och dess skilda delar, hvarvid han slutligen säger: »Skierten räkte intet utom kroppen: han hade hwarken tagg eller någon dylik rädelig hwasshet: icke heller fans i munnen någon gadd; Ty föll jag i förundran, huru det kom til, at Renarna skulle så hiskeligen rymma undan för sådana, som dem intet såra kunde.... Twänne dagar derefter, som jag hade skärskodat Renarnas ryggar, med deras många brömskulor, blef jag warse at alla Brömskulorna woro mit uppå öpna genom ett trindt hol, som war så stort, at man lätteligen kunde träda en gåspenna deruti, om icke något innan til stått emot».

Genom att nu trycka på dessa brömskulor lyckades det honom utklämma några puppor, hvilka han jemte litet renhår lade uti en ask, då han om några dagar fann dem utvecklade till nyss omnämda insekt. Vidare fortsätter han:

»Sedan märkte jag på Renen, hwar dag vi reste.... at denna Flugan följde oss hela 3 til 5 timar i sänder och flög alt för ett emot Renens rygg eller straxt efter honom. Hon höll stierten alt stilla uträkt och förde på dess yttersta ända ett hwit ägg, så stort som et litet senapskorn. Jag hade min största fägnad, at se hela dagen igenom denna flugan såsom min trägna Följeslagare ofta trötna up för än jag: särdeles om luften war kall. Hon war så warsam och rädder om sitt ägg, at hon ingalunda tordes släppa det ifrån sig ned på Renen, om Han icke stannade och stod stilla, men fälte det ofta nid på sidan. Så enwis war hon att följa efter Renen, at hon omsider trötnade aldeles bort och föll af matthet ned på snöbergen, då hon kunde tagas med händren, såsom hon hade warit aldeles död; men genast derefter då Hon allenast en minut legat på snön, och flåsat, som ett trött Bi, flög Hon up till nästa gröna fläck, der hon hwilade sig vid pass halfannan minut, innan hon åter flög up och började följa sin kära Ren i hamn och häl efter.... Ingen lapp wiste, att desse flugor woro wållande till Renarnas kulor eller *Curbma*.»

»Här kunde man med förundran skåda Skaparens stora mästerstycke:

»Huru han wärjat dessa späda flugor och giordt dem ludna, lika som Lappen i sin mudd, at de intet måtte frysa ihiäl på desse kalla Nordländska och snöfulla berg.

»Huru Gud tillagat en ymnig föda för deras små ungar, hela winteren igenom, den de få af Renens warma blod, som et foster i sin moders qwed. Huru Gud innästlat desse usla kräken i winterläger, på et alt för lämpeligit sätt, då han dem satt inom huden, och utom musclorna på kroppen, det är på ett liumt ställe, der hwarken för stark warma eller köld finnes. Huru Gud utkorat Renens rygg dertil och intet dess sidor eller buk, at han ej skulle kunna lägga sig nid och således klämma dem sönder.

»Huru Skaparen deremot klädt Renen med så täta hår at intet Creatur fått dem tätare. Hwaraf kommer, at då håren om sommartiden äro längst och skola gå af, stå alla på ryggen uppräta, och losna här och där från huden. När flugan då släpper ägget på Renryggen, faller det mellan de upprätte håren nid på hullet. Der kläckes det småningom ut, såsom en liten gnet, hwilken sedan sakta gnager sig in, til dess den kommer emellan huld och skin, der den omsider skall stanna. Just på denna tid äro Renhornen nyss utwuxne, ännu ludna, och på ändarna aldeles miuka, och så öma, at renen intet tol, att man på något sätt rörer wid dem, mycket mindre kan han bortrifwa eller bortskudda denna gnagande masken med dem.»

Sedan han derefter redogjort för denna insekts utveckling och näring, stannar han vid följande reflexioner:

»Men öfver alt detta måste jag stanna i den aldradiupaste förundran, då jag tänker på den stora Sympathie och Antipathie, som är mellan denna flugan och sjelfva Renen: at han, som är et stort och starkt djur, kan slåss med sina Bukbröder, til det yttersta, och törs wända hornen mot Lappen sielf, skal så mycket rädas för en ynkelig fluga, den där allenast lefwer 2 eller 3 weckors tid och han genom et enda slag med swansen kan döda. Hon äger hwarken gadd eller tänder, hwarmed hon skulle kunna göra honom det minsta mehn, och likwist skal han bära så stor rädhoga

för henne, at han flyr från lapmarkerna up til de högsta snöbergen uti fiällen, och törs hela dagen intet gå derifrån nid utur snön, at ställa sin hungriga maga tillfrids; utan står altjämt likasom på wakt, med upspärrade ögon, upreste öron, uplyft hals, sparkar, fnyser, skakar kroppen och weftar med svansen alt för et. Hwem har lärdt Renen, at denna fluga kan tilskynda honom något mehn? Flugan deremot längtar så innerligen efter, den som för henne rymmer och skyr, at hon ingen ro eller lisa kan äga de få dagar hon lefwer sin frodigaste lefnad. Hon glömmer bort både mat och hwilo, far hela dagen, i fult och wackert wäder efter sin kära Ren; Hon följer honom så trägit, att hon omsider faller nid på snön, och blir så trött, att hon intet kan röra sit minsta ben. Detta gör hon endast derföre, at hon måtte få släppa et litet ägg uppå Renens rygg, fast än hon har så många ägg uti sin qwed, at om alla de ägg en enda fluga äger, skulle särskilt bli släpte et på hwar Ren, så skulle näppeligen et helt regimente renar göra tilfyllest dertil.» — — —

Han försummade ej något tillfälle att i den fria naturen studera sin vetenskap, såväl i regn som i solsken. Söndagsförmiddagarne utgjorde dock, så vidt omständigheterna tilläto, härifrån ett undantag. Anmärkningsvärd är i sanning den djupa religiositet, som här i hans anteckningar röjer sig. Hans vetenskapliga undersökningar leda alltid hans tankar till skaparens storhet och allvishet, och ofta finna vi vid hans naturbeskrifningar sådane tillägg, som »den, som betraktar naturen, ser med beundran, att hela verlden är full af Guds ära». Huru han uppfattade den nordiska sommarns skönhet, se vi af de ord, med hvilka han inleder midsommardagens anteckningar: »Välsignad vare Herren för vårens och sommarens skönhet och det, som här har nått större fulländning, än någor annorstädes i verlden, — luften, vattnet, ängarnes grönska och fåglarnes sång!»

Men icke endast på naturföremålen riktade han sin uppmärksamhet. Äfven af folket, dess seder och bruk, lefnadssätt, handel och näringar m. m. har han lemnat högst intressanta och värderika skildringar. Bland annat beskrifver han utförligt alla de 19 olika sätt, hvarpå man i Norrbotten använder och tillreder mjölk. Äfven de obetydligaste saker

undgingo icke hans uppmärksambet. Så t. ex. antecknar han om Luleå gamla stads kyrka: »Inuti kyrkan finnes en gammal altartafla, prydd med gamla bilder af martyrer, i hvilkas hufvuden äro ihåligheter för vatten med aflopp till ögonen, så att dessa figurer kunna gråta, när presterna så finna lämpligt. — Der finnas två pelare med en bild på hvardera, hvilkas händer äro så inrättade, att de medelst ett snöre kunna lyftas upp såsom till bön, när folket går förbi vid inträdet i kyrkan.»

Här och der i sina anteckningar inflickar han små berättelser och funderingar, som stundom vittna om en ganska rolig idéassociation. Jag vill endast anföra ett exempel. Han hade en gång vid Bottniska viken tillfälle att se det öppna hafvet, och betraktandet af detta samt de på stranden uppkastade spillrorna af förolyckade fartyg väcker då hos honom tanken på alltings förgänglighet och på — studenten, som af en sjöolycka blifvit så uppskrämd, att han för att komma öfver till Finland — af respekt för Ålands haf — föredrog att *till lands* gå rundt om Bottniska viken; med anledning deraf tog eller fick han sedermera namnet Tillandz [1]). Det är efter honom som, Linné uppkallat slägtet *Tillandsia.*

Omsorgsfullt studerade han äfven de mest gängse sjukdomarne, så väl hos menniskor som hos djur, och på denna resa synes han också för första gången hafva försökt sig såsom läkare. För ett litet barn, hvars ögon hade en onaturlig ställning uppåt, så att endast halfva pupillen syntes, ordinerade han, att barnets vagga skulle vändas med fötterna mot fönstret, så att det småningom kunde vänja sig att rigta blicken mot ljuset, »ty medelst upprepade försök blifver allt lätt och möjligt». Mindre lyckade deremot äro de föreskrifter, han lemnat vid den märkvärdiga åkomma, hvil-

1) Han hette förut *Tiliander* (Smol., f. 1640, d. 1693 såsom professor i Åbo; var en framstående botanist). »Samtidigt började tvenne ynglingar från Hvittaryd i Småland studera, hvilka båda togo namn af en stor Lind, den ene *Tiliander*, den andra *Linnæus*, och blefvo hvardera stamfäder för en prestslägt, som öfver 200 år blomstrade inom Wexiö stift. Af båda slägterna uppträdde en utmärkt botanist.»

E. Fries. Bot. Utfl. III.

ken han på följande sätt skildrar. »Det var en qvinna, som ansågs hafva råkat ut för olyckan att få grodor i magen och hvilken ansåg orsaken dertill vara, att hon under loppet af föregående vår druckit vatten, som innehöll rom af dessa djur. Hon tyckte sig känna tre sådana, och så väl hon, som personer, hvilka sutto henne nära, tyckte sig *höra* dem qväka. Hennes åkomma minskades i någon mån genom att dricka bränvin. Salt hade ingen kraft att förstöra grodorne. En annan person, som för några år sedan haft samma åkomma, tog några dosis af Nux vomica (räfkakor) och blef kurerad, men äfven detta kraftiga medel hade på denna qvinna förgäfves blifvit användt. Jag rådde henne att försöka med tjära, men den hade hon redan tagit in utan framgång, ty hon blef tvungen att kräkas upp densamma».

Af de många bekantskaper, han under resan gjorde, skola vi låta honom omtala tvenne såsom ganska märkeliga: »Presten i Jockmock, Herr Malming, som är skolmästare, och Herr adjunkten Högling plågade mig genom deras fullkomliga och högst envisa okunnighet. Jag kunde ej annat än undra öfver, hur så mycket högmod och stolthet, sådan skamlig brist på uppfostran jemte sådan oförbätterlig dumhet kunde finnas hos personer af deras stånd, der man vanligen väntar sig lärda män; till och med hvilken tolfårig skolgosse som helst skulle hafva varit lärdare. Ingen förnekar dock dylika personers skicklighet, aldraminst om de äro så långt som möjligt aflägsna från den civiliserade verlden.»

»Den lärde adjunkten begynte ett samtal med anmärkningar öfver molnen i det landet, demonstrerande, huru de stöta emot bergen, under farten bortförande stenar, träd och boskap. Jag proponerade, att sådana händelser snarare borde tillskrifvas vindens styrka, ty molnen kunde ej af sig sjelfva lyfta eller föra bort någonting. Han skrattade åt mig och sade, att jag säkerligen aldrig sett något moln. För min del syntes mig, som om han ej varit annorstädes än i molnen. Jag svarade, att då vädret är dimmigt, går jag i moln och då dimman förtätas och ej längre hålles uppe i luften, regnar det omedelbart framför mina fötter.

»Vid allt detta resonerande, som gick öfver hans förstånd, skrattade han blott med ett sardoniskt leende. Ännu mindre var han tillfredsställd med min framställning af huru vattenpartiklar kunna höja sig upp i luften, emedan han sade, att molnen voro solida kroppar. Då jag förnekade detta, förstärkte han sitt påstående med ett bibelspråk, nedtystande mig med auktoritet och sedan skrattande åt min okunnighet. Derpå nedlät han sig att undervisa mig, att efter regn finnes alltid ett slem på det ställe af berget, der molnen berört detsamma. Då jag svarade, att detta slem är en växt, kallad Nostoc, ansågs jag, liksom S:t Paulus, galen och troddes, att för mycket lärdom förvändt min hjerna. Denne filosof, som var lika öfvertygad om sin fullkomliga kunskap om naturen, som Sturmius om att kunna flyga medelst ihåliga klot, roade sig med att skämta så mycket som möjligt på min bekostnad. Slutligen rådde han mig nådigt att hysa någon aktning för personer, som voro bevandrade i dessa svårbegripliga ämnen, och att ej vid min hemkomst exponera mig genom att offentliggöra sådana orimliga och förvända idéer, som jag nu hade hyllat.

»Den andra, skolmästaren, klagade öfver att folk skulle egna så mycken uppmärksamhet åt verldsliga fåfängligheter och följaktligen — tyvärr — försumma sitt andliga goda, och han anmärkte, att mången blifvit förderfvad genom för mycken flit att studera.

»Båda dessa visa män öfverensstämde i en sak. De kunde ej dölja sin förundran öfver att Kungl. Vetenskapssocieteten hade särskildt gifvit en simpel student sådana uppdrag, som jag erhållit, utan att betänka, att det förut fanns så kompetenta män, boende i länet, som kunde hafva åtagit sig uppdraget. De förklarade, att hvar och en af dem skulle hafva varit villig göra detta. Enligt min tanke skulle de likväl blott hafva lemnat en ny illustration till ordspråket om åsnan och lyran.» —

Särdeles stora blefvo de vetenskapliga resultaten af hans resa. Förutom hans ofvan ofta citerade *Lachesis Lapponica*, hvilken »gifver vid handen Lapplands Physique, Oeconomie, Klädedrägt, Jagt etc.», kunna såsom omedelbara frukter af densamma räknas: *Florula* och *Flora Lapponica*,

en mängd smärre uppsatser — »om Renarnas sjukdom, om Lappska limmet, om snösparfven, om Fjällmössen eller de djuren, som sägas komma neder utur skyarna» o. s. v. — förutom många uppgifter i flera af hans senare arbeten, der man tydligen kan finna, att han tillgodogjort sig erfarenheter från denna resa. Med rätta kunde han ock på baksidan af ett blad i *Flora Lapponica* sätta följande vers af Rudbeck:

Censori rigido.

Men Du, som tadlar alt, kom här lät tig behaga
At se the höge bärg, the skogar, träsk och haf,
Som mig så hafwa mödt, skrif sedan på min graf,
Om jag ock mödan spardt eller gifwet segn för saga.

Väl hände det någon gång, att han genom de många svårigheter och mödor, han fick utstå, icke var synnerligen belåten, och i ofvan citerade bref till Stobæus säger han äfven: »kommer jag med helsan och lifwet hem, det jag räknar för ett särdeles underwerk, wille jag ej resa samma för 2000 plåtar» samt sedermera på samma ställe: »hjelper Gud mig hem med alt detta skraplet, skall jag vara communicabel», men dylika tillfällen äro få. Deremot vittna hans anteckningar ofta om, att han med glädje och friskt mod helsat hvarje dag, som resan gaf. Till dessa dagar förlade han också sedermera sina käraste minnen, hvilka han ännu i sin ålders höst gerna framkallade jemte de väna bilderna af de Floras barn, som han då för första gången fått lära känna. Så skref han vid slutet af år 1773 till en bekant, som varit bosatt i Jockmock och då skulle flytta derifrån:

»I bjuden nu de majestätliga fjällen farväl. Faren nu väl I menlöse, täcke fjällblommor: *Andromedæ*, *Saxifragæ*, *Diapensiæ*, *Dryades* etc. I får sedan aldrig se dem mer Helsen dem ifrån mig med yttersta *valete* —!»

Om Linné såsom mineralog.

Anteckningar

af

Eugène Svedmark.

Tidigt vände Linné sin håg åt den oorganiska naturen, lika mycket som åt den organiska, hvilken senare visserligen mer och mer blef det mest gynnade föremålet för hans forskningar, utan att han dock försummade att pröfva sina krafter på den förra och att, följande sin naturliga böjelse för ordning och fasthet, sammanföra alla dess alster inom ramen af ett *regnum lapideum*, hvilket han fortfarande under årens lopp utvecklade och fulländade i den en gång började rigtningen och med konseqvent bibehållande af den först begagnade indelningsgrunden. Att Linné under denna successiva framställning och fulländning af sitt system med öppen blick uppfattade och skarpsinnigt tillegnade sig samt med detta införlifvade alla under tiden öppnade nya utsigter och gjordå erfarenhetsrön samt att han vid första utarbetandet deraf stödde sig på ett eller flera förut utgifna verk i samma ämne, skola vi utaf det följande finna.

Redan före sin vistelse vid universitetet i Lund hade Linné sysselsatt sig med att samla stenar, hvilka han jemte växter och insekter förvarade och ordnade [1]).

I Lund kom han snart i nära beröring med Kilian Stobæus, hvilkens bibliotek, liksom hans samlingar ur naturens alla riken, blefvo föremål för Linnés trägna studier. Linné uttrycker sedermera i sina bref till Stobæus sin tacksamhet för det tillfälle till studier af dessa skatter, som härigenom varit honom beredt, samt beklagar äfven sin försumlighet att icke närmare hafva sysselsatt sig med stenriket, då ett

---

1) Wieselgren, De la Gardiska Archivet, Del. 9, sid. 204. De nedan nämnda brefven till Stobæus återfinnas i samma källa.

så godt tillfälle dertill stod honom öppet. En katalog öfver Stobæi museum mineralog. får han löfte att erhålla och längtar mycket derefter. (»Ach, den lofvade och högst åstundade catalogus musei mineralis D. Stobæi. Ach!» Upsala 1 sept. 1730.)

Redan tidigt har Linné haft tankar på ett system öfver den oorganiska naturen och den 12 okt. 1731 uttrycker han i ett bref till Stobæus sitt missmod öfver de utkomna framställningarnes brister samt vänder sig till Stobæus, såsom rätte mannen att göra den nödiga reformen i ämnet.

År 1732 besökte Linné Lund, hvarvid han beseåg Stobæi stora samling, som han dock ej fann innehålla tillräckligt material för utarbetande af ett system, som skulle gifva form och innehåll åt de tankar och planer, hvilka redan då hvälfde sig i hans hufvud [1]).

Under sin resa i Lappland lärde sig sedermera Linné af Bergmästare Svanberg i Calix proberkonsten »på 2 dagar och en natt», hvilka inhemtade kunskaper han snart började meddela i en krets af åhörare, då han år 1733 i Upsala höll kollegium i proberkonst, »som tillförene vid denna Academien icke varit practiseradt».

Samma år företog Linné en resa i bergslagen, besökte dervid flera de förnämsta grufområdena och uppehöll sig särskildt en längre tid vid Fahlu grufva, allt under trägna studier och observationer. »I Fahlun kröp Linnæus om dagarne ibland stenarne i grufvan och satt om nätterna vid smältugnarne». Der blef han nu af Landshöfdingen Reuterholm uppmanad att göra en resa i Dalarne på hans bekostnad, hvilken resa också företogs följande år.

Härunder hade tankarne på systemet allt mera utvecklat sig. »Linnæus hade», säger han sjelf, »äfter sin hemkomst från Lappland besynnerligen lagt sig på Mineralogien, *hvarföre han ock besökt Bergslagerna, att få ett System äfter Stenarnes natur*, som aldrig bättre kunne läras än vid Bergslagerna; *hade ock nu fått det i fullt stånd*, och läste det med grufbetjenternas myckna nöje». I Upsala hade han efter sin första återkomst från Fahlun i april 1734 varit syssel-

1) Egenhändiga anteckningar sid. 18.

satt med ordnandet af den skörd, han hemfört från förra årets resa, samt arbetat på fulländandet af sitt system.

Frukten af allt detta arbete och dessa resor var nu mogen; den 2 sept. 1734 hade Linné på papperet uppstält och ordnat det hela och härmed var således hans *Regnum Lapideum* färdigt.

Linnés egenhändiga uppteckning af hans således fulländade system befinner sig sedan 1853 i Upsala universitetsbiblioteks ego [1]). Titeln derå lyder i sin helhet:

Caroli Linnæi

Pluto Svecicus,

qvi
e
Regno Subterraneo
Supra mille
Naturalia Lapidea
per
Provincias Svecicas
præsertim collecta
promit.
Qvæ omnia Systematice digessit
in
Classes, Ordines, Genera, Species
cum
characteribus, divisionibus, definitionibus, differentiis
additis

Synonymis	auctorum
Proprietatibus	Vulcani
Usibus	Oeconomi
Locis	Geographi.

Dalekarl. Fahlun 1734 Sept. 2.

Denna handskrift innehåller först en literaturförteckning på 15 sidor. Vidare en kort ingress, i hvilken man igenkänner flera hufvudpunkter utaf Linnés »observationes in regnum lapideum». Derefter följer sjelfva systemet, hvil-

1) Detta manuskript är ett af de sex, som 1853 påträffades i Lektorn och Professorn Reinh. Scheringssons dödsbo i Westerås samt genom dåvarande Studenten, nu Professorn Dr C. E. Bergstrand räddades från att vandra till kryddboden.

ket i uppställning fullkomligt öfverensstämmer med Regnum lapideum uti första upplagan af Systema naturæ och endast i några oväsentliga enskildheter skiljer sig derifrån.

Linné indelar den oorganiska naturens alster i följande 3 klasser:

1) *Petræ* (Bergarter) — Lapides *simplices*.
2) *Mineræ* (Malmer) — Lapides *compositi*.
3) *Fossilia* (Grussorter) — Lapides *aggregati*.

Petræ voro enkla och bestodo af likartade delar, hvilket skilde dem från följande klass:

Mineræ, hvilka voro petræ genomträngda af ett främmande ämne, ett salt, hvilket åt petræ förlänade förmågan att kristallisera och gaf dem en bestämd kristallform. Mineræ voro således sammansatta utaf olikartade beståndsdelar, bland hvilka det ena slaget var underordnadt det andra, hvilket senare just genom kristallformen gaf det förra dess egenskap att vara mineral.

Fossilia slutligen voro olikartade blandningar af partiklar, tillhörande båda de föregående klasserna, uppkomna af petræ och mineræ genom deras förstöring och söndergrusning.

Petræ delas i tre ordningar:

a) *Apyri* (i Pluto Svecicus *Salamandrinæ*), eldfasta stenar,

b) *Calcariæ* (i P. S. utan namn), hvilka vid glödgning falla sönder till ett pulver,

c) *Vitrescentes* (i P. S. *vitrum*), hvilka i elden smälta till glas.

Mineræ delas i:

a) *Salia*, salter; b) *Sulphura*, svafvelarter; c) *Mercurialia*, metaller.

Fossilia innefatta äfven tre ordningar:

a) *Terræ*, jordarter; b) *Concreta*, gyttringar, »gytter»; c) *Petrificata*, försteningar.

Pluto Svecicus, hvilken enligt alla anledningar varit ett kompendium för Linnés föreläsningar i Upsala och Fahlun, upptager en stor mängd arter under hvarje slägte, hvilka vid en fullständig föreläsningskurs icke borde fattas. I Regnum lapideum är antalet deremot betydligt inskränkt.

Lika outtröttligt som Linné i naturen uppletade och sedermera undersökte de oorganiska alstern, lika flitigt och noggrannt har han studerat snart sagdt allt, som i denna vägen före och under hans tid i tryck trädt fram i dagen. Derom vittnar den ofvan omnämda literaturförteckningen i Pluto Svecicus, hvilken särdeles fullständigt upptager den utkomna literaturen i detta ämne.

Endast några få år före första upplagan af Linnés Systema naturæ hade Bromell (år 1730) utgifvit: »Inledning til nödig kundskap at igenkiänna och upfinna allahanda bergarter, mineralier, metaller, samt fossilier». En innehållsförteckning öfver arbetets 12 kapitel visar utan vidare förklaring Bromells uppställning af sitt ämne: 1. Mull- och jordarter. 2. Saltslag. 3. Svafvel och allahanda feta svafvelachtiga bergarter. 4. Nyttiga eldfasta stenar. 5. Stenarter, som sig uti elden til gips, kalk och pulfver bränna låta. 6. Stenar, som i elden flyta och til glas smältas. 7. Stenar, som någon sällsam ovanlig figur samt skapnad hafva. 8. Petrificater. 9. Stenar, som inom allahanda djur växa och födas. 10. Bergarter, mineralier och halfva metaller. 11. Malmers och metallers uppfinnande. 12. Malmer och metaller.

Jemföra vi denna Bromells indelning af sitt ämne med Linnés Pluto Svecicus och Regnum lapideum, finna vi, att de i allt väsentligt till en god del öfverensstämma. Linnés ordningar, apyri, calcarii och vitrescentes igenfinnas med sina genera och species hos Bromell under afdelningarne 4, 5 och 6. Linné räknar glimmern till apyri, då han af Bromell föres till de stenarter, som låta bränna sig till pulver. Salia, sulphura och mercurialia motsvara Bromells afdelningar 2, 3 och 12. Linnés terræ motsvara Bromells mull- och jordarter, kap. 1; concreta hos Linné motsvaras delvis af kap. 7 hos Bromell, t. ex. Aetites, vidare af kap. 9, såsom bezoar, kräftstenar o. s. v. Slutligen återfinnas Linnés petrificata hos Bromell i hans 8 kap.

Vi se här en ganska stor öfverensstämmelse mellan båda och ögonskenligt är, att Linné accepterat Bromells benämningar och allmänna uppfattning af ämnet. Skilnaden mellan dessa arbeten angifves af Linné sjelf i få, men såsom

vanligt träffande ord[1]: »*Methodus* Bromeliana neqvit dici Systema, qvamdiu Clavis Classium, characteres Generum, differentia Specierum, Synonyma Authorum deficiant». Så är också förhållandet. Bromell har ingen ledande princip, utan anför helt enkelt den ena afdelningen efter den andra, utan att påvisa något samband emellan dem. Hans uppställning kan ej få namn af ett system, i följd hvaraf *Linné är den förste i Sverige, som uppställt ett system för den oorganiska naturen.*

Med få ändringar beträffande Regnum lapideum utkom år 1740 nästa upplaga af Systema naturæ. I den dernäst följande upplagan utgifven af Linné sjelf år 1748 (sjette upplagan) finna vi icke obetydliga tillägg och förändringar, hufvudsakligen rörande den mineralogiska delen af systemet. Åt denna del har Linné förnämligast egnat sina studier och spelar härigenom i sin egenskap af mineralog en icke ovigtig rol, hvilken det kan vara af intresse att med några ord närmare belysa.

Inom det adertonde århundradet spåra vi tre olika rigtningar, i hvilka de derunder framträdande mineralsystemen i afseende på den följda indelningen gå, alltefter som de olika författarne vid uppställandet af sina system uteslutande höllo sig till mineralens morfologiska, eller kemiska, eller naturhistoriska egenskaper. Efter dessa olika synpunkter uppstodo dels kristallografiska, dels kemiska, dels naturhistoriska system. Linné är en bland representanterna för den förstnämda rigtningen. Bland författare, som i sina system utgingo från mineralens kemiska konstitution, fästes vår uppmärksamhet vid flera framstående svenska namn, såsom Wallerius, hvilken kan anses såsom en föregångare till de följande, Cronstedt och Bergman. Den tredje rigtningen representeras slutligen af den berömde tyske geologen Werner.

Vi hafva ofvan sett, att Linné indelade sin andra klass, mineræ (malmerna eller mineralen) i tre ordningar, salia (salter), sulphura (svafvelarter) och mercurialia (metaller). *Mineralen* (mineræ) äro, säger Linné, stenar (lapides) genom-

---

1) Syst. naturæ, ed. XII, tom. III, pag. 14.

trängda af ett främmande ämne, salt, svafvel eller metall. Härigenom få vi åtminstone någon förklaring öfver ett förhållande, som eljest väcker vår förvåning, att t. ex. den kristalliniska kalkspaten skildes från de under skiftande former kristalliserade spatkristallerna. Den förra var en enkel sten eller bergart, de senare vore samma sten, genomträngd af ett främmande ämne, saltet natrum. De på detta sätt sammansatta stenarne eller mineralen kunna vidare antingen innehålla enbart den främmande beståndsdelen salt, hvarvid de räknades till första ordningen, till salterna. Sådana voro endast enkelt sammansatta (simpliciter composita). Vidare kunde jemte saltet äfven ingå svafvel. Dessa till andra ordningen hörande mineral ansågos vara dubbelt sammansatta (decomposita). Slutligen funnos sådana, i hvilka utom dessa båda substanser äfven en tredje, en metall, ingick. Mineralen tillhörande denna ordning voro i ännu högre grad sammansatta (supradecomposita).

Således *äro icke* dessa så sammansatta och kristalliserade stenar eller bergarter *salt*, utan *innehålla* endast sådant, hvilket just förlänar dem förmågan att kristallisera och derföre nödvändigt måste finnas i kristallerna, *ty utan salt ingen kristallisation* (omnis crystallisatio ex sale) [1]). De enkelt sammansatta kristallerna, t. ex. ädelstenarne, sluta sig derföre närmast till salterna och visa ej heller hvarken några utaf svaflornas eller metallernas särskilda egenskaper. De dubbelt sammansatta hänföras till svaflorna, såsom pyriten, hvilken jemte sin kristallform (saltet) äfven innehåller ett annat ämne (svafvel), som vid upphettning gifver sig tillkänna genom den tydligt urskiljbara svafvelaktiga lukten. De mest sammansatta gifva derjemte vid smältning en metallkula, såsom tennmalmen, och sluta sig derigenom till den tredje ordningen, till sjelfva metallerna.

De *salter*, som inom första ordningen, salia, bestämma kristallformen hos mineralen äro följande:

Natrum (kalksalt). Detta salt fanns ursprungligen ej i systemet, utan tillkom i andra upplagan af Systema naturæ.

---

1) Denna åsigt hade Linné år 1747 framställt genom Martin Kähler, Crystallorum generatio. Amoenitates Academicæ. Vol. I.

I Pluto Svecicus är det äfven senare tillagdt framför nitrum. Till detta salt räknas alla kalkspatens kristallformer, hvilka i de senare upplagorna äro särskildt specificerade, såsom skalenoedrar, tuppkams- och svintandskristaller, orsten med flera. I sjette upplagan är vidare efter natrum inskjutet ett annat salt, selenites, som innefattar åtskilliga gipsarter. Denna afdelning är utbruten ur genus natrum, hvartill hon först hörde under speciesnamnet selenites eller spegelsten. I följande upplaga har samma selenites åter förts under natrum.

Nitrum (salpeter) är ett vigtigt salt, då till detsamma bland mineralen räknas bergkristallen (crystallus montana) samt en stor mängd varieteter af kristalliserad kiselsyra jemte andra mineral, hvilka upptagas under namn af falska ädelstenar, såsom topas, rubin, ametist, smaragd, safir m. fl. Hufvudkristallformen är ett hexogonalt prisma. Pseudo-ädelstenarne äro alla färgade af någon mineralsolution (ab aqva metallica) och hafva derutaf erhållit sin hårdhet.

Närmast i ordningen följer *muria* (koksalt) med hexaederns form. Utom de olika salterna, spanskt salt, Lyneburgs salt och bergsalt (marina, fontana, fossilis), räknas till detta genus äfven flusspat under namn af lysspat (muria lapidea phosphorans). Flusspaten är först i sjette upplagan här upptagen och i samma upplaga är ytterligare tillagd den s. k. sjelffrätstenen (Rappakivi), hvilken redan här beskrifves såsom en bergart, bestående af glimmer och fältspat, men likväl eget nog under genusnamnet muria (muria saxi ex mica spatoque). I sista upplagan är sjelffrätsten jemte öfriga bergarter införd under en ny ordning, aggregatæ, bland petræ.

Alumen (alun) är det oktaedriskt kristalliserade saltet, som gifver sin form åt en mängd olika ämnen, hvilka derföre räknas hit. Så finna vi inom denna grupp näst efter egentlig alun eller gedigen alun (alumen nudum) bergarten alunskiffer, ur hvilken alun bildas. Vidare räknas dit de s. k. talktärningarne från Fahlun, hvilkas utpräglade kristallform visar dem sin plats här, och slutligen träffa vi inom denna grupp ädelstenarnes ädelsten, demanten (alumen lapideum pellucidum solidissimum). Men härunder upptages

icke endast sjelfva diamanten (adamas, gemma pellucidissima, duritie summa, colore aqueo igne persistens), utan äfven korundens båda ädla varieteter, rubinen och safiren, hvilka enligt Linnés uppfattning skilja sig åt icke endast genom olikhet i färg och hårdhet, utan äfven i afseende på förhållandet vid upphettning. Rubinen är hårdare och bibehåller sin färg vid upphettning (gemma pellucidissima, duritie secunda, colore rubro in igne permanente). Safiren deremot har mindre hårdhet och blir vid upphettning färglös (gemma pellucidissima, duritie tertia, colore cæruleo igne fugaci).

Vitriolum (vitriol), det sista slägtet, innefattar hufvudsakligen svafvelmineralens oxidationsprodukter och bildar härigenom öfvergång till följande ordning, inom hvilken svafvelmineralen återfinnas. Kristallerna bilda i allmänhet sneda pyramider af vexlande utseende.

Inom mineralens andra ordning, *svafvelarterna*, nämnas först *bernsten* (succinum) och *ambra*, den förra genomskinlig, den senare opak. Vid upphettning utveckla de en angenäm lukt (fumo odore suavi). *Bitumen*, som dernäst följer, karakteriseras deremot genom en vid upphettning utvecklad obehaglig lukt (fumo odore tristi). Här träffa vi nafta, bergolja, bergbeck samt stenkol. Såväl bernsten och ambra, som bitumen benämnas sulphur iners, d. v. s. svaflet, som ingår uti dem, har icke vidare utvecklat sig, har icke derinom antagit någon bestämd karakter, såsom hos de följande.

Svafvel inpregneradt af vitriol (sulphur vitriolo infectum) är deremot karakteren för *pyrites*. Det samband, som vissa hithörande mineral hafva med de ofvan anförda vitriolarterna, antydes genom denna bestämning. Bland pyrites anföres först det rena svaflet, vidare egentlig pyrit samt slutligen en del af kopparkiserna jemte några andra kiser. Äfven vid pyrites upptages lukten, som utvecklas vid upphettning, såsom en bland hufvudkaraktererna; lukten är skarp (odore acuto). Slutligen bildar *arsenicum*, omfattande arsenikmineralen eller, såsom det äfven kallas, det metalliska svaflet (sulphur metallicum), en öfvergång till sista ordningen bland mineralen. Arsenicum och pyrites samman-

fattas senare af Linné under benämningen sulphura mineralisata, metallica i motsats till ambra, succinum och bitumen, hvilka äro sulphura unctuosa, inertia.

Grundkarakteren, som förenar alla dessa föröfrigt vidt skilda ämnen, är detta främmande ämne svafvel, som genomtränger dem och gifver tillkänna sin närvaro genom den vid upphettning utvecklade ångan eller röken (fumus), hvilken för syn- och luktsinnet förhåller sig på olika sätt. Dessa kännetecken samt i andra rummet vissa bland de särskilda mineralens fysiska egenskaper, isynnerhet deras metalliska eller icke metalliska glans och färg, användas för att särskilja de under denna ordning sammanfattade slägtena. Svaflet har tagit öfverhanden öfver saltet och derföre hafva en del af dessa mineral icke någon af saltet betingad form, eller med andra ord äro icke kristalliserade. Så är i allmänhet förhållandet med de till förra afdelningen hänförda. Undantag göres af orstenen (lapis suillus), hvilken subsumeras under slägtet bitumen såsom bitumen marmoris fœtidi. Inom senare afdelningen finnas flera kristalliserade mineral, men hos dem uppträder icke allenast salt och svafvel utan äfven metall, hvarvid dock svaflet ännu är herskande öfver båda. Den vid deras upphettning utvecklade gasen med sin svafvel- eller arseniklukt gifver tillkänna, att mineralen böra hafva sin plats inom svafvelarternas ordning.

Mercurialia eller *metallerna* bilda den tredje ordningen under mineralens klass. Hos alla metaller har mercurius (metallen) tagit öfverhand öfver sal och suphur (salt och svafvel), hvilka jemte den förra äfven ingå uti dessa mest sammansatta (supradecomposita) mineral. Metallerna smälta vid upphettning och gifva vid afsvalning ett glänsande, ogenomskinligt och för hvarje metall egendomligt färgadt korn (regulus nitidus, coloratus, convexus, opacus). Man skiljer bland dem mellan halfmetaller och egentliga metaller, de förra karakteriserade genom sin sprödhet (friabilia), de senare genom sin smidighet (malleabilia).

Denna delning finnes först uti den sista af Linné utgifna upplagan af Regnum lapideum år 1768. Vid denna tid hade Wallerius redan år 1747 utgifvit sin mineralogi och vidare hade år 1758 Cronstedts »försök till mineralogie»

anonymt utkommit. Båda hafva i likhet med utländska författare skiljt mellan egentliga metaller och halfmetaller; från deras arbeten är Linnés indelning ögonskenligen hemtad.

Redan i sjette upplagan framlyser på åtskilliga punkter den förändrande inverkan, som Wallerii nyss utkomna mineralogi utöfvat på Linnés system. Vi få nedan tillfälle att med några ord beröra såväl Linnés och Wallerii, som äfven Linnés och Cronstedts förhållande till hvarandra.

Den minsta delen af Linnés metaller är, hvad vi nu mena med sådana. Under den allmänna benämningen metall innefattades nemligen alla de mineral, som innehöllo samma metall mer eller mindre lätt åtkomlig. Med andra ord, malmerna räknades hvar till sin metall och sammanfattades under hans namn inom samma slägte. Så subsumeras under qvicksilfver cinnober, under antimon spetsglans, under zink blende och galmeja, under jern alla jernmalmer samt derjemte äfven smergel. Till tenn räknades utom tennmalm äfven skiörl (den gamla benämningen på pyroxen- och amfibolmineralen samt hufvudsakligen på turmalin) och granat.

Halfmetallerna voro qvicksilfver, blyerz (molybdænum, som icke finnes upptaget i sjette upplagan), antimon, zink, vismut och cobolt. Till egentliga metaller fördes tenn, bly, jern, koppar, silfver och guld.

Metallernas allmänna kännetecken äro först sjelfva metallens färg och öfriga fysiska egenskaper, såsom smidighet, hållfasthet, glans, vidare hans förhållande vid upphettning samt hans förhållande till lösningsmedel, hvilket allt vid hvarje metall upptages före beskrifningen öfver hans olika arter.

Sådan är i korthet utvecklingen af Linnés mineralsystem. Han förklarar och fulländar vidare sina åsigter i den nämnda sista upplagan utgifven af honom sjelf och hans system blir der mera spekulativt. Sjelfva grundkarakteren hos alla mineral är den hos dem inneboende förmågan att kristallisera. Alla mineral hafva uppkommit genom kristallisation (mineræ omnes crystallisando natæ sunt). Mineralen bildas af bergarterna, hvilka åter uppkomma ur jordarterna

genom dessas förening med salter. Denna process liknas af Linné vid en äktenskaplig förbindelse mellan jordarterna (terræ), hvilka äro det qvinliga könet, och salterna (salia), som äro det manliga. De senare genomtränga de förra och derigenom alstras en fullkomligare afföda, mineralen (mineræ). Jordarterna och salterna sjelfva äro syskon uppkomna genom ett dylikt äktenskap mellan det passiva och receptiva vattnet (aqva passiva, concipiens) och den aktiva och alstrande luften (aër activus, generans). Derjemte närer vattnet tvenne styfdöttrar, växt- och djurverlden, hvilka efter sin död återvända till fadren, jorden, hvarefter styfmodren, vattnet, äfven blifver deras arfvinge, d. v. s. åter upplöser dem. (Privignos insuper duos Vegetabilem et Animalem, feminum catena continuandos, enutriet hæc Aqva: Hi ambo in Terram reducuntur perenni circulo, dum etiam horum hæres erit nutrix Noverca).

De qvinliga jordarterna, hvilka höra till stenrikets tredje klass, fossilia, äro sand (arena), lera (argilla), kalk (calx) och jord eller mylla (humus). De manliga salter, som svara mot dem och blifva deras makar, äro nitrum, muria, natrum och alumen. Salterna, som oupphörligt växa och utbildas, alstra genom kristallisation olika mineral i och af de olika jordarterna. Det ur luften stammande nitrum öfverdrager sanden och ökar honom således (*Nitrum*, Aëreum, obducendo auget *Arenam*). Muria, alstradt i hafvet, fräter sig in uti leran och drager henne tillsamman. (*Muria*, Marina, corrodendo attrahit *Argillam*). Natrum, som uppkommer ur djurriket, binder tillsamman kalken genom den fuktighet, som det utsöndrar. (*Natrum*, Animale, resudando coagulat *Calcem*). Alumen, som uppkommer ur växtriket, växer ut och förgrenar sig inom myllan, hvarigenom denna senare sammanbindes. (*Alumen*, Vegetabile, ramificando ferruminat *Humum*).

På detta sätt äro salterna fäder till stenarne.

Leran, torkad och hoppressad hårdnar till den glatta talken (talcum), hvilken upplöses och ofta ånyo utbildas till trådig asbest (asbestus), samt slutligen vidare upplöses och derefter tager form af fjällig glimmer (mica). Dessa tre slägten höra till petræ argillaceæ.

Sanden, uppkastas ur hafvet af vågorna och bildar på stranden flygsand (arena mobilis), hvilken vidare öfvergår i mosand (arena glarea). Partiklarne sammanfogas sedermera till sandsten (cos), eller bilda de grus (sabulum) och småsten (lapilli); de senare bilda bergarter (saxum), hvilka upplösas och åter kristallisera, hvarutaf slutligen framgår qvarts (qvartzum). Af dessa höra cos och qvartzum till petræ arenatæ, saxum till petræ aggregatæ.

Myllan, eller växtjorden, hårdnar genom tryck till skiffer (schistus), hvilken mättas med bitumen och bildar stenkol (lithantrax), ofta upplöses och bildar ockra, eller genom fortsatt upplösning och ombildning bildar marlekor, myrmalm m. m. Desse äro petræ humosæ.

Kalken, djurjorden, bildar marmor, eller upplöst och mättad med syra gips, hvilka båda af elementen lösas till den pulverformiga kritan, hvilken genom vatten åter förenas till flinta, eller kristalliserar, såsom i stalaktiterna, till kalkspat (spatum); alla petræ calcariæ.

På detta sätt födas stenarne af sina mödrar lera, sand, mylla och kalk.

Bergarterna uppkomma på detta sätt ur jordarterna, men de förra sträfva att vidare utbilda sig, att öfvergå till högre former. Detta mål nå de genom sin förening med salter, de antaga en yttre regelbunden form, kristallisera, och derigenom uppstå malmarterna eller mineralen, för hvilkas utbildning ur bergarterna i det föregående blifvit redogjordt. Mineralen eller malmarterna sjelfva söndergrusas och lösas och gifva derigenom återigen upphof till jordarter, hvilka äfven, såsom ofvan är framställdt, till en del bildas genom växt- och djurriket vid de organiska kropparnes förmultning. På detta sätt bildas bergarterna af jordarter, upplösas, antaga ännu en gång fast form och framträda i annan och högre utveckling såsom mineral samt återgå slutligen till sitt ursprung, jordarterna, för att åter och åter genomlöpa samma utvecklingskedja.

Till slut några ord om Linnés förhållande till Wållerius och Cronstedt i deras egenskap af mineraloger och med afseende på deras arbeten i mineralogien.

Johan Gotschalk Wallerius har uti sin Mineralogia eller Mineralriket i vissa delar följt Linnés system, men afviker äfven i flera väsentliga delar. Wallerius indelar sitt Regnum minerale uti fyra flockar, eller klasser: 1) Terræ (jordarter), 2) Lapides (stenarter), 3) Mineræ (malmarter), 4) Concreta (stenhårdningar). Mineræ eller malmarterna bestämmer Wallerius i likhet med Linné att vara »jord- eller stenarter, hvilka tillika innehålla antingen salt, svafvel eller metall». Han har derunder fyra ordningar: saltarter, svafvelarter, halfmetaller och metaller. Men se vi närmare på de malmarter, han upptager och beskrifver, så sakna vi under saltarterna alla af Linné diträknade mineral. Detta är en följd af Wallerii afvikande åsigt om de kristalliserade mineralens bildning och den betydelse, som saltarterna dervid ega. Denna åsigt framställer Wallerius sid. 122 och följande.

Han framkastar först den frågan: *hafva kristaller och äkta stenar sin figur af något salt, hvilkets kristaller de närmast likna?* Vid besvarandet härutaf anser han en skilnad böra göras emellan det, som är *orsaken till kristallisationen*, och det, som är *orsaken till kristallernas figur*. Saltet är verkligen orsaken till kristallisationen, säger Wallerius, men han opponerar sig deremot, att Linné och andra utan vidare undersökning antagit saltet vara orsak äfven till kristallernas form. Wallerius deremot håller före, att så väl stenkristallerna som saltkristallerna hafva sitt ursprung af det *jordiska* och *metalliska* inblandade väsendet, emedan saltet i sig sjelf icke eger några kristaller, förr än det blandas med någon jord eller metallisk substans. Han visar genom exempel med metallens upplösning i syror och de kristaller, som deraf bildas, att kristallformen beror utaf metallen, icke af saltet (hvilket här identifieras med syra). Äfven i naturen hafva metallerna sin bestämda figur i sina malmer. Blymalmerna hafva vanligen kubisk form; men ingår derföre koksalt i bly? Likaledes bilda tennmalmerna pyramidala kristaller, jernmalmen älskar en åttasidig tärningsfigur (oktaedern), guldet har benägenhet att antaga dendritiska former (vegetation). Wallerius kommer således till den slutsatsen, att saltarterna (eller syrorna) äro orsaken till kristallisationen, men

metallerna bestämma deremot sjelfva kristallernas figur. Det är således långt ifrån, att metallerna kunna subsumeras under salterna, utan de äro i och för sig sjelfständiga och höra till en helt annan afdelning. Derföre upptager Wallerius icke de kristalliserade mineralen under saltarterna, utan förer dem såsom ett särskildt slägte, kristaller (crystalli), under stenarterna.

Att Linné äfven berördes af denna Wallerii åsigt, derom bär det berigtigande vittne, hvilket Linné efteråt intager i sitt system just i afseende på detta förhållande: Crystallos quod subjecerim Salibus, ne quemquam offendat, mutet vocem Salis in *crystalli* si magis placeat, in verbis erimus faciles. Samma sak har ögonskenligen också förmått Linné, att, fortfarande med bibehållande af sin förra uppställning inom malmarterna, under de särskilda saltarternas slägten skilja mellan det rena saltet (nuda) och det af stenarten genomträngda och bestämda (lapidosa).

Wallerius började att fästa större vigt vid mineralens kemiska egenskaper och var derigenom en föregångare till Cronstedt, hvilken företog en välbehöflig rensning och omrangering inom mineralriket. Han utsöndrade ur mineralogien alla inom den organiska naturen bildade ämnen, hvilka af Linné och Wallerius förts till stenriket. Försteningarne hänvisar han till botaniken och zoologien, hvilka de närmast anginge. Slutligen skiljer han först mellan mineral och bergart (hälleart) och behandlar den senare för sig i ett särskildt appendix, i hvilket äfven petrifikaterna upptagas såsom en andra afdelning. Genom granskning af det så inom behöriga gränser reducerade materialet kunde äfven Cronstedt i sina behöriga grupper förena föremål, som förut onaturligt blifvit splittrade ofta mellan två eller tre ordningar eller slägten. De kemiska egenskaperna blefvo de bestämmande, och så kunde krita, kalksten, kalkspat och kristaller derutaf sammanställas under samma afdelning, kalkarter.

I afseende på sina åsigter om salternas och jord- eller stenarternas förhållande till hvarandra ändrade icke Linné sitt system, men till sina fyra ordningar inom petræ (humosæ, calcariæ, argillaceæ, arenatæ), hvilka nu tagit plats i stället för de tre äldre ordningarne, apyri, calcariæ, vitre-

scentes, lade han en femte (aggregatæ). Dessa aggregatæ voro heterogena blandningar af ämnen från de fyra föregående ordningarne och benämdes af Linné saxum, d. v. s. med samma namn som Cronstedt gaf åt sina hällearter. Bland Linnés saxa återfinnas också delvis Cronstedts hällearter och i detta hänseende har den senare således utöfvat inverkan på Linnés system. Ända till slutet bibehöll Linné sina straxt vid början framställda åsigter i afseende på sitt mineralsystem, men inom dettas ram tillgodogjorde han sig, så mycket hans egendomliga åsigter det tilläto, de rön och den erfarenhet, som samtida mineralogers forskningar bragte i dagen.

Några drag ur Linneas lefnadshistoria

meddelade

af

V. B. Wittrock.

M. H. Utan tvifvel vänten I Eder, att äfven mitt föredrag skall gälla vår minnesfests föremål, den store LINNÉ. Så blir dock icke förhållandet. Mitt föredrag kommer ej att handla om Linné sjelf, utan i stället om hans utvalda älskling inom Floras rike, den växt, som så väl inom vetenskapen, som på vårt folks läppar bär ett namn, som erinrar om blomsterkonungen, vår lilla ständigt grönskande Linnea. Mången har föreställt sig, att Linné sjelf gifvit växten detta sitt namn och man har anfört detta såsom ett bevis på egenkär förmätenhet hos honom. Verkliga förhållandet är dock ej sådant. Namnet *Linnæa* har blifvit infördt i vetenskapen af Linnés vän holländaren Gronovius, ehuru dess första offentliggörande skett i ett af Linnés arbeten, nemligen uti Genera plantarum. Att emellertid Linné med glädje såg den lilla, anspråkslösa skogsväxten uppkallas efter sig, lider intet tvifvel. Redan i den dagbok, han förde under sin lappska resa, omtalar han växten flerestädes med stor förkärlek, och i *Flora lapponica* benämner han den rätt och slätt »*Planta nostra*» i strid med den nomenklatur, han eljest undantagslöst begagnar. I *Flora Suecica* anger han såsom växtens svenska benämning »*Linnæi ört*».

Ehuru Linnea genom åtskilliga i ögonen fallande egendomligheter i afseende på byggnad och växtsätt synes hafva bort locka botanisterna att egna henne ett noggrannare studium, har sådant, märkvärdigt nog, hittills ej skett. Redan för temligen länge sedan beslöt jag derför att söka utfylla luckorna i vår kännedom om »Linnæi ört», men först i fjol blef jag i tillfälle att sätta detta beslut i verket.

Växtens första utvecklingsstadium, dess groning, är hittills okändt. Uti ett bref af år 1757 till fransmannen F. de

Sauvages säger Linné till svar på en dennes begäran att erhålla Linneafrön: »Semina Linnææ? numquam germinabunt». Denna Linnés förutsägelse har länge besannats och kommer nog att framgent besannas, så vidt nemligen man förfar med Linneafröen så, som man vanligen förfar med frön, d. v. s. låter dem ligga och torka från det ena årets höst till det andra årets vår, för att först då utsås. På detta sätt förlora de (liksom äfven en del andra växters, t. ex. vissa Pil-arters, frön) med säkerhet sin groningsförmåga. Skola de bringas till groning, böra de utsås redan samma höst, som de mognat; och sker då sådden i passande jordmån inne i varmt rum, inträder groningsakten redan efter 2 à 3 veckor.

Såsom utgångspunkt för skildringen af groningen må det tillåtas mig att först lemna en kort redogörelse för fröets och fruktens byggnad. Fröet är äggformigt samt omkring $^3/_4$ linie långt och $^1/_2$ linie bredt. Dess skal är mycket tunnt. Dess inre upptages till största delen af en på fett mycket rik fröhvita. Växtämnet, som är jemförelsevis litet, ligger omslutet af fröhvitan i fröets öfre del, vändande lillroten uppåt och hjertbladen nedåt. I hvarje frukt finnes efter regeln blott ett frö. Detta frö uppfyller i det närmaste fruktens hela inre. Fruktens vägg är torr och hård samt, liksom fröskalet, mycket tunn. Den fortfar att vara sluten äfven efter fruktmognaden och brister först vid groningen, då den sönderspränges af det tillväxande växtämnet. Utanpå frukten och nästan fullständigt omslutande denna sitta tvenne egendomliga blad. Dessa utgöras af det närmast under blomman sittande blomskärmparet, som efter befruktningen och samtidigt med frukten starkt tillvuxit. Dessa blad äro skålformiga, slutande med sin insida tätt intill fruktväggen samt ganska tjocka. Deras utsida bär en rikedom af stora glandelhår med mycket klibbiga toppar. Den biologiska betydelsen af dessa blad är att tjenstgöra såsom spridningsorgan för frukten. Vid en promenad i en Linnea-rik skogstrakt hösttiden skall man finna, att flera eller färre Linneafrukter åtminstone för en stund fästat sig vid ens kläder genom nyssnämnda klibbiga hår, för att sedermera affalla af sig sjelfva eller strykas utaf mot mötande föremål (små-

buskar, stubbar och dylikt). Resultatet, som härigenom vinnes för växten, är, att frukterna på detta sätt spridas från sin ursprungliga alstringsplats till andra, mer eller mindre aflägsna lokaler, der de, om gynsamma förhållanden i öfrigt förefinnes, gro och gifva upphof till nya individ. — En annan uppgift, som dessa tjocka och saftiga, frukten omslutande bladorgan äro egnade att fylla, är äfven att i sin mån skydda frukten för uttorkning.

I September hafva frukterna nått sin fulla utveckling, men de qvarsitta mestadels ännu några veckor på växten, innan de falla ned på marken för att der under tjenliga yttre förhållanden öfvervintra. Vid hvilken tid fröen gro i det fria, är ännu ej kändt. Mycket sannolikt är dock, att groningen inträder först på våren. Deremot om fröen utsås inne i November eller December, straxt de äro mogna, gro de, såsom ofvan nämndes, oftast efter förloppet af ett par veckor. — Det unga växtämnet utvecklar sig till en början mycket, raskt och detta naturligtvis på bekostnad af den näringsrika fröhvitan. När växtämnet utvecklat sig så pass mycket, att det skjutit något litet utanför fröskal och fruktvägg, kröker sig växtämnets under hjertbladen belägna stamdel så starkt, att växtämnet får ungefär samma böjning som en metkrok. Härvid kunna vi föreställa oss, att metkrokens hullingbärande del motsvarar den hjertbladsbärande, i fröet ännu inneslutna, öfversta delen af stammen, under det att metkrokens, så att säga, skaft motsvarar den under hjertbladen varande delen af stammen samt den unga ur lillroten utvecklade pålroten. Denna växtämnets böjning — en företeelse, som föröfrigt förekommer mycket allmänt hos Dikotyledonerna, — har den betydelsen, att genom henne en äldre och mindre ömtålig del af stammen kommer att skjutas före, då groddplantan genombryter marken, under det att stammens lätt sårbara tillväxtspets samt de unga i utveckling stadda hjertbladen i skyddadt läge följa efter. Den unga groddplantans tillväxt fortfar att försiggå raskt under loppet af 2 à 3 veckor. Såväl pålrot som stam tilltaga så mycket i längd, att de vid slutet af nämnda tid äro omkring 0,7 dec.-tum långa hvardera. Under denna tid har också groddplantan återtagit sin ursprungliga, raka gestalt

genom en böjning af stammen i motsatt riktning mot den, som först egde rum. Samtidigt hafva äfven hjertbladen genom en mycket kraftig tillväxt dragit sig ut ur fröskal och fruktvägg. Så snart de sålunda blifvit fria, böja de sig från hvarandra utåt, så att de hos den fullfärdiga groddplantan intaga ett läge, som är ungefär vinkelrätt mot plantans längdaxel.

Längre än till denna punkt har jag ännu ej varit i tillfälle att fullständigt följa den unga plantans utveckling. Mina ur frö uppdragna plantor hafva hunnit just till denna punkt, men ej längre. — Då det genom ihärdigt sökande i en Linnearik skog förliden höst lyckades mig att finna en Linneaplanta i dess första år, är jag likväl härigenom i tillfälle att kunna lemna en beskrifning på den unga Linneaplantans utseende vid slutet af första vegetationsperioden. Den är då blott föga längre, än den var såsom fullfärdig groddplanta. Blott roten synes hafva vunnit en mera betydande tillväxt. Någon grenbildning har likväl ej hos henne försiggått, utan är hon fortfarande enkel. Stammens längdtillväxt visar sig högst obetydlig. Ofvanför hjertbladen har visserligen tillkommit en mellanled, men också blott en enda, och denna mycket kort (knappast af $^1/_3$ dec.-linies längd). Hjertbladen sitta fortfarande qvar, och deras kraftiga grönska samt i öfrigt lifaktiga utseende antyda, att de äro ämnade att fortlefva öfver vintern. Högst sannolikt är, att de i likhet med örtbladen (om hvilka längre fram) vintertiden tjenstgöra såsom förvaringsrum för reservnäringsämnen, hvilka skola komma växten till godo vid början af nästa vegetationsperiod, då de nya årsskotten skola utvecklas. I afseende på hjertbladen må vidare anmärkas, att deras bladskifva är försedd med klyföppningar af vanligt slag blott på undersidan. På öfversidan, der hos de flesta hjertblad klyföppningar af vanligt slag pläga förekomma i riklig mängd, finnas hos Linnea blott 2 à 3 vid bladets spets belägna klyföppningar, och dessa af det särskilda slag, som först på senare tider blifvit uppmärksammadt och som man benämnt vattenklyföppningar. Såsom detta namn vill antyda, tjena sådana klyföppningar att vid tillfällen af stark vattenöfverfyllnad i bladet låta vatten i flytande form utträda, då deremot genom de vanliga klyföppningarne endast vattengas

(och andra gasformiga kroppar) kunna passera. Hjertbladens bladskifva är föröfrigt äggrund, helbräddad och glatt samt — särskildt i jemförelse med bladskifvorna hos växtens första örtblad — ganska stor. Jemte hjertbladen utvecklas hos den enåriga plantan blott ett enda par örtblad. Då dessa blad, jemte det att de äro så få, äfven äro mycket små, är det tydligt, att hjertbladen hos Linnea äro växtens förnämsta assimilationsorgan ej blott straxt efter groningen, utan äfven under hela första vegetationsperioden.

Som det, oaktadt flitigt sökande, ej lyckats mig att finna Linneaplantor af 2 till 5 års ålder, utan hela det stora antal, som jag sett, utgjorts af äldre individ, måste jag här lemna en lucka i redogörelsen för Linneas lefnadshistoria. Jag öfvergår derför till att nämna några ord om den fullt utvecklade Linneaväxten, dess organ och lifsverksamhet. Den frågan må då först framställas till besvarande, huruvida *Linnæa borealis* är en ört, en buske eller, såsom några botanister hafva velat, en örtartad halfbuske. Äfven en mycket flygtig undersökning lärer, att Linnea ej kan vara någon ört. Största delen af växtens organ ofvan jord är ju af en så fast beskaffenhet och en så härdig natur, att de ej taga någon skada af vinterkölden. Sådant är förhållandet ej blott med största delen af stammen, utan äfven med örtbladen. Vill man nu något närmare undersöka, huru stor del af stammen eller snarare hvilken del af stammen det är, som om hösten dör bort, skall man finna, att det är blott och bart de stamdelar, som bära blommorna och blomskärmarne, som årligen hemfalla åt förgängelsen. Alla de stampartier, som bära eller burit örtblad, fortlefva i flere år. Hos ett Linneaindivid, som under året ej utvecklat några blommor (och sådana individ förekomma i naturen, ehuru ej särdeles ofta), bortdör vid vinterns inträdande icke det minsta stycke af stammen. *Linnæa borealis* förhåller sig sålunda uti ifrågavarande afseende såsom en typisk buske, och måste derför betraktas såsom en sådan, äfven om dess allmänna utseende och växtsätt ej är af alldaglig art. Helt visst äro buskar, sådana som Linnea, med nedliggande och rotslående hufvudgrenar temligen sällsynta. Dock behöfva vi ej gå utom svenska floran för att finna Linneas make i detta fall. Vi ega den ju uti den på våra torfmossar så

vanliga, genom sina bär välkända tranbärsbusken (*Vaccinium oxycoccus* L.).

Då således den utefter jordytan krypande Linneastammen är flerårig; huru många år gammal kan den väl blifva? De äldsta lefvande stamdelar, jag lyckats finna, hafva haft en ålder af 13 år, men utan tvifvel kan Linneastammen nå en ännu högre ålder. Det exemplar, som de nu nämnda 13-åriga stamdelarne tillhörde, hade en längd af 10 $^{1}/_{3}$ fot. Uti »Flora Lapponica» berättar Linné, att han i Umeå lappmark sett ett exemplar af ej mindre än 18 fots längd. Med kännedom om årsskottens variationsgränser i afseende på längd hos Linnea anser jag mig kunna påstå, att de äldsta stamdelarna hos detta exemplar voro mer än 20 år gamla. Härmed hafva vi funnit ett svar på frågan om Linneastammens ålder, men en annan fråga blir, huru gammalt ett Linnea-individ kan blifva. Innan vi söka besvara denna, må det tillåtas mig att påpeka följande förhållanden. Hos alla de talrika exemplar, jag undersökt, har den ur växtämnets lillrot utvecklade pålroten ständigt saknats. Stammen har alltid visat sig vara stadd i bortdöende i sin bakre del och derför slutat, så att säga, blindt bakåt. Allt tyder derpå, att Linneastammen till en viss grad har samma natur som de underjordiska ört stammar, hvilka man benämner rotstockar; så till vida nemligen, att den bortdör i sin bakre och äldre del, under det att den fortväxer framtill, fästad vid marken samt närd genom de från de yngre stamdelarne utvecklade birötterna. Under gynsamma förhållanden bör derför ett Linneaindivid kunna nå huru hög ålder som helst.

En i fortplantningsstadiet varande Linneabuske utvecklar regelmässigt tvenne lätt urskiljbara slag af årsskott, nemligen sådana, som ej alstra blommor, och sådana, som alstra blommor. De förra må benämnas vegetativa och de senare fruktifikativa. Betraktar man de förra något närmare, finner man af dem utan svårighet 2 slag, nemligen långa, nedliggande samt korta, uppräta. För de förra föreslår jag benämningen föryngringsskott och för de senare assimilationsskott. Den blommande (eller i frukt varande) Linneabusken eger sålunda inalles 3 slag af årsskott, nemligen 1:o föryngringsskott, 2:o assimilationsskott och 3:o fruktifikationsskott.

Föryngringsskotten hafva följande egenskaper: de äro horisontalt nedliggande och birot-alstrande, ega talrika (10—16) och långa mellanleder samt efter regeln 3 slags vinterknoppar, nemligen *a)* sådana — och dessa befintliga i bladvecken — som följande år växa ut till fruktifikationsskott, *b)* sådana — äfven dessa axillära — som gifva upphof till assimilationsskott och *c)* sådana, eller rättare en sådan — ty af detta slag finnes blott en enda, nemligen toppknoppen — som växer ut till ett nytt föryngringsskott. De bilda växtens permanenta hufvudstam, ega, fullbildade eller i anlag, alla den fullt utvecklade Linneabuskens organ samt kunna, med hjelp af sina birötter, föra ett sjelfständigt lif. Hos dem är stammen relativt mest utvecklad och genom dem, så att säga, föryngrar sig hela växten år efter år; — häraf också deras namn.

Assimilationsskotten utmärka sig derigenom, att de äro upprätа eller nästan upprätа och ej birotalstrande, att de ega ett mindre antal (4—6) kortare mellanleder samt att de hafva blott få knoppar, af hvilka efter regeln endast den terminala ett följande år utvecklar sig, och detta till ett nytt assimilationsskott och ej till ett föryngringsskott. De äro sidostälda på äldre föryngringsskott, uppnå en ringare ålder än dessa, hafva på långt när ej så stor kraft till utveckling af olika slags organ och kunna fortlefva blott i förening med de förra. Hos dem är örtbladsbildningen öfvervägande och just på grund af denna deras relativa bladrikedom äro de i stånd att assimilera ej blott för eget behof, utan äfven i öfverskott för användning i växtens öfriga delar.

Gemensamma kännetecken för föryngrings- och assimilationsskotten — d. ä. de vegetativa årsskotten — äro, att de ega endast vegetationsorgan, nemligen stam, lågblad och örtblad (föryngringsskotten äfven birötter), att de alltid afslutas med en toppstäld vinterknopp samt att de under det löpande året ej utveckla några grenar.

Det tredje slaget af årsskott, nemligen fruktifikationsskotten, utmärka sig genom helt andra och egendomliga karakterer. Största delen af deras organ höra till det fruktifikativa systemet. De ega flere slag af högblad samt, hvad som är det vigtigaste, det är de, som utveckla blom-

mor och frukter. De ega aldrig någon toppställd vinterknopp. Deras hufvudstam utvecklar alltid grenar, nemligen de tvenne skenbart toppstälda, som uppbära hvar sin af de begge hängande, klocklika blommorna. Deras hufvuduppgift är naturligen, att genom sina blommor efter skedd befruktning gifva upphof till växtens normala förökningsorgan, fröen. — Betrakta vi fruktifikationsskotten närmare, finna vi lätt, att de bestå af två helt olika delar, en öfre, större, och en nedre, mindre. Det är den öfre delen, som är årsskottets karakteristiska del och det är egentligen denna, som eger de kännetecken, som här ofvan omnämnts. Fruktifikationsskottets nedre del liknar i mycket ett assimilationsskott. Dess stam har korta mellanleder samt bär, förutom lågblad, ett eller två par vanliga örtblad. Denna nedre del har — utom det att den genom sina örtblad medverkar vid beredningen af näringsämnena — den särskilda uppgiften att alstra en sidostäld vinterknopp, som nästföljande år efter regeln utvecklar sig till ett nytt fruktifikationsskott. För att den skall kunna göra detta, är det nödvändigt, att den ej bortdör vid vegetationsperiodens slut, såsom den öfre delen gör. En skilnad mellan fruktifikationsskottets öfre och nedre del blir derför också, att den förra är blott enårig, under det att den senare når en ålder af ända till 4 år.

Af det, som nu blifvit sagdt om Linneas årsskott, framgår, att principen af arbetsfördelning äfven här är rätt väl genomförd. Föryngrings- och assimilationsskotten äro nemligen hvart och ett på sitt särskilda sätt verksamma för individets bestånd, under det att fruktifikationsskotten sörja för daningen af nya individ och sålunda verka för artens fortsatta tillvaro.

En buske af sådant växtsätt som Linnea med utefter marken utbredda och dertill långsträckta grenar är naturligtvis i hög grad utsatt för att tillfogas skada. De späda grentopparne afbetas eller söndertrampas, grenarne afslitas o. s. v. I synnerhet är det de för växten så vigtiga föryngringsskotten, som äro underkastade detta öde. Huru går det i sådana fall med växten? Dör den eller eger den medel att fortlefva, förlusten till trots? Äfven här visar naturen, huru rik den är på utvägar, då det gäller att godtgöra en

liden förlust. Förstöras Linneabuskens föryngringsskott, kan förlusten ersättas på tre sätt. Är det blott skottets främre del, som blifvit förstörd, godtgöres skadan genom s. k. prolepsis; på det sätt nemligen, att en eller två af vinterknopparne på skottets nedre del, hvilka under normala förhållanden skulle hafva fortsatt sin utveckling först påföljande år, och då skulle hafva gifvit upphof till ett fruktifikations- eller assimilationsskott, nu utväxa redan under det löpande året och det till verkliga, om också temligen svaga, föryngringsskott. Förstöres åter föryngringsskottet i sin helhet, kan detta leda till en tvåfaldig påföljd. Antingen utvecklar sig då toppknoppen hos en eller flera af växtens assimilationsskott till föryngringsskott i stället för, såsom vanligt, till nya assimilationsskott; eller också väckes härigenom någon af de hos Linnea så talrika, de äldre föryngringsskotten tillhörande »slumrande knopparne» att börja en ny æra af verksamhet, dervid oftast gifvande upphof till nya föryngringsskott. Då nu naturen ofta anlitar ett par af dessa utvägar samtidigt, händer det ej sällan, att växten i stället för e t t föryngringsskott får två eller flera; och på detta sätt kan det inträffa, att växten gör en vinst på det, som syntes böra medföra endast skada och förlust.

Linnea hör, som bekant, till de fåtaliga »ständigt grönskande» svenska växterna. Detta vill med andra ord säga, att dess örtblads lifslängd omfattar mer än en vegetationsperiod. Den frågan framställer sig då: hvilken ålder nå örtbladen hos Linnea? Svaret är, att de efter regeln blifva jemnt ett år gamla eller föga derutöfver. Sedan de den ena våren utvecklat sig ur knoppen (anlagd är åtminstone en del af dem redan föregående eftersommar), lefva de ej blott öfver sommaren och hösten, utan äfven öfver vintern, för att först på försommaren, sedan de flesta af de nya örtbladen blifvit fullt utvecklade, bortvissna. Ej sällan finner man dock, isynnerhet hos föryngringsskott, att en del örtblad lefva öfver ej blott en, utan tvenne vintrar. Under sitt andra lefnadsår hafva de dock ej samma friska utseende och starkt gröna färg, som under det första. — För jemförelses skull må det tillåtas mig att redogöra för örtbladens ålder hos ett par andra, allmänna svenska växter. Den med Linnea till växtsätt så nära öfverensstämmande tranbärs-

busken har efter regeln tvååriga blad. Treåriga förekomma hos honom ungefär lika sällan som tvååriga hos Linnea. Barren hos tallen blifva här vid Upsala i allmänhet 3 till 4 år gamla och hos granen nå de en ännu högre ålder, nemligen af 5 ända till 7 år.

I afseende på örtbladens byggnad må nämnas, att deras öfverhud i likhet med hjertbladens eger klyföppningar af vanligt slag blott på undersidan. På öfversidan finnes en liten grupp af vattenklyföppningar vid bladets topp samt vid spetsen af hvar och en af de s. k. bladtänderna. De ligga alltid straxt framom ändan af de i bladspetsarne utlöpande stora (och kraftigt saftledande) bladnerverna.

Det är bekant, att örtbladens hufvuduppgift är att tjenstgöra såsom näringsberedande organ. Den näring, som af dem tillverkas, ledes ned i stammen och derifrån till växtens alla öfriga delar. Den del af denna näring, som hos fleråriga växter sparas för plantans behof från det ena årets höst till det andras vår — den så kallade reservnäringen — magasineras hos de flesta växter i vissa delar af stammen. Så förhåller det sig ej hos Linnea. I stammen förvaras blott en mycket ringa mängd reservnäring. Hufvudmassan af denna förvaras i samma organ, som alstrat den, nemligen i örtbladen; och hvad som härvid är särskildt anmärkningsvärdt är, att till och med öfverhuden hos bladen användes till nederlagsplats. På eftersommaren, i Augusti, finner man i såväl undersidans som öfversidans öfverhudsceller talrika stärkelsekorn jemte en och annan fettdroppe. I Oktober hafva stärkelsekornen blifvit färre, på samma gång som fettdropparne blifvit flera, och i December finnas nästan inga stärkelsekorn qvar, under det att fettdropparne ytterligare något ökats. Allt tyder på att reservnäringen här till sin art undergår förändring samtidigt med köldens inträdande, så att den ursprungligen förefintliga stärkelsen öfvergår till fett. Så vidt mig är bekant, är Linnea den enda växt, der en dylik magasinering af reservnäring i öfverhuden hittills blifvit iakttagen. (Hos Vintergrönan (*Vinca minor* L.) har jag dock funnit en antydning till något dylikt, i det att litet reservnäring här finnes förvarad i bladklyföppningarnes biceller. Att stärkelse o. d. förekommer i sjelfva klyföppningscellerna, är sedan länge bekant.)

Vinterknopparne äro, såsom förut blifvit nämndt, dels terminala och dels axillära. Kändt är, att Linneas örtblad äro motsatta samt att bladparen äro anordnade korsvis. En följd af denna anordning blir, att örtbladen hos t. ex. ett föryngringsskott komma att bilda fyra, lätt i ögonen fallande, långsgående rader. Då nu en knopp finnes i hvarje bladveck, få de axillära knopparne äfven en tydlig 4radig anordning. Af dessa axillära knoppar urskiljer man lätt två slag, nemligen starka och svaga. Hos hvarje bladpar befinner sig regelmässigt i det ena bladets bladveck en stark knopp och i det andras en svag. Då nu de starka och svaga knopparne hafva samma inbördes ställning i alla bladpar med likartadt läge, komma regelmässigt 2 af de långsgående knoppraderna att innehålla svaga och 2 starka knoppar. Den biologiska olikheten mellan desse begge slag af knoppar är, att de starka utveckla sig till grenar redan året näst efter det, under hvilket de blifvit anlagda, då de svaga deremot regelmässigt hvila två eller flera år, innan de komma till fortsatt utveckling (om de någonsin komma dertill). De svaga knopparne bilda just dessa förut omnämnda »slumrande knoppar», som så ofta tagas i anspråk, då växten genom någon olyckshändelse gjort en förlust, som behöfver ersättas.

Vinterknopparne äro här, såsom hos nästan alla svenska buskar och träd, skyddade af knoppfjäll. Dessa äro dock ej af vanlig beskaffenhet. Deras öfverhud eger nemligen mot regeln klyföppningar. Deras cellinnehåll utgöres under vintern till en betydlig del af reservnäringsämnen och deras färg är, på grund af klorofyllhalten hos en del af deras celler, grönaktig. Häraf framgår klart, att Linneas knoppfjäll hafva till uppgift ej blott att skydda knopparne under vintern, utan äfven att jemte örtbladen i sin mån tjenstgöra såsom assimilerande och reservnäringsförvarande organ.

Mycket skulle ännu kunna vara att tillägga; men det sagda må vara tillräckligt att ådagalägga, att den lilla älskliga Linnea förtjenar sitt rum i minneskransen åt den veskapens heros, hvars namn hon vill i sin mån föreviga.

SMÅLANDS NATIONS

MINNESFEST.

Linné såsom student och inspektor för Smålands nation.

Föredrag

af

Gustaf A. Aldén.

Från skilda trakter i hela den bildade verlden går i dag med erkänsla och beundran tanken hit upp till den hundraåra grift, som gömmer stoftet efter en af mensklighetens store, och särskildt blicka Sveriges barn med vördnadsfull kärlek upp till den älsklige blomsterdrotten, under det skalder och talare täfla i att tolka hans ovanskliga ära. Djerft torde det under sådana omständigheter vara, att en ovan ynglingastämma vågar blanda sig i den stora kören; men vid CARL VON LINNÉ äro särskildt Smålands studenter med så många minnen fästade, med *hans* namn prydas de skönaste bladen i vår nations häfder, så att om *vi* tege på en sådan dag, som denne, skulle i sanning »stenarne ropa». Smålands furor ha susat öfver *hans*, liksom öfver *våra* fädernetjäll; Smålands rikt vexlande natur gaf honom första impulsen att en gång ordna dess brokiga mångfald; Smålands nationsförening har under flera år för jemt halftannat sekel tillbaka räknat honom i sina leder, der han både som »secretarius» och »vice curator» varit verksam; och så framför allt, hans verldsomfattande ande, som ständigt var så träget sysselsatt att tyda skapelsens gåtor, delade ganska mycket af sin dyrbara tid åt vår nation, hvars älskade inspektor han var under *ett tredjedels århundrade*, och detta för nationens lif så bestämmande, att det skulle för oss vara mer än nog att varmt och uppriktigt fira hans hundraåra minne.

Härvid kan det för oss naturligtvis ej varda frågan om — äfven om vi det kunde — att skildra Linné i hela hans

verldshistoriska betydelse, utan blott att med stöd af benäget meddelade källskrifter [1]) och särskildt Smålands nationsarkiv söka teckna några drag ur hans förhållande till hembygden och småländska ungdomen häruppe. Och såsom rättesnöre för denna skildring vilja vi använda, hvad Linné sjelf vid ett liknande tillfälle yttrade inför Smålands nation: »Wi behöfwa ei låna främmande blomster till wår dödes prydnad, ty han har samblat dem sjelf. Wi wilja låta flärden masquerera en ful brud, ty en skiönhet skämmes alltid med färg och smink. — — — Mine Herrar Lands Män! wänten ei af mig någon Panegyrique eller orationem funebrem. Sådant är långt öfwer mitt pund, och de wältalige endast tilldelt. Sen på naturen, huru Gud gifwit hwart och ett släkte sin särskilta lott. Näktergalen att sjunga, Biet att draga honung, Hästen att bära bördor, Kon att miölka, Fåren att bära ull. Mig har han gifwit at med torra ord afmåla groft en naken sanning. En orator blifwer allas åtlöije, då han will efterapa andra och ei följa sin egen natur; liksom en Landt Junker, då han will giöra sig stor och yfwas med de förnäma. Wi äro wane från barndomen wid enfaldighet. Låtom oss följa den i wår oskyldighet, och lemna de högtstälte Apollinis harpor och lutor till de höge Parnasser».

»Det är allmänt wedertagit at begynna ens lefwernes beskrifning med ens förnäma ahnor; ty ingen wäxt kommer utan frö och rot. Men det är så med alla menniskor, då de gå något långt tilbakas med sin genealogie blifwa de alt för mycket humilierade. Det är ringa heder at af stora män draga sin origin, då man sjelf degenerat i godheten. Men det är stort att af rutten stubbe upwäxa till ett högt och skuggrikt träd med den hederligaste frukt. Det är stort att af armod i en ond verld, uparbeta sig med dygd mot lyckans vind, till en fördelaktig situation».

Tecknade Linné med dessa ord närmast sin hädangångne barndomsvän, så tecknade han dock på samma gång sig sjelf, ty fadren var bondson och modren härstammade i tredje led från en ringa handtverkare. Föräldrarne, då-

1) Härför står förf. särskildt i stor tacksamhet till D:r E. Åhrling.

varande komministern Nils Ingemarsson Linnæus och hans adertonåriga husfru Christina Brodersonia utgjorde en sannskyldig typ af en gammaldags prestfamilj med oskrymtad tro och enkla seder. — Just som vårens förstlingar började spira upp på Taxås klint och vid Möckelns stränder, föddes den 13 Maj 1707 (g. st.) i det torftäckta herdetjället å Råshult Carl Linnæus. Modren hade visserligen, enligt hvad Linnés broder och varmhjertade biograf meddelat, »önskat ett barn af det ädlare könet», men »fadrens glädje betog snart modren hennes sorg», och gemensamt egnade de den ömmaste vård åt sin förstfödde. Med blommor prydde den blomsterkäre fadren sin älsklings vagga och blommor vordo ock snart den ystre piltens käraste leksaker, tills informatorn och skolan togo honom ur blomstergården och sökte kanske väl strängt inpressa de gryende anlagen i dåtidens stela lärdomsformer.

Allbekant är, att i Vexiö skola voro icke den unge Linnæi framsteg stora; och underligt var det icke, att både »Eloquentia» och »Metaphysica» fingo sitta emellan, då *hans* håg allt jemt stod till naturens stora bok, vare sig det nu gälde rosorna på Solberget, ranunklerna på Biskopsgärdet eller krypdjuren i Pilabäcken [1]). Lika beryktadt är ock det allt annat än rekommenderade afgångsbetyg, som med anledning häraf utfärdades af rektor Nicolaus Krok [2]) för den till akademin afgående ynglingen. Hård dom öfver Vexiö skola uttalar Linné i sin sjelfbiografi, och de fleste af hans biografer hafva, hvad de kunnat, »lagt sten på börda». Och väl må vi beklaga kortsyntheten hos flertalet af den tidens

1) Linné säger sjelf, att det var efter dessa iakttagelser i barndomen, som han i S. Rogbergs Smålands beskrifning (tryckt 1770) skref kapitlet »om Smålands Natural Historia.» Han klagar dock: »jag är Lynx foris, Talpa domi och wet mera hwad framalstras af Virginien i America, Cap. b. sperence i Africa och Zeylon uti Ost-Indien, än uti mitt eget Fädernesland, det jag måste lämna, förr än jag rätt blef waken och fick skudda sömnen ur ögonen. Jag har af det knappast sett mera, än Stenbrohult, min Födelseplats och Wexiö min första Schola, dem jag bägge lämnade, förr än jag war full-wuxen, och har sedermera icke annorledes sett det, än en förbi flygande Will-gås eller Sträckfogel, då jag ett par gånger (under resorna till Öland och Skåne) hastigt rest där igenom utan uppehåll».

2) Kyrkoherde i Hultsjö 1728 † 1729.

uppfostrare; men vill man bedöma dem *rätt*, duger det ej att skåda dem endast genom efterverldens glasögon, utan ock i förhållande till deras egen tid, fången som den var i hyperklassicitetens tvångströja och vid sin undervisning främst riktande sin uppmärksamhet på »Romas dotter», som långt senare, »stolt, oböjlig och arm, ur grafven beherskade halfva Europa». Sjelf har ock Linné på äldre dagar en annan uppfattning, såsom då han i ett minnestal välvilligt talar om Vexiö skola, »utur hwilken så många lärde Män sugat sin första wisdoms miölk», och tillägger, att ett »längre stadgande» vid skolan »lade så mycket fastare grund at bygga på wid universitetet; Jag har neppeligen sedt någon, som wid Gymnasier lagt Solide grund, som icke blifwit en lärd Man; och deremot sällan någon som för tidigt hastat sig från Gymnasier, någonsin sedan kunnat reparera sig, ehwad flit han anwändt». — — — Dessutom, det är icke allom gifvet att i de första, osäkra vingslagen skönja ett uppstigande snillets flygt, och vid domen öfver dessa lärare få vi ej glömma, att i sjelfva rektor Kroks vitsord ligger den nästan siande tanken, att vid akademin kommet i ett gynsamt klimat, skulle det unga trädet förändra sin villa art, blifva skönt och gifva behaglig frukt, samt att det dock var en af dessa lärare, D:r Rothman, som i den misskände ynglingen anade en »namnkunnig Doctor» och stod honom troget bi vid kampen för hans lefnadsmål.

Och härmed äro vi inne på ett af de betydelsefullaste och intressantaste skedena af Linnés lif, då hans inre oemotståndliga böjelse, hittills sorgfälligt dold för hans närmaste, ändtligen träder fram såsom raka motsatsen till deras käraste önskningar. Föräldrarne och särskildt modren hade, som bekant, utsett för sonen samma lefnadsställning, som fadren innehade, och ingen, som ej varit i liknande kamp för sin andliga tillvaro, torde ens närmelsevis kunna fatta, hvilka inre strider det kostat den känslige ynglingen att i ett så vigtigt ärende hafva en annan åsigt än den vördade fadren och att ej kunna uppfylla en älskad moders högsta åstundan, hon, »som skulle oroas mer än om han changerat religionen». En dag vågade han ändtligen taga sin fader på orden, då denne yttrat: »det man har lust för, har man

lycka till». Ynglingen framstammar: »så bed mig aldrig att bli prest, ty det har jag slätt ingen lust för. Jag vill slå mig till medicinen och botaniken». Den bestörte fadren framställer de ekonomiska svårigheterna — en svår missväxt hade i trenne år gått öfver Småland — men förhoppningsfullt svarar sonen: »ega de orden grund, som min far har sagt, förser väl Gud offret». Fadren gaf sitt bifall, men hvad modren kände, då denna underrättelsen äfven nådde henne, afstå vi från att skildra. Det vet endast Gud och modershjertat. Alltnog, sonen vann sin önskan.

Huru Linnæus 1727 kom till Lund och hans öden der, ligger utom ramen för vår skildring, hvadan vi å nyo sommaren 1728 uppsöka honom i föräldrahemmet, der han såsom alltid är sysselsatt att samla och ordna naturens alster. Dit anländer D:r Rothman och kommer ännu en gång att bestämmande ingripa i hans lif genom att rikta hans håg mot Upsala, der mera framstående lärare och större samlingar voro egnade att understödja hans älsklingsstudier. Och nu äro vi inne på ett kapitel, som mera rör *oss;* dock äro underrättelserna om hans första Upsalatid sparsamma.

Med allt hvad fadren kunde lemna — 16 riksdaler — reste Linnæus hösten 1728 till Upsala, dit han anlände den 5 September, anmälde sig den 29 för kuratorerne Nicolaus Grönquist och Samuel Klintin och blef »antagen» i Smålands nation mot erläggande af 27 daler kopparmynt till fiscus nationis (nationskassan). Den 13 November vardt han å det vanliga höstlandskapet i inspektor professor Hermanssons sal »i nations albo immatriculerad» och af inspektor förmanad till dygd och flit. Betecknande för den uppfattning man då hade om den nykomne studenten är, att i albumet lemnades mycket knapt utrymme åt hans blifvande meritförteckning, då man deremot lemnade så mycket mer åt den närmast derefter inskrifne, Andreas Hagerth, om hvilken dock sedan ej mer antecknades, än att han dog som »corporal vid gardet». Enligt vedertagen praxis fick Linnæus räkna sig till godo studietiden i Lund och inskrefs derföre under datum den 14 Augusti 1727, kallas ock »dominus», då deremot de andre nykomne nämnas »messieurs». Detta var onekligen en stor fördel för Linnæus, som der-

igenom undgick den då i nationen synnerligen besvärliga novitietjensten med dagliga uppvaktningar hos alla de äldre landsmännen, kringbärande af kallelselistor och disputationer; med ett ord, novitierna måste uträtta allt, hvad våra dagars nationsvaktmästare hafva sig ålagdt. Känneteckande för de yngres ställning är ett nationsbeslut, som ej långt förut fattats, hvari det heter: »Förböds allwarligen att vexera och illa handtera någon Novitium; jämwäl och att ingen må understå sig att hindra Novitiorum studia». Med rätt dryga afgifter till nationskassan sökte man ock att så fort som möjligt slippa »tjenstgöringen», då man icke, såsom det hände, förebar det »dåliga väglaget» såsom en bevekande orsak till »absolution». Också var det ganska vanligt, att man utgjorde sin novitietid i Lund och sedan begaf sig till Upsala, något som synnerligen förtretade de äkta Upsaliensarne. Så ålade man kort förut hrr Domerus och Strelingius, som efter en kort vistelse i Lund ankommo hit, en extra afgift af 3 daler silfvermynt »samt att mista uppwaktning af de hädanefter ankommande novitier på ett års tid». Och samma år, som Linnæus kom till Upsala, anlände en hr Spelin från Lund och ville räkna sig Lundatiden till godo, men då inlägger hr Lallerman deremot på det ifrigaste sin gensaga, förmenande, att han allt jemt »dragit onera nationis» och derföre ej borde »præjudiceras». Vid Linnæi ankomst synes man dock ej gjort några svårigheter.

Som dock enligt nyss förut fattadt beslut »juniores hafwa inga vota, förr än de warit tre År studenter, och få förstånd att gifwa vota», hade Linnæus ej i nationen annat att göra än »bewisa sina äldre herrar Lands Män och annat honett folk ödmjuk wördnad och den heder, som dem tillkommer». Så mycket mera kunde han med den ihärdighet, som var honom egen, egna sig åt sina älsklingsstudier. Af ett bref från Linnæus till hans välgörare i Lund, professor Stobæus, finna vi, att han efter endast två månaders vistelse i Upsala redan genomgått alla botaniska arbeten på biblioteket och växterna i botaniska trädgården, samt se vi honom sysselsatt att från Dannemora och andra bruk samla mineralier för prof. Stobæus. Men hans lilla reskassa var snart förstörd; någon kondition ville man ej anförtro åt en medicinæ

studiosus; att söka något stipendium kunde han knappt våga, då de äldre studenterne skulle, såsom vid annat tillfälle hände, harmas öfver nykomlingens djerfhet och derifrån afhålla honom; gynnare i konsistorium saknades också, och hans ansökan att få bli »Hortulanus Horti botanici Academici» undansköts. I skuld för maten, med papperssulor i skorna, stod han vid nödens dörr, löpande fara att, som så mången yngling före och efter honom, af *brist* nödgas öfvergifva sitt lefnadsmål och i bästa fall kunna uppfylla modrens önskan, »blifva prest och glömma den vetenskap, som i modrens ögon gjort honom till en förlorad son». Då var det, som den ledande försyn, under hvilkens hägn Linnæus alltid såg sig stå, förde honom tillsammans med hedersmannen doktor O. Celsius, som välvilligt erbjöd honom mat och husrum samt sedan något penningar, mot det att han »nödgades taga an och draga den tunga Informations staf-wen». För att få nödiga skor och kläder gaf han dessutom enskild undervisning i botanik, då han, enligt eget yttrande, »hade många af adelsmännerna och Baroner förutom många andra. Jag fick mäst en speciedukat af hwar».

Den icke treårige studenten fick 1730 det stora förtroendet att offentligen föreläsa i stället för Rudbeck och kunde glädja sig åt ett betydligt större antal åhörare än någon af professorerna. Och att den unge småländingen äfven bland dem betraktades såsom synnerligen förhoppningsfull, finna vi af ett konsistorieprotokoll från början af år 1730, då prof. O. Rudbeck »proponerar at Studiosus Medicinæ Carl Linnæus, Smol. är en ibland de kjäckaste wåra ynglingar, som till en docens med tiden i den Faculteten tjena skulle, och wore för den skul wäl, om han under sin fattigdom, men der jemte flitiga och qwicka upförande i synnerhet i studio botanico kunde soulageras» med dubbelt kungligt stipendium; och »som något hwar af H. H. Professorerne hade sig denne Stud. Linnæi skicklighet wäl bekant», beviljades, att han föreslogs hos kanslern. Och Rektor prof. Alstrin kunde sedan i Maj meddela, att han för Linnæus, »som förr i consistorio med beröm är omtald, inhämtadt H:s Excellences höggunstiga bifall». En tillgifven vän och liktänkande arbetare på naturens ouppodlade fält fann Lin-

næus i den unge Arctædius. — Dock sötebrödsdagarne voro snart räknade. Arkiatern Rudbecks adjunkt, den i läkekonst så berömde Rosén, hemkom från sin resa; och icke var det så underligt, att, äfven om denne var temligen okunnig i botaniken, den unge studenten trängdes undan.

Emellertid får Linnæus understöd för en resa till Lappland. Härom inhemtar han dock först sina föräldrars råd. Den ömhjertade modren, som gladt sig åt sonens framgångar i Upsala, afråder en så äfventyrlig resa, »som skulle göra hennes nyss erhållna glädje kort», och slutar sitt bref:

»Uti ditt land du blif och bo,
Der bruka dig i en rätt tro;
Der skall dig Gud väl föda.»

Fadren deremot afrådde ej, men bad honom »anropa Gud om hjelp. Han är allestädes äfven i de vildaste fjällar. Förtrösta på Honom!» För att göra förstudier till sin färd, reste Linnæus till Lund och kunde under vägen sjelfva julafton öfverraska sina föräldrar i hemmet; och utbrister hans yngre broder: »ack, med hvad glädje blef han icke då emottagen!»

Lyckligen hemkommen från lapska resan till Upsala, träffas Linnæus af den smärtsamma underrättelsen, att hans moder dött. Rörande är det i sanning att se honom bedja sina bekanta »att icke omtala hans sorg, enär han icke hade råd att köpa sig svarta kläder». Fadren lefde deremot ända till 1748 och kunde således fröjda sig öfver sonens framgångar. Då den vördade församlingsläraren kände sitt slut nalkas, uppstälde han sina barn efter åldren, lemnande Carls rum öppet, välsignande dem alla. Dock var hans första och sista ord: »Carl är borta! Han har gjort mig stor glädje».

Linnæus återvände, som det nämndes, till Upsala och var enligt all sannolikhet närvarande på det landskap, der »Illustriss: Cancellarius Riksrådet Grefven Cronhielm» lät genom inspektor förmana, »att studiosi skulle med betänkande läsa Wolfii och Leibnitii skrifter, och vakta sig för nyheter, som däruti finnas, och kunde några skadeliga påfölgder af sig föda, om de ei i tid förekomes. Då H:r Inspektor gratulerade sig däröfwer, att ingen uti nationen war, som sådana farliga nyheter älskade». Nästa nations-

protokoll af den 4 April 1733 är nemligen skrifvet af Carl Linnæus, liksom vi ega ännu tvenne sådana dyrbara minnen, uppsatta af honom i egenskap af »secretarius nationis», hvilken befattning honom ålåg såsom dåvarande äldste junior. Han fick ock nu mot 24 öre kopparmynt egen nyckel till smålandsbänken i domkyrkan, något som hörde till de äldres företrädesrättigheter och ansågs mycket vigtigt, att döma af det ständiga ordandet derom å landskapen. Den 26 Maj utsågs han till senior och under sommaren samma år voro han och Gabriel Ödman (sedan prost i Hjelmseryd) vice kuratorer, då de uppmanade de nyinskrifne Magnus Annerstedt och Sven Askelöf till »ödmiukhet mot de äldre Landzmän, förtrolighet med sina Camerader, ärlighet mot alla, hat för ondt sällskap och lidelighet, angelägenhet om Nationens förmon, och upförande som en honet man egnar, och eij undraga sig tjena Nationen tills andra upkomo».

Som vi antydt, var Linnæi ekonomiska ställning synnerligen tryckande. Till fiscus nationis hade han nu såsom senior högre afgift — 2 daler kopparmynt — egentligen »pro felici reditu», men som han enligt nationsräkenskaperna erlade 6 gånger, nästan terminvis till och med vårterminen 1734. Någon tillfällig hjelp fick han dock våren 1733 genom ett lån på 30 daler ur nationskassan. Enligt bruket måste han dock lemna säkerhet i en »silfwerpant» [1]) (månne

1) Vi meddela, såsom upplysande för denna tid, följande utdrag ur »Nationis Smolandicæ Cassa Räckning ifrån den 23 Junii 1732 til den 16 Junii 1733», af kuratorerna A. Melander och J. Hagæus.

Credit.	Kmt. D. (Daler)	Kmt. ·/. (öre)
Herr Osœngius emot Silfwerpant lånt	18	—
Herr Santheson emot pantsatte böcker som i obligationen Specificeras	30	—
Herr Ödman emot en guldring	18	—
Herr Nic. Mag. Grönqvist emot pantsatte böcker, som i hans Kista äro Specificerade	90	—
Herr Linnæus emot Silfwerpant	30	—
Transport	186	—

Uti räkenskaperna närmast före d. 15 Maj 1734 läses: »Herr Carl Linnæus inlöst sin obligation på 30 —».

ett minne af modren, som han kort förut råkat för sista gången?), under det andra aflemnade böcker, ja, en annan gång »wargskinn och en biörnskinsmuff». Såsom »äldre landsman» skulle Linnæus nu haft utsigt att få något af nationens stipendier, men olyckan ville, att en herr Stråhlhielm, som var mycket firad i nationen samt till och med 1731 utsågs till »curator honorarius», naturligtvis hade företrädesrätt. I sitt eget protokoll omtalar Linnæus, »huru inhonet H:r Stråhlhielm hanterat nationen, som blef intagen utan föreskrift af någon ordinair utgift, lämnandes alt på hans eget conduite, den han lofwade skola wara hederlig, men sedan samme Herre fåt, såsom förste, Nationens Stipendium Thunianum, reste bort (till Lund och blef prest i Skåne) utan minsta ärkiensla». Trolleska stipendiet hade ock af Vexiö konsistorium, »utan at en enda testamentsbestämelse funnes» derom, lemnats till Lund. Linnæus tillägger: »Några påminte att man härom skulle skrifwa till dem som dett utdelat, men mästa hopen holt före rådeligast här med ej giöra sig ledsamme». Man beslöt emellertid att skaffa sig »Testamenta Stipendiorum».

Såsom senior deltog Linnæus i undersökningen efter »några Wargskin», som bortkommit från nationen, och som man ålade tjenstförrättande kurator Melander att ersätta med 18 daler kopparmynt, och då kurator Hultgren å nationens vägnar och enligt dess beslut författat en gratulation till biskop Humble i Vexiö, men satt sina initialer inunder, så »funno sig så wäl Seniores som Juniores offenderade och åladhe honom sielf bestå omkostnaden».

Hvilka förhoppningar redan nu en och annan hyste om »den lille qvicke Linnæus», såsom då D:r Schyllberg i konsistorium yttrade: »Linnæus finnes wara ingenio singulari och så till säjandes seculari»; huru han kom till Falun och vann sig en hjertans kär samt fick understöd för en utländsk resa [1]), huru den unge svensken utomlands höljde sig och svenska namnet med ovansklig ära, vilja vi blott erinra om i förbigående. Nog af, de utländske sirenerna

1) Den 2 April 1735 köpte Linnæus i Upsala en kista för 6 daler efter en afliden landsman. Kanske han ej förr reste utomlands, eller någon kamrat köpte den för qvarlemnade saker.

kunde ej tjusa nordens son; skogsdufvan deruppe i Dalom lockade underbart hans håg, och han återvände till ett fäderneslánd, som ensamt ännu ej insåg hans storhet. »Herre Gud!» utbrister Linné på ett ställe, »hwad det kostar på, at, sedan man anwändt sin bästa tid och blomstrande åhr i flit och arbete at giöra sig skickelig; sedermera se sig på slutet och ålderdomen förgäten af ett kärt Fädernesland!» — Så långt gick det nu lyckligtvis ej. Efter åtskilliga lyckans vexlingar nådde han ändtligen 1741 en professur, då Smålands nation uppvaktade honom med ett honorarium af 2 silfverpokaler till 313 daler kopparmynt, enär han var »natione Smolandus och dessutom bewist åtskillige af nationen mycken gunst»; man fägnade sig »at åter en af nationen till ett sådant ämbete blifwit uphöjd, hwaräst han icke allenast kan wara nationen till prydnad utan ock förmohn och nytta». — När nytt inspektorsval efter Andreas Celsius skulle anställas den 24 November 1744, var det gifvet, att Linnæus skulle få de fleste rösterna. Och härmed vidtager den för vår nation betydelsefulla tiden af mer än tre och tretio år (flere exempel visa, att far och son hunno vara nationsmedlemmar under samma inspektorat), under hvilka Linné med aldrig svikande intresse, ständigt rådande, uppmuntrande och hjelpande, äfven, när det fordras, allvarligt manande, utgör nationens ledande ande.

Mer än ett landskap i terminen var då icke vanligt, men under Linnés inspektorat voro nationens ledamöter *etthundrasexton* gånger samlade inför honom dels »in Botanico», dels på Hammarby. På första landskapet inför Linné »hölt han et ganska wackert tahl til nationen», tackade för förtroendet och den »hederliga offerten». Denna utgjordes af knifvar och gafflar till mer än 700 dalers värde [1]). »Hofpredikanten H. Jonas Hielmerus hölt en wäl utarbetad oration de Augustana confessione» och understöd beviljades åt två fattiga landsmän. Utom kurators- och seniorsval, inskrifningar i nationen och anordningar rörande bänknycklar och avisor voro på landskapen orationer och disputationer de vanligaste sysselsättningarna och gingo

1) Gåfvan hade ursprungligen varit ämnad åt föregående inspektor. Nu ändrades blott initialerna.

dessa i tur mellan seniorerna, som allt jemt bildade en stark nationsaristokrati och ofta ensamme afgjorde vigtiga ärenden. Emellanåt höllo de dock omständliga öfverläggningar och skrefvo långa protokoll om försäljandet af pantskrifna gamla kläder, såsom »en sliten råck af grådt Camlott, en wäst, wänd och söndrig o. s. v.» Linné höll i allmänhet på de äldres företrädesrätt och uppmanade dem, att hafva »inseende öfwer de yngre så wähl till lefwerne och förhållande som tidhens anlägiande uthi wackra och iduga studier». Han uppläste visserligen den nye kanslern Adolf Fredriks bref af 1747 mot penalismen, men fann dock en billig subordination med god ordning öfverensstämmande, »wäl wetandes, at der cives gå tygelfritt, der skienar wagnen, och alt rusar till förderf». Någon rubbning i nationsstadgarne såg han ej heller gerna. Väl hände det en gång, att han redan på förhand i en mindre betydande sak förklarade sig göra som seniorerna, men med stark hand höll han dock tillbaka deras öfvergrepp, och då en gång några oordningar försports, påminte han först seniorerna om deras skyldighet och sade sig eljest nödgas taga disciplinen sjelf om hand. Då kuratorerna en gång ville införa en sträng nationsexamen, stälde sig Linné på de yngres sida och framhöll i ett längre föredrag så talande skäl emot, att ingen röst höjde sig derför.

Blott en gång under Linnés långa inspektorat synas några större slitningar inom nationen förekommit. Det var 1770, då med anledning af ett trassligt kuratorsval *trenne* landskap höllos inom 8 dagar samt den qvicke och genialiske prosten, sedermera professorn, Daniel Annerstedt gjorde bruk af sin rättighet som hedersledamot och så skarpt förde oppositionens talan gent emot seniorspluraliteten, att tre seniorer anhöllo på det enträgnaste att få gå ut ur nationen. Linné och dåvarande seniorn C. P. Thunberg synas lutat åt Annerstedts sida, men trädde medlande emellan. Genom Annerstedts hetsighet höll dock ingen enighet på att å väga bringas, då Linné med den allvarligaste förmaning till fridsamhet och »med rörelse ända till tårar sade sig, om dessa stridigheter ei i godo kunde biläggas, ei hafwa nogon nögd dag». Då förklarade de missnöjde genast, att »för Inspek-

tors skull, som i så hög grad upoffrade sig för nationens återställande till enighet, de läte saken falla» [1]).

För öfrigt synes det varmaste förtroende egt rum så väl mellan inspektor och nationen, som mellan nationens medlemmar inbördes. Hvart tredje år uppvaktade nationen inspektor med dyrbara honorarier, som för hvar gång ökades i värde, ända till 120 lod silfver. Man sökte vanligen såsom 1747, att »thet tå måtte på skickeligit sätt utrönas, igenom någon wälbekant Landz Man, hwad som kunde behageligast blifwa til ärkänsłowedermäle uti Nationens Gunstige Herr Inspectors hederliga hus och et thertil åstundat Heders stycke». Gåfvan öfverlemnades ej personligen af kurator, utan afsändes genom »en gosse, som erhöll 3 Daler», till Inspektor, hvilken kort derpå lät inbjuda samtlige nationens ledamöter till sig; och då heter det ofta i protokollen: »icke allenast tackade Inspector utan tracterade samtlige LandzMännen med en god och smaklig middag och skildes de från honom först sent på aftonen ganska wähl plägade». Men för dessa honorarier glömde man icke den inbördes hjelpen åt behöfvande landsmän, hvilken så ofta förekommer och onekligen är den vackraste sidan i den tidens studentlif. Man understödde ock frikostigt med inspektors tillstyrkan brandskadade städer, kyrkobyggnader, omvända judar och katoliker samt flyktingar från Polen, Saxen, Ungern och Salzburg. — Åtskillige buro på 1740-talet peruker, hvarför de dock trots ifriga protester fingo skatta med 6 daler.

De regelbundet på hvarje landskap förekommande orationerna och disputationerna få under Linnés dagar och med hans lifliga tillstyrkan en mera fosterländsk prägel. Hade man förut mest sysselsatt sig med metafysiska och grammatikaliska ämnen eller ock »de Pontio Pilato», »de religione Muscovitica», »de anno diluviano», möta oss nu sådana ämnen för föredrag, som »Om Östra härads näringsfång», »Om åkerbruket i Småland», »de præstantia Smolandiæ», »de aurifodina Ädelfors in Smolandia»,

---

1) Se utförligare om detta uppträde i en uppsats af förf. »Tre dagar inför Linné. Upsalabild från 1770». Bil. »Sverige» till »Förr och Nu», Juni 1878.

»de regulis et ducibus Smolandiæ», två föredrag af C. P. Thunberg om Jönköpings stad och Fredriksbergs koppargrufva, »om linberedningen i Småland», som Linné ville skulle tryckas och hvartill han lofvade skrifva företalet. Och den 11 December 1749 »reciterade Herr Samuel Krok[1] en på utsökt Swensko utarbetad oration om Urshults och Almundsryds inbyggares seder, såsom närmast liknande wåra i Historien berömde Göthers. Och war Orator ej mindre wid föreställandet beweklig än han wid sammansökjandet warit sinrik, som röntes deraf, at Herr Archiatern icke allenast betygade sit fulla nöje öfwer bem:te verbata, utan tog sig anledning at föreställa nationen huru nyttigt och angenämt det woro, om Nations ledamöterne wille på samma sätt, hwar och en, i sin ordning, afgifwa någon uplysning om födslo-orten»[2]. — Den 6 Nov. 1762 »behagade nationens Curator Illustris Högwälborne Grefwen Herr Fredrik Adolf

1) Brorson till Linnés bekante lärare.

2) Orationen trycktes sedan i Stockholm 1768. Ett af de sällsynta exemplaren eges af en landsman, som välvilligt stält det till vårt förfogande. Vi meddela ett par utdrag. — — — »Om ett Landskaps yttre sällheter böra mätas efter myckenhet af Adeliga Ledamöter, så medgifwer jag gärna att dessa Soknar blifwa ibland de minst lyckelige, såsom föga en ägande». Jul- och bröllopsseder skildras omständligt, såsom »huru Far i gården rådgjorde med Mor, huru många tunnor Öhl skulle läggas i Källaren, huru många Åttingar Bränvin skulle brännas, huru många skeppor råmalit Mjöl skulle bakas, huru många Getter skulle slagtas och håcken Ko skulle tas. Huru många Creatur till Bosdel skulle ges. Huru många oppbäddade sängar, och om det skulle bli mer än en Sölf-kappe och föregångs qvinna. Huru Bond-drängarne äro angelägne att få snälla trafvare, röda piskor, granna handskar, röda halsduk- och armband, nya Bondstöflar och en wäl skurad sporre samt en rigtig rofwe-byxsäcks flaska til Bröllops-dags flaske brännewin». — Slutligen vände sig talaren till Linnæus: »Lef wäl, Du widt berömde man! Du Mannahems prydnad! Du utlänningars förundran! Lyse Din sol länge på denna vår Öster-Arosiske himmel och ware den dagen sen, på hwilken den nedergå skal och slocknar. Wi kunna ej neka, at wi ju plågoms af en hemlig fruktan, då wi jämnföre Din trägna möda med Dina swaga kropps krafter, som skulle Din sol skrida til sin middag nu när hon skal lysa som mäst öfwer hela Helicon. Wårt lilla samfund, hwilkets tolk jag nu får wara, önske enigt af redelige Småländske hjertan: Herren gläde Rikets ungdom med så mycken lycksalighet, under Din styrelse och wård. Lefwe länge och wäl wår glädje, wårt stöd, wår hyllest, wår älskelige Linnæus!»

Löwenhielm (den sedermera bekante ministern) hålla en prydlig och mycket wäl utarbetad oration på obunden Swenska» till Gustaf II Adolfs minne; . . . »talet afhördes med stort nöje och lände till Herr Grefwens förtjenta beröm». — En gång önskar visserligen Linné, att talen skola hållas på latin, men han synes hafva skänkt väl så mycket bifall åt dem, som höllos på svenska, såsom ock anförda exempel visa. Af de bästa bland dessa orationer skulle ett exemplar förvaras i nationskistan. Af dessa äro endast qvar N. Stenbergs af 1773 på latin om språkkunskaps nytta, försedd med hebreiskt motto, samt en på svenska om »Pommerska hushållningen» hållen den 5 Okt. 1754 af Johan Georg Colliander (sedan Provinc. medicus och lektor i Vexiö). Ur inledningen anse vi oss böra meddela ett par utdrag såsom ännu ett prof på småländska vältaligheten under Linnés dagar. — — — — »Det kan ei wara dig obekant, Wälborne Herr Arckiater och Riddare, som med så mycken ömhet wårdar alle dem, som ifrån Din Födelseort, wid denna Kongl. Academien studera, huru jag, för trenne år tillbakars, tog ett tillfälle emot, som sjelfwilligt sig erböd, att se mig något omkring, äfwen å de orter, som något längre aflägsne äro ifrån wåra wanlige, och aldeles inhemske Lärosäten. Nu, ehuru ringa den Kretsen kan wara, i anseende till den widd, du sjelf, wälborne Herre och Riddare, dels igenomfarit, dels äst bekant uti; så drager jag dock, med all wördnad till Dig, det ödmiuka förtroende, att en sådan, af mig förrättad början, af de resor, en, med tiden blifwande wäl förfaren Läkare bör giöra, icke allenast intet misshagar Dig, utan giör, at jag, som nu, med fördubblad ödmiuk wördnad, till Din lärdoms och underwisnings undfående, kommer åter, äfwen med förnyad gunst ansedd warder. Tillstäd då, Wälborne Herr Arckiater och Riddare, att jag, som warit något skild från dageligit umgänge, låter förstå, det jag ock nu, efter det förr ei ske kunnat, söker, att betyga min glädje, allmänneligen, öfwer Ditt förökte wälstånd, Din stadgade hälsa, Din continuerande höga niutna nåd, wid wårt, kring hela werlden, lysande Konungahus och Hof, Din munterhet wid arbete, Din wänlighet emot alle, Din kärlek emot Läkarekonstens älskare och idkare, Din hyllest

för allt hvad bokwett heter och nämnas kan, samt öma bewekande, af alt, hwad till wår lyckeliga Småländska nations wäl höra och lända kan. — — — För Dig, Wälborne Herr Arckiater och Riddare, har jag då den äran, att nedlägga hela wår nations ödmiukaste wördnad och tacksäjelse, för denna Din continuerande ynnest emot oss alle i gemen och hwar och en i synnerhet, jämte alles hierteliga glädiebetygan öfwer Ditt continuerande wäl!»

Att icke under Linnés ledning naturvetenskaperna glömdes, är väl öfverflödigt att nämna. Föredrag höllos om deras nytta för teologer, och utsigter framstäldes om anställning vid »Kongl. trädgårdarne». Flere af sina arbeten skänkte Linné åt nationen, liksom ett exemplar af den medalj, som slogs öfver honom af Tessin. Dessa arbeten, som särskildt inbundos i prydliga band, utgjorde egentliga början till Smålands nationsbibliotek. — Den stora äran hade Smålands nation, att samtlige dess ledamöter den 21 Maj 1769 voro bjudna till Hammarby, der de »på det hederligaste långt inpå natten undfägnades och roades. Ibland annan heder, som Nationen således wederfors, hade hon äfwen den, att få inwiga thet Stenhus, som Herr Archiatern låtit på 14 dagars tid färdigt göra uppe på backen till sin Naturalie Kammar, hwaräst alla Herr Archiaterns samlingar, hwilka äfwen wisades, i Natural-Historien icke mindre wärdigt och säkert förwaras, än wistandet deruppe är friskt, — samt utsigten fri, behaglig och widsträkt». Af sina landsmän hade ock Linné den glädjen att få taga flere af sina sändebud till främmande land såsom Carl Peter Thunberg, Enard Tursenius, Daniel Rolander och Georg Rothman.

För sina smäländingars bästa var Linné verksam, vare sig det gälde att af »cassa studiosorum» eller enskildt af professorerna utverka understöd. Och då det var frågan om att skaffa landsmän stipendier, så, ehuru han var »en trög konsistoriegångare», lofvar han gå upp och göra hvad på honom ankommer. Af Linnés brefvexling med Bäck finna vi, huru varmt han rekommenderade till informatorer dem, som han ansåg deraf förtjente, såsom då han i de mest berömmande ordalag anbefaller smäländingarne Söderberg och Sven Anders Hedin. Också hade af några och 50 små-

ländingar (1761) 10 stipendier och 14 akademiska konditioner. Linné tillskrifver dock ej sig äran häraf, utan säger (i orationen öfver Neander): »Som Herrar Smolandi a teneris äro wande wid den ordenteliga Scholæ-vägen, och derigenom vunnit den allmänna crediten, äro de snart de tienligaste till Informatorer». Vid medicine doktorspromotioner räknade han det för ett missöde, om ej åtminstone en småländing var med. 1765 hade tillfälligtvis ingen anmält sig, men Linné ordnade nog så, att en landsman kom med.

Med domkapitlet i Vexiö stod man i liflig förbindelse, och nyårsönskningar afsändes ständigt till biskop Osander och domprosten Sven Bælter. För den senare höllo Linné och nationen gemensamt 1752 en festlig tillställning, som kostade nationen 144 daler. En tryckt »gratulationsskrift» vid samma tillfälle gäldades med 81 daler, hvaraf dock censuren ensamt kostade mer än fjerdedelen[1]). I bref till domkapitlet 1757 framhåller Linné »nationens berömwärda flit och arbetsamhet, samt besynnerliga stillhet uti lefwernet» och rekommenderar nationsmedlemmarne varmt hos biskopen. — Ett synnerligen märkligt protokoll finnes af den 22 Mars 1772 (uppsatt af Samuel Ödman, under det J. D.

1) Såsom ett exempel af den tidens räkenskaper anföra vi i sin helhet sid. 113 af »NATIONIS SMOLANDIAE Räkenskaps Bok, Inrättad Åhr 1748».

	Credit.		K:rmt.	
1752	För Gratulations skriften til Domb Prosten H. H:r Doktor S. Bælter, utgifwit på Trycket, enligt räkning, N:o 1	36: 24	Dal.	·/·
	Pro censura	24:		
	Drickespgr til Sättaren	6:		
	D:o til afdragaren	6:		
	Til Bokbindaren	8: 20	81:	12.
	Då Nationen war tilsammans med Wälb:mlte Domb Prost hos Nationens Inspector, Herr Archiat. Linnæus utgafs til åtskilligt enligt räkningar N:o 2: och 3	134: 12		
	Drikspgr vid sama tilfälle	9: 28	144:	8.
	Transport		225:	20.

Rogberg samma år var kurator). Vexiö domkapitel hade genom skrifvelse till Linné fordrat, att Smolandi ej för tidigt skulle begifva sig från akademin, att de vid nedkomsten till stiftet skulle vara försedde med testimonium academicum i stället för nationsbetyg samt intyg om »ett tillbörligt nytjande af Salighets medlen». I ett anförande, som upptar 3 tättskrifna sidor af Ödmanska protokollet, framhåller Linné, »at han hade icke underlåtit något tillfälle att förehålla den förbindelse hans Landsmän ålåge till att genom tidens rätta anwändande göra sig till nyttige medlemmar för Kyrkan och Staten. Men såsom somlige få fägna sig af lyckeligare tillfällen och fördelaktigare snillegåfwor än andra, så war det omöjeligit att binda allas förkofran så till wiss tid som till viss högd». Hvad test. acad. angick, så framhåller han, att nationsbetygen lågo just till grund derför, hvarföre »M. V. Consistorium» ej till de senare kunde »bära ett skäligt mistroende». En åberopad författning gälde för rättegångsverken, ej här. »Det tycktes således strida med M. V. Consistorii billiga ömhet, att inleda Stiftets barn i en onödig och för de fleste känbar kostnad». Beträffande betyget om nådemedlens bruk menar Linné, »at det war en sak man aldrig förmodadt bordt komma i fråga». Han hade af andra inspektorer hört efter, och aldrig förnummet något sådant. För öfrigt »war han öfwertygad, det Nationens medlemmar hade af M. V. Consistorii Assessorer fått hugna sig af så grundeliga underwisningar i Salighets läran, att han för sin del icke kunde mistänka dem för en grofware afwäg». — Ehuru han ansåg det »onödigt för sina landsmän», framstälde han dock från kanslern och erkebiskopen utgångna varningar emot »Zinzendorffiska lärans willosatser» och emot »besmittelse af det sig inritande Fritänkeriet och Hernhuteriet».

1747 beslöt man »enligt pluraliteten at Swenska och Tyska tidningar skulle prenumereras och anskaffas til 1748». Dessa skulle skickas omkring från den ene till den andre genom novitierna, »begynnande hos Herr Inspector». Svårt var att få denna ordning till stånd, så man beslöt, »at den som högst öfwer 1 tima behåller dem bör intet undra, at han sedermera med Aviserne blir förbigången». Ännu ett för na-

tionslifvet betecknande beslut finnes härom af 1749: »Beslöts at de, som icke äro så gambla i Nationen, at de hafwa jus susfragria ferendi (som ej varit studenter mer än 3 år) skulle vid Avisornes Kringbärande förbigås: dock ware dem icke förnekat, at, när Avisorne gådt omkring imellan the äldre komma på något ställe tillsammans, dem at genomläsa». 1762 betaltes för »Stockholms Påsttidningar» 42 daler kopparmynt, för »Inrikes Tidningar» 36 daler och för »Riksdags-Tidningar» 24 daler.

1769 har Linné i konsistorium försport några oordningar bland sina landsmän, då han sammankallar dem och »wisar så stor förmon wåra Swenska Academier hafwa framför andra på utländsk botn» genom nationsindelningen och den deraf beroende inbördes uppsigten, som han allvarligt ålägger de äldre. Synnerligen missnöjd var han deröfver, att få höra omtalas dessa oordningar af andra än landsmän. Och detta missnöje var icke underligt, då han städse vid dylika fall »gjorde sig det glada och säkra hopp, att det icke war någon af Lands Männen». På samma gång Linné 1765 höll Neanderska parentationen, varnar han å konsistorii vägnar mot våldsamheter på gatorna om nätterna, då han som bevekande skäl framhåller, att prins Gustaf är kansler och rikets ständer samlade samt att man fruktade ledsamhet, om saken komme till Stockholm. »H. H:r Inspector yttrade härwid det goda förtroende han länge hyst till sina Lands Män, hwilka för ett ärbart och stilla lefwerne alltid warit antecknade. Således hoppades han att ingen af dem häruti warit delagtiga, *hwarom han ock redan hade försäkrat Consistorium*». En gång hade kurator under Linnés frånvaro anmält en yngre landsman för rektor; deröfver vardt Linné vid hemkomsten förtretad och menade, att om han varit hemma, skulle saken ej behöft gå så långt. Och då han en gång under sitt inspektorat efter länge visad långmodighet nödgades relegera Jonas Hyllengren, som slutligen anträffats drucken i landshöfdingens förstuga, bad han kuratorerna att skrifva till H:s bror att taga hem honom, innan saken anmäldes för rektor, »på det att han skulle undwika swårare öden».

Synnerligen hjertliga välönskningar egnade Linné åt flere från akademien afresande landsmän, såsom då han

1756 för den till Tyskland afresande P. Collin (sedan lektor i Vexiö) »å daga lade sin och hela Nationens oro öfwer saknaden af en så wärdig ledamot i detta Samhelde». Och då P. Tiliander (sedan teol. d:r och pastor i Wirestad) vid sin afresa 1768 hållit sin afskedsoration om Kristi bröder, »underlät icke Nationens Höggunstige Herr Inspector, at på det Kärligaste, så wäl för egen, som hela Samlingens del tacka Herr Tiliander, samt försäkra om sin beständiga fägnad af Herr Tilianders lycka och befordran». Linnés faderliga omvårdnad om sina landsmäns framtid skönjes tydligast, då J. D. Rogberg 1773 sade honom och landsmännen farväl såsom »engagerad wid schol-Werket i Wexiö (sedan kyrkoherde i Alsheda)». Linné säger, »at både Han och Nationen icke utan lika rörelse nu för sidsta gången såge en Hederlig och Wärd Lands Man, hwilkens hederliga och exemplariska uppförande han önskade måtte af de andra tagas till efterföljd. Betackade Herr Magistern för all ospard möda wid besörjandet af Nationens angelägenheter såsom Curator, det han 2:ne gånger på rad warit samt önskade honom en framtid som swarade emot hans lyckeliga egenskaper. Och som Han woro försäkrad det H:r Magistern med tiden blefwo en gällande Medlem i stiftet, ty *recommenderade Han åt Honom minnet af sina härstädes studerande Landsmän*». Protokollet är uppsatt af Sven Hedin.

För öfrigt gaf Linné på sitt oefterhärmligt naiva sätt råd och förmaningar, som förefalla oss något egendomliga. Men då det icke var så mycket inspektorn, som den faderlige vännen, från hvilken de kommo, kunna vi fatta sådana förmaningar som »att akta elden, synnerligen under blåst; att när man kommer på landskap eller går till någon af Herrar professorer bör man altid hafwa wärja på sig, och utom des hålla sig snygg och ren i kläderna».

Mycken rökelse tändes enligt sjuttonhundratalets sed för högheten och börden. Då Adolf Fredrik 1747 blifvit kansler, sammankom nationen hos Linnæus, då herr Lagervall »hölt en Swensk oration prose, handlande om en Furstelig Persons Höga Egenskaper och Dygder: lämpad efter då warande wärda tilfälle. Ämnet drefs af Författaren med allmänt nöje.» Då talet, som varade en timme, slöts, »los-

sades efter allmän öfwerenskommelse Canoner på Wallen». Senare på qvällen samlades nationen åter i samma, nu »öfwer allt illuminerade rum, wid hwilket tilfälle the föreslagne Höga skålarne, 8 till antalet, under H:r Inspectors närwaro, druckos, då wid hwar skål efter gifwen signal en salva med stycken gafs ifrån Slottswallen. Nationen fägnade sig under H:r Inspectors närwaro til kl. 3. Fru Linnæa med åtskillige flere förnäma Fruntimber giorde nationen heder af sitt besök». — Något likartadt egde rum 1764, då den 18-årige prins Gustaf blef kansler. Hela nationen var då bjuden på en större fest hos Prosten, teol. adj. D. Annerstedt i Börje prestgård. Om Linné och nationen hade stor orsak att, som de gjorde, fröjdas öfver statshvälfningen 1772, så woro dock deras fägnebetygelser ej mindre 1769, då hela academien »med oration och andra högtidligheter» ståtligt firade de kungliga barnens lyckligen genomgångna — koppympning. Kurator P. J. Hielm »tolkade på bunden Swenska Landskapets undersåteliga glädje öfwer den nåd den Högste behagat låta hela riket wederfaras, i det han nådigt bewarat den Kongl. Familien och i synnerhet wår dyra Cancellair ifrån all skada och äfwentyr». Och med samma högtidliga allwar höllos tal »om Sveriges lycka under Adolf Fredrik», som man sedan nationsvis aflade ed åt Gustaf III.

Med detta uppfattningssätt sammanhänger det ödmjuka emottagande, man bevisade adliga ättlingar, som inskrefvos i nationen. 1748 anhöll kurator att »Wälborne Herr Johan Schmiedeberg täcktes såsom senior honorarius inskrifva sitt namn i Nations boken». Den unge studenten behagade samtycka. Inspektor »gratulerade; hwarpå sedan samtelige Landsmännerna sin compliment aflade». Två månader senare »ombads han, at wisa Nationen den hedern att blifwa dess curator honorarius». 1750 anhöll man hos Linné att få hans son in i nationen. Linné upptog ärendet »med all gunst», men hänsköt saken till sonen sjelf. Den unge herrn, som nyss fyllt 9 år, »förklarade sig med all höflighet härmed så nöjd». 12-årig vardt Linné d. y. senior honorarius och 16-årig kurator. Då trädde han dock betydligt i skuggan för Excellensen Löwenhjelms son Fredrik Adolf, som

han å nationens vägnar emottog med »försäkringar om underdån-ödmjukaste erkänsla emot hans Excellence och den aldrarenaste Tro och Nit emot sin unga Herr Lands Man», som genast — 14-årig vardt »curator illustris». Och då Linné d. ä. skrifvit en tacksägelseskrift till fadren och fått ett artigt svar, utbrister protokollsföraren D. Annerstedt: »det är lätt att föreställa sig, huru ett tacksamt Folk gläder sig öfwer Hans Excellences förklarade Nåd, och i synnerhet milda Löften om Protection och Befordran för hela wårt Samfund». Också när eljest »för lycklig återkomst» numera vanligen betaltes till nationskassan 3 à 6 daler, betalte Löwenhjelm 118. — Och dessa hederskuratorer buro ej endast namnet, utan ledde landskapen, utfärdade skrifvelser och lyckönskningar i nationens namn och representerade den vid alla tillfällen.

Att man för dessa firade kamrater aldrig glömde att bevisa sin inspektor, för hvilkens skull de ock kommo in i vår nation, den vördnad och tillgifvenhet, som han i så rikt mått förtjente, derom bära de gulnade nationshandlingarna på nästan hvarje blad det tillförlitligaste vittnesbörd. Vid uppvaktningarna på hans namnsdag kunde man med skäl fägna sig åt »ett öfwer hela Europeiska horizonten wärdigt namn, under försäkran, at emedan denna dagen wore en af Nationens högtideliga, skal Nationens göromål wara, at af almagten utbedja sig dess ewärdeliga firande». Då han ett par gånger firade julen i Falun, glömde man ej att sända sina nyårsönskningar dit, och då hans yngste son Johannes efter ett kort lefnadslopp såsom en knappt utsprucken knopp vissnade bort, lät nationen trycka en grafskrift, liksom man genom en tryckt gratulation fägnade sig, då Linné blef riddare.

Att den småländska ungdom, som fostrades under Linnés faderliga hägn, lefde under mycket olika förhållanden mot nu, torde i någon mon framgå af hvad vi anfört. Till fullständigande af denna teckning vilja vi med stöd af nationens album lägga några drag. Väl tvingade man ej mer, såsom ett par tiotal af år förut, de nykomne att

skaffa åtskilliga tunnor öl för att dricka »cornutt», samt nödgade dem att på knä oupphörligen tömma en föregifven fästmös skål; väl utmanade man ej vidare, såsom under 17:de århundradet, källaresvenner och skräddare att kl. 10 förmiddagen på stora torget skifta hugg, och ålades sedan af akademiska konsistoriet att värja sig med »sexmanna Eedh», under det rektor om försvaret utropade: »vox Diabolica»; men ännu korsades värjorna å källare och krogar, ännu höll man hela staden i skräck Valborgsmessoaftonen genom ett väldigt skjutande, liksom de yngre genom stimmande i kyrkan gåfvo anledning till förargelse. — Åtskilliga egendomliga studenttyper möta oss bland den tidens smäländingar, såsom den väldiga jättegestalten David Hårdberg, som för sin styrka och grofva växt allmänt kallades »Göta lejon». Han var annars foglig och slutade sin bana som gästgifvare i Lenhofda. En värdig stallbroder egde han uti den icke mindre märklige Johannes Lång, som städse benämndes »långe Långens långe son Lång i Långlycke».

Af de 308 studenter, som tillhörde Smålands nation under Linnés inspektorat, egnade sig 91 åt kyrkans och 22 åt skolans tjenst. 81 idkade juridiska studier, 16 blefvo läkare, 9 »tullnärer», 8 fingo anställning vid Upsala akademi. De öfrige egnade sig åt skilda yrken. Om tvenne heter det »rusticatur in patria», en annan »hushållar för sin moder». Lars Wetterling »kom i något slags widlöftighet», reste till England, »der han säges blifwit fendrik». Jonas Sellin »säges blifwit gardeskarl» och Laurentius Barckman »kwacksalware på Bolmsön». Något dylikt synes Johannes Heller blifvit, då han antastas i Falun för obehörigt praktiserande som läkare. Simson Telander vardt »skrifware, gift med Riksrådet Sparres dotter, död i största uselhet». N. Höök »uppehöll sig medelst conterfaiters förfärdigande» och Joh. Johansson såsom svarfvare. Om den ofvan omtalade Schmiedeberg vet vårt album såsom vigtigast, att han 1778 »stod fadder åt kronprinsen Gustaf Adolf» och om nationens så uppburne »curator perpetuus honorarius», N. G. Koskull, för hvilken inspektor betygade »widlöftigt sin fägnad att han ej varit obenägen att antaga nationens wördsamma tillbud», nämnes egentligen blott, att han »red sig olyckeligen till döds utanför vestra Tull-Porten i Vexiö».

Men om detta bort nämnas för tidsbildens fullständighet, så kunna vi å andra sidan ej utan en viss stolthet framhålla, att sällan torde inom en så jemförelsevis kort tidrymd som Linnés inspektorat hafva utgått så många sedan berömde män ur en nation, som genom den allt mer tilltagande afspärrningen mot »utländingar» ofta ej räknade 20 medlemmar. Om mången skulle helt säkert kunna sägas detsamma, som albumet vitnar om sedermera rektorn Carolus Ingerman, att han var »en lärd man och god Kristen», men såsom mera allmänt bekanta kunna vi bland Linnés småländske lärjungar närma hans värdige efterföljare Carl Peter Thunberg, den originelle latinaren och domprosten Håkan Sjögren, prosten och riksdagsmannen Jonas Aspelin, den lärde orientalske professorn Johannes Hageman, skolmannen och teologen Johan David Rogberg, naturforskaren och skollifsskildraren, teologie professorn Samuel Ödman, den berömde läkaren Sven Anders Hedin, den förut omnämde statsmannen Fredrik Adolf Löwenhjelm och den lärde rikshistoriegrafen Jonas Hallenberg. Den senare var nationens kurator under Linnés sista år och sökte på bästa sätt uppehålla det under inspektors sjuklighet synnerligen tynande nationslifvet. Den 12 December 1775 var nationen sista gången samlad hos Linné, då S. A. Hedin, som afreste till Stockholm, aflemnade kuratelet till Hallenberg, men åtog sig att vara en slags hederskurator för landsmännens bästa i Stockholm. Hallenberg åter fick den sorgliga pligten att så väl i latinska verser [1]) som i öfversättning af dessa för

---

1) Härför begärde Hallenberg af Linnés broder, kyrkoherden Samuel Linnæus i Stenbrohult, upplysningar och så tillkom dennes älskliga skildring af L:s barndom. Denna utgafs först af Wieselgren i de la Gardieska arkivet, men förvaras ock i afskrift å Upsala universitetsbibliotek i Gahmska samlingen jemte S. L:s' bifogade synnerligen välvilliga bref till Hallenberg och Smålands nation.

Hvad Hallenbergs verser angår, så förefalla de, om ock skrifna i den tidens retoriska smak, temligen matta. Så måtte ock dåvarande censorn prof. Svedelius hafva tyckt, enär han alldeles emot författarens vilja vid censuren tillökade dem med följande ståtliga invoçation (i H:s egen svenska öfversättning):

»*Du Blomstergudinna!* Du, som har samma skiäl att sörja som wij öfwer ett förlorat stöd, aflägg nu Din prydnad och bortkasta Dina krantsar, sucka och beklaga Dig, att Den har fallit, som så hufwudsak-

fru Linné tolka småländska nationens djupa saknad, då hennes så högt älskade inspektor, stor som ingen och berömd som få, för ett sekel tillbaka lade sitt trötta hufvud till hvila.

Åtskilligt mera skulle, om omständigheterna det medgifvit, kunna hafva varit att anföra om Linné från småländsk synpunkt, men vi åtnöja oss med att meddela ännu ett par utdrag ur den parentation, som Linné den 6 November 1765 inför Smålands nation höll öfver sin aflidne barndomsvän, docenten Anders Neander. Det i sin helhet varmhjertade talet, ännu otryckt, utgör Smålands nationsbiblioteks dyrbaraste handskrift. Och der får Linné tillfälle att med blicken på den hädangångne framställa bilden af en verkligt äkta student och god menniska. För sina landsmän framställer han de tvenne »betjenter», som alltid följa menniskan: lyckan, verldens engel, som öfverdådigt för oss fram, men slutligen stjelper, och dygden, Guds engel, som för oss trygge fram på verldens slippriga vägar. »Mine Herrar», säger vår ädle landsman, »då J frukten Gud, giören det aldrig med skrymtan, utan af uppriktigt hierta och kommer städse ihog at J stån dageligen och stundeligen under den Högstes altseende öga, kommer ihog Poetens' Innocue viwito, numen adest». Han uppmanar dem till »Gudfruktighet, ordentelighet, aktsamhet, arbetsamhet, Beskedelighet, tienstaktighet, och det som står N:o 1 på moraliska rang-ordningen, at wara en ärlig karl». De sista raderna anföra vi i sin helhet:

»Således, Mine Herrar Lands Män, när jag slår ut för Eder hans (Neanders) Lycko-horn är det helt tomt.

Här äro hwarken tittlar, sköldar, stiernor, gods, familier eller annat lysande prål.

Men när jag utslår på hans graf dygdens horn, sen J här de lysande blommor nedfalla, som aldrig förändra sin

---

ligen bidragit till Din namnkunnighet! *I Skogsgudar och Gudinnor!* Jämren Eder nu samfält och risten på denna Grafwård, att af Eder Öfwer-Gud under snyftan och gråt läsas dessa runor: *Här hwilar den Störste wij någonsin känt på Jorden och månne Jorden någonsin mer kan frambringa en Linné? Har någon grift förtient att beströs med blommor och cypresser, så är det wisst denna»*.

glants och aldrig förwissna, nemligen: Gudsfruktan, flit, ordentelighet, dygdighet, tienstaktighet och den Käijsare-Kronan Ärlighet.

Gån och plåcken åt Eder dylika Blomster».

Af de anförda dragen från Carl v. Linnés dagar, närmast sedda från landsmanskapets sida, torde, om ock blott antydningsvis, i allmänhet framgå, huru han, den store, som för sin vetenskap hade tusende andra saker att tänka på, äfven i det lilla framträder synnerligen älskligt. Men hvad som nu närmast rör oss, det visar, i hvilken oförgätlig skuld Smålands nation står till sin store landsman, han, som under en hel mansålder med sin rika personlighet gaf lif och intresse åt hennes sträfvanden och oförtrutet i sorg som glädje delade hennes öden. Och dock, vid firandet af ett så vördnadsbjudande minne, som den store blomsterkonungens, behöfver icke endast lokalpatriotismen vara verksam för att komma unga hjertan att klappa; ty i den ofta så romantiska Linnésagan finnes så mycket allmänt menskligt, som tilltalar en ungdom, som har blicken öppen för lifvets högre syften. Och genom hans ihärdiga kamp för verkliggörandet af sitt lifsideal; genom hans oaflåtliga sträfvan att skingra de dimmor, som höljde Guds härliga skapelse; genom hans varma kärlek till fosterbygd och fränder samt en aldrig svigtande trohet mot henne, som vardt hans ungdoms utkorade; och framför allt, genom hans barnsliga tillförsigt till Den, »som förde honom med sin egen alsmägtiga hand», skall hans minne, rent som dalens blyga lilja och ljufligt som hans namne, skogens väna dotter, så länge vårarna väfva sin grönska öfver hans fattiga fosterbygd, stå som ett härligt föredöme, manande oss att, som han, »*lefva oförvitligt: ty Gud är nära*».

Pris: 3 Kronor.